

MAGYAR
TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

SZERKESZTŐTÁRS:

FARKAS SÁNDOR

1905
OKTÓBER

XX. ÉVFOLYAM

VIII. FÜZET

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉS
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.		Oldal
<i>Dr. Barcsa János.</i> Magyar nemzeti szellemü népoktatás.....		433
<i>Szöllösi István.</i> A gyakorló-iskolában		437
A tanítóképző tanárok szünidei tanfolyama		442
<i>R. E.</i> A fővárosi tanítónői szünidei továbbképző tanfolyam.....		444
<i>Fuchsné Eitner Milla.</i> A jénai kurzusról		450
 ELMÉLET.		
<i>Éber Rezső.</i> „Adatnapló“		453
<i>Budinszky Károly.</i> Az elemi iskolai rajzoktatás reform a. Hatodik közlemény.		456
 IRODALOM.		
<i>Molnár Oszkár.</i> A szellemi élet hygiéniája, dr. Salgó Jakabtól		468
 OKIRATTÁR.		
Rendelet a gyakorló-iskolák kiegészítése tárgyában		471
Rendelet a magyar nyelvnek a nem magyar tannyelvű képzőintézetekben való tanítása tárgyában		474
Szabályzat az iskolai tanulmányi kirándulásokra vonatkozólag		479
A rajztanítás új tanterve és az utasítások. (Folytatás)		484
 VEGYESEK		494
Kimutatás		496
Értesítés		496

Felelős szerkesztő: Budapest, VIII. Üllői-út 16/b.

Szerkesztőtárs: Budapest, I. Alkotás-utca 37.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyvi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtákarhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárosához (Budapest I, Attila-utca 23. sz. küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XX. ÉVFOLYAM.

1905. október

VIII. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Magyar nemzeti szellemű népoktatás.

A magyar népoktatás elé kitűzött célok közt első helyen szokták emlegetni azt, hogy minden magyar állampolgárt képesíteni kell arra, hogy az állam nyelvén beszéljen. A cél az, hogy a magyar nyelv nem tudása senki előtt se legyen akadály arra nézve, hogy testi és lelki tehetségei alapján azon az életpályán érvényesüljön, amelyen akar. A népiskolai tantervek készítői úgy vélekedtek, hogy ezen kitűzött célban az is befoglaltatik, hogy a magyarul tudással párhuzamosan a magyar nemzeti érzületet is gyarapítani kell. Természetes, hogy a tantervekben ezt a célt nehéz pozitív intézkedésekkel kifejezésre juttatni. Az elemi iskolák ellenőrzésére hivatott tényezőknek is alig áll módjában egyébként, mint éppen a magyar nyelv tanításának ellenőrzése, mert a tanítás szelleméről, s annak magyar nemzeti szempontból kifogástalan voltáról legfőlegb hallomás útján szerezhetnek tudomást. Pedig a valóságban a magyar nyelv tudása nem okvetlenül jár együtt a magyar érzülettel. Ismerek egész községeket, melyeknek más ajku lakossága egészen jól beszél magyarul, de a magyar érzület a lakosság legnagyobb részénél talán még inkább hiányzik, mint más olyan helyen, ahol alig beszélnek magyarul.

Valahányszor vegyes ajku vidéken megfordultam, mindig élénken érdeklődtem különösen az iránt, hogy a kizárólag magyar tannyelven tanító állami iskolák hatása miben nyilvánul, vagy hogy bármilyen jellegű magyar tannyelvű iskola hatása alatt a magyar nyelvvel együtt menyiben terjed a magyar nemzeti szellem. Vagyis egész népoktatási politikánknek alapkérdésére akartam feleletet kapni, hogy tudniillik, menyiben jár helyes uton a magyar közoktatási politika, gyarapítja-e tervszerűen a magyar nemzeti szellemet. Vajjon amikor nagy áldozattal, sokszor még a tiszta magyar ajku vidékek rovására, anyagi erejével támogatja a nagyobb részben nemzeti szempontból kifogás alá eső vidékek iskoláit, s ezáltal a lakosságot felmenti a népoktatás terhei alól, holott ugyanakkor a tiszta magyar vidékek lakossága az iskolafentartás terhei alatt majdnem összeroskad: vajjon nem ok nélkül áltatja-e magát a tanügyi kormány azzal, hogy a magyar nemzeti szellem az ilyen helyeken

gyarapodott annyira, amennyi az érte hozott nagy anyagi áldozattal arányban áll? Sajnos erre a kérdésre legtöbb helyen eddig nem tudtam kielégítő feleletet kapni.

A tanügyi kormány munkásságát 1867. óta az a kétségbevonhatlan szándék vezeti, hogy a népiskolák segítségével a magyar nyelvet, de egyuttal a magyar nemzeti szellemet is gyarapítsa olyan helyeken, ahol ez teljesen hiányzik. Azonban dacára a helyesen megalkotott népoktatási törvényeknek, a kormány nem tudott olyan eredményt elérni, amelyet a törvény megalkotói attól reméltek. Hiszen csak nem régen, az új népoktatási törvényjavaslat felett lezajlott hivatalos és magán vitákban egyértelműleg állították, hogy ha a magyar nyelv tanítására nézve az 1879. évi XVIII. törvénycikket végrehajtották volna, új törvény alkotására nem lett volna szükség, sőt még most is csak a régi törvényt kellene végrehajtani, s az új törvény sem ér semmit erélyes végrehajtás nélkül. Én részemről nem osztom ezt a véleményt egészen, mert az új népoktatási törvényjavaslat úgy amint már egyizben a képviselőházban benyújtott, több biztosítékot foglal magában, mint az eddigi törvények, mert világosan rendelkezik s részletes intézkedéseket tartalmaz. Csak hogy, bár az új népoktatási törvény javaslat egy a magyar nyelv tanítására, mint a fegyelmi eljárásra vonatkozó intézkedéseiben a magyar nemzeti irányu nevelés szempontjából nagyon helyes intézkedéseket tartalmaz, mindazáltal minden irányban meg nem nyugtathat bennünket. Hiába képesítjük Magyarországon különböző ajku lakosait arra, hogy a magyar nyelv birtokában egyéni tehetségük alapján a magyar társadalomban elfoglalják és betöltsék azt a helyet, amelynek betöltésére képesek, ezzel érzületek meg nem változik. Az pedig határozottan veszedelem, hogy a magyar nemzeti állameszme ellenségei a magyar társadalomban irányító szerepet vihetnek.

Hol keressünk tehát biztosítékot az iránt, hogy a magyar nemzeti szellem a magyar népiskolák munkája folytán erősödjék. Erre nézve a magyar nyelv elemi iskolai tanítása és a tanítók magyar nyelvi tudása nem nyújt elég biztosítékot. Legtöbb olyan tanító, kinek érzülete nem kedvez a magyar nemzeti szellem erősítésének, csak kötelességből és kénytelenségből tanítja a magyar nyelvet, s tanításának és nevelésének egész iránya lehet olyan, amellyel szemben a tanulók magyar beszéde semmiféle jelentőséggel nem bír. Épen azért ha olyan biztosítékokat akarunk keresni, melyek a magyar nemzeti szellemet a népiskolák útján minden ketséget kizárólag előmozdítják, mélyére kell hatni annak a kérdésnek, hogy kiből, vagy kikben keresendő a hiba, az olyan népiskoláknál, melyek nem eléggé hazafias szellemben nevelnek.

A magyar nemzeti szellemi nevelés biztosítására két tényező a legfontosabb: a tanító és az iskola felügyelője, vagy hazai viszonyainkat véve felügyelői. Hogy melyik gyakorol a kettő közül nagyobb befolyást a nevelés irányára, arra a kérdésre könnyű a felelet. A tanító kezében van a legnagyobb hatalom, mert az iskola felügyelője csak korlátozott időben és legtöbb esetben csak közvetve, hallomás útján értesülhet az iskolában uralkodó közszellemről, s a tanító hazafias vagy nem hazafias nevelési irányáról. Ellenben a tanító, akinek szavait és tanításának

szellemét minduntalan senki sem ellenőrizheti, a legnagyobb ellenőrzés dacára is olyan szellemben nevel, amilyen az ő egyéni érzületének leginkább megfelel. Ebből következik, hogy tehát első sorban a tanító személyét illetően kell biztosítékokat szerezni. A tanító legyen kifogástalan érzületű. Itt pedig a nevelés a fő, tehát a magyar tanítók nemzeti szellemű neveléséről kell gondoskodni.

Az új népoktatási törvényjavaslat az összes magyarországi tanítók hazafiás nevelése iránt nem nyújt elegendő biztosítékot. A javaslat arra fektet fősúlyt, hogy bizonyos tantárgyakból magyar nyelven és állami jellegű bizottság előtt történjék a vizsgálat. Ezen intézkedés célja, hogy biztosítékot szerezzen az iránt, hogy minden magyarországi tanító valóban bírja az állam nyelvét, másrésről pedig hogy kifejezésre jusson az a tény, hogy Magyarországon minden tanító magyar állami és magyar nemzeti feladatot van hivatva végezni. A törvényjavaslat ezen nagyon helyes intenciója sok igazság mellett üres frázisokra ad alkalmat, mert tagadom azt, hogy az ilyen vizsgálat alapján kiállított oklevél tulajdonosai magyar nemzeti szempontból mindnyájan teljesen kifogástalanok volnának. Ne feledjük, hogy az a tanítójelölt kit esetleg valamely hazafiatlan törekvések ápolására hajlandó tanítóképzőintézet nevelt, csak épen a vizsgálat napján van az állami vizsgáló bizottság felügyelete alatt, megmarad annak ami volt, mert nevelése mely érzelmeire döntő befolyással volt, olyan környezetben történt, mely nemzetietlen érzelmeket oltott bele. Csekély haladást érünk el a jövőben is, mert az új népoktatási törvényjavaslat értelmében jogosítva lesznek olyan helyeken is tanítókat képezni, melyek mint eddig, úgy ezután sem lesznek hazafiás szellem ápolói, s akik meg arról is gondoskodni fognak, hogy az országos vizsgáló bizottság előtt teendő szakvizsgálatot úgy tüntessék fel a tanító jelöltek előtt, hogy az csak az ő elnyomásukra szolgál.

Nagy hibája az új népoktatási törvényjavaslatnak az is, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok képesítésére vonatkozó része nem határozott és nem világos. Hogy a tanítóképző-intézeti tanári és a középiskolai tanári oklevél tanítóképző-intézeti tanári állás elnyerésére jogosítson, az ellen senki sem szólhat. De nem helyes, hogy a törvényjavaslat az előbbiekkal egyenlő rangu főiskolai tanfolyámot végzett egyének alkalmazását is megengedi. Épen ezen törvényre támaszkodva fognak a hazafiatlan szellemű tanítóképző-intézeti fentartó testületek gondoskodni arról, hogy olyan papjaik kezében legyen a tanítóképzés, akikről meg lesznek győződve, hogy az ő hazafiatlan céljaik előmozdítására hajlandók.

Szerintem tehát az új népoktatási törvény kevesebb eredményre vezet, mint amennyit attól sokan várnak. Biztosítékot nyújt az iránt, hogy a magyar nyelvet minden tanító bírja. Nagy jelentőségű következménye lesz az is, hogy a magyar tanítóképzés színvonalát mindenütt, tehát ott is, ahol eddig alacsony volt, emelni fogja, s ezt az intenciót a maga fontosságában méltányolnunk kell. De többet ne várjunk tőle. A tanítójelöltek magyar érzelmének biztosítására másféle biztosítékokat kell keresni.

A bajon csak gyökeres orvoslás segítene. *Ilyennek tartanám én azt, hogyha az állam az egész vonalon államosítaná a tanítóképzést, úgy*

természetesen, hogy egyik felekezet sem képezhetne tanítókat. Annyi bizonyos azonban, hogy egyik felekezet sem bocsáthatja ki a maga kezéből teljes megnyugvással a tanítóképzés jogát, mert eddig sehol sem találták meg annak a módját, hogy biztosítani lehetne azt, hogy az állami nevelés semmi szín alatt ne helyezkedhessék szembe a vallásfelekezetek által kiválóan ápoltt vallásos neveléssel. Sajnos, némely államokban már e tekintetben szomorú tapasztalataik vannak a felekezeteknek. Épen ezért én, mint szintén felekezeti tanítóképző-intézet tanára nehezen nyilvánítom ki azon meggyőződésemet, tesseztem ezt azon megnyugtató gondolattal, hogy az állam kezében levő hatalom azt is megteheti, hogy az egyes felekezetek érdekeit a nevelésben teljes mértékben biztosítsa.

A népiskolák nevelési irányja nemcsak a tanítótól függ, miből következik, hogy még az egészen kifogástalanul nevelt és magyarul érző tanítóság sem volna képes a mi speciális viszonyaink közt magyar szellemben nevelni. Hogy miért nem, felelek rá. Olyan helyeken, ahol nemzetietlen szellemben folyik a nevelés, első sorban nem a tanító, hanem az iskolafentartó a hibás, mert a tanítótól ilyen irányt követel. A felekezeti előljáróság a maga közvetlen felügyeletével hasonlíthatatlanul nagyobb befolyást gyakorol az iskola szellemére, mint az állam a maga szűkebb körű ellenőrző munkájával. Sokat tesz, hogy a tanítót a felekezeti fentartó testület választja, sőt a fegyelmi jogot is ő gyakorolja, melyet az új népoktatási törvényjavaslat is félig-meddig kezökben hagy. Arra is sok esetet hallottam, hogy a hazafiatlan felekezeti előljáróság nyomása alatt meggyőződése ellenére nevelt a tanító nemzetietlen szellemben. Ezért vagyok én arról meggyőződve, hogy mindaddig, míg Magyarországon a más ajku lakosok iskolái közvetlen felügyelőinek, az illető felekezetek a papjaiknak magyar érzülete biztosítva nem lesz, hiu ábránd azt remélni, hogy a más ajku lakosok iskoláiban magyar szellemben nevelnek. Csak úgy lehetne ezen segíteni, *hogyha mindenik felekezet lelkészsképzése magyar szelleművé tétetnék.* De vajjon egyáltalában lehetséges-e ez? Azt hiszem, hogy ezt a feladatot a közel jövőben mindenki megoldhatatlannak tartja, s talán soha sem is lesz megoldható. Pedig amilyen szellemű férfiak az egyházak vezetői, a papok, olyan szelleműek az iskolák is.

Még egyet! Tudjuk, hogy Magyarország népiskoláinak nagyobb része felekezeti hatóságának közvetlen felügyelete alatt áll. Beszélünk szakfelügyeletről úgy az elemi iskolában mint a tanítóképző-intézetben, s mindenik felügyelettől megvárjuk a hazafias szellem ápolásának ellenőrzését is. A magyar népiskolák és tanítóképző-intézetek nagyobb része, a felekezeti iskolák saját hatóságaik szorosabb ellenőrzése alatt vannak, melyek egészen jogosan megkövetelik, hogy az illető felekezet szellemének megfelelő nevelést nyujtsanak az általok fentartott iskolák tanárai és tanítói. Ki merné állítani, hogy a felekezeti szellem, ha csak hazafiatlan célok szolgálatába nem állítják, akár a magyar művelődés emelkedésének, akár az állam céljainak ártana! De éppen azért, hogy a felekezeti ellenőrző hatóságok feladatuk teljesítésére képesek legyenek, hogy az iskolák szellemi életét helyes pedagógiai elvek alapján irányítsák, szükséges volna, hogy mindenik felekezet papjainak megfelelő pedagógiai képzést is

adjon. Egyik-másik felekezetről tudom, hogy papjainak paedagógiai képzéséről gondoskodik, de általában véve ez irányban mégis keveset tesznek. Pedig a felekezeti hatóságok ellenőrző és irányító munkája másképen gyümölcsöző nem lehet. Anyival fontosabb ez a kérdés, mert az új népoktatási törvényjavaslat, bár nem helyesen, megengedi hogy pusztán a papi képesítéssel bíró egyének is lehessenek tanítóképző-intézeti tanárokká. Egyik felekezet sem tekintheti sérelemnek, ha ez az intézkedés elmarad, mert úgy tudom, hogy mindenik felekezetnek vannak olyan tanárai elég nagy számmal, kiknek a papi képesítés mellett tanári képesítésök is van.

A törvényjavaslat tervezői nem jártak el eléggé óvatosan, mert ki áll jót azért, hogy minden papi oklevél kivétel nélkül olyan színvonalu képzés alapján állíttatik ki, mint a tanári oklevél? Mindenik felekezetnek saját jogkörébe tartozik, hogy a papképzésről gondoskodjék s azt az állam egyáltalában nem ellenőrizheti, hogy milyen színvonallal bíró képzést nyerneek egyik vagy másik felekezet papjai. Nem azt állítom ezzel, hogy a pusztán papi diplomával bíró egyének nem lehetnek kiváló tanárokká, s viszont azt sem mondom, hogy a tanári oklevél tulajdonosai meg mindnyájan kiváló tanárok, mindenik felekezet ki tudja szemelni a maga emberei közül épen a legkiválóbbakat a tanári állásokra. De azt a meggyőződésemet nem fogja senki megingatni, hogy az államhatalom részéről semmiféle felügyelet alatt nem levő papképző-intézetek lelkiismeretlen egyének kezében alkalmasak lehetnek arra, hogy a tanítóképző-intézetek révén hazafiatlan szellemet terjesszenek!

Tehát az új népoktatási törvényjavaslattól ne várjuk a létező bajoknak gyökeres orvoslását. Ahhoz, hogy Magyarország minden jellegű és foku iskolájában magyar szellemű nevelés folyjék, még sok más szükséges azokon kívül, melyek az új népoktatási törvényjavaslatban foglaltatnak. De már ezeknek a keresztülvitele nem a népoktatási törvény keretébe tartozik. Ezekhez az összes magyarországi hitfelekezetek hazafias együttműködése szükséges. Magyarország összes hitfelekezeteinek, de különösen azok vezetőinek, a papoknak kell olyan érzelműeknek lenniök, hogy a magyar szellem terjedésének nemcsak hogy ellene ne szegüljenek, hanem annak terjesztésében ők magok is hathatósan közreműködjenek!

(Debrecen.)

Dr. Barcsa Fános.

A gyakorló-iskolában.

Miniszteri rendelet jelent meg, hogy a tanítóképző tanárok hetenkint két órát a tanítónövendékek gyakorlati kiképzésének emelése végett a gyakorló-iskolában töltsenek és szaktárgyukból a növendékek előtt mintaelőadásokat tartsanak. Ez intézkedés egy fontos tett abban a hosszú, megmegújuló eszmecsereben, melyet a tanítóképzők évek óta részint gyűlésekben, részint a sajtóban a tanítónövendékek erősebb gyakorlati kiképzéséről folytatnak. A közoktatási kormánynak ez a rendelete tehát mindenesetre csak jó hatást fog elérni a tanítóképző tanárok között.

A szándék kétségtelenül dicséretes és a népoktatás nemzetépítő jelentőségeért lelkesedő tanár rokonérzésére számíthat. Bizonyos, hogy ez arendelet azt célozza, hogy a hivatás szerint egységes, de a munkában még mindig nem eléggé közreható tanítóképzők a gyakorló-iskola munkájában rátaláljanak egymásra és a népoktatásra. Az elv kétségbevonhatatlan volt eddig is, hogy minden tanítóképző tanár az általa közölt tudásanyaggal növendékeiben nemcsak az általános műveltséget, hanem a tanítói képességet is tartozik növelni. A valóság azonban az, hogy a tanítónövendékek gyakorlati kiképzése általában szinte a tanítóképző intézetén kívül történik. Mintha külön elméleti és külön gyakorlati iskolába jártak volna a növendékek.

Ha a gyakorlati iskola tanítója elég erős, kifejlett egyéniség volt, nem maradt igen nagy hézag az elmélet és gyakorlat között. Ámde idegenül egymás mellett, sőt egymás ellen is hatott a kettő, ha a tanárok a gyakorló-iskola vezetőjében csak a mindig erősen hangsúlyozott tanítót látták, aki hitetlen, de szemtől-szembe mindinkább hallgató végrehajtója a hivatalból pedagógus igazgató fölényes intézkedéseinek. Jó lesz az, ha ezentúl a szaktanároknak hetenkint pár félórát *kell* a gyakorlóiskolában tölteniök. Most majd igazán egységessé válnak a tanítóképző tanártestületek. A gyakorló-iskola tanítójából a köztudatban tanár lesz. Természetes, hogy amint az elmélet tanárai a gyakorlat közvetlen hatása alatt a mintatanítót a legértékesebb munkatársként fogják megbecsülni, előképzetségekben és anyagi ellátásban is magukkal egyformának kell kívánniok. Akkor lesz csak igazán egységes, tehát erős a tanítóképzés, ha minden testületben bármelyik szaktanár épp oly jól tudja vezetni a gyakorló-iskolát, amely nyugodtan lehet rábízni a gyakorló-iskola tanárára valamely szaktárgy ellátását. Állami tanítóképző tanáraink kiképzése ebben az irányban halad, de ez sem jutott még el a fejlődés magaslatára. Majd ha minden tanítóképző intézetet végzett növendék csak egy évi tanítói gyakorlat után fogja megkapni oklevelét, mellyel a Pedagógiumba juthat, — és az egyesítendő gyakorlat nélkül senki se juthasson oda, — a Pedagógiumban és az egyetemen elméleti tudással fölfegyverzett tanítóképző tanárok örömmel fognak egymással találkozni a gyakorló-iskolában.

És rá kell találnunk a gyakorlóiskolában a népoktatásra! Gondolkodó tanárra nagy sugalló erővel hat mindig annak a megfigyelése, mint kell a tudás nyers anyagát elaprózni, a különféle tehetségű kicsi gyermekek számára egyformán alkalmatossá tenni. Termékeny gondolatok, melyek meg nem születtek volna, egyszerre oly fényvel világítják meg tudásunkat, hogy másképpen látunk, jobban látogatunk és különül értünk meg egészen halvány vonatkozásokat. Erős a meggyőződésem, hogyha idegenkedés nélkül fogunk a gyakorló-iskolában megjelenni, hogy megfigyeljük a tanítás művészenek munkáját — ha valakinek, a gyakorló-iskola tanárának a tanításban művésznek kell lennie — és a tanítónövendékek igyekezetét, sokkal könnyebb lesz megteremtünk az elméleti és gyakorlati kiképzés összhangját. Dolgozni eddig is dolgoztunk ez összhangért, ha nem jártunk is rendszeresen a gyakorló-iskolába. Eddig is nemcsak a tudománynak magaslata, hanem a néplélek mélysége is veze-

tett, midőn növendékeinket előkészítettük a népiskola számára. Hiszen a gyakorlati élet és a népiskola szükségleteire való vonatkozások igazán élő tanításból szinte elmaradhatatlanok. Ezek pedig megannyi részletei a gyakorlati kiképzésnek, melynek úgy sem az a célja, hogy minden eshetőségre azon módon ráhúzható sablont nyújtsion. Igaza van *Vial* Francisquenak, mikor azt mondja, hogy a *tanító születik, de a jó tanító lesz*. Ez majd csak a népiskolában lesz. De hogy azzá legyen, a tanítóképző minden tanárának a maga tudásanyagával a maga idején mindig be kell világítania a népiskolába. Akik ezt eddig is megtették, a most megjelent miniszteri rendelet szerint még fokozottabb mértékben fogják megtehetni, akik szaktudományuk mellett megfedkeztek a népiskoláról, legalább meg fogják próbálni. Az ezután következők talán nem is fogják másképp elképzelhetni a tanítóképzést.

Igy fogom fel a miniszteri rendeletnek azon intézkedését, hogy ezentúl mindnyájunknak meg kell hallgatnunk növendékeink tanítását, részt kell vennünk ezeknek előkészítésében és bírálatában. Különösen ez utóbbit tartom jelentősnek. Igaza van *Vial* Francisquenak, midőn a *Revue Pédagogique* tavaly oklőberi számában „*La culture générale et la preparation professionnelle des instituteurs*“ című dolgozatában a tanítóban különösen a természet ajándékát, a rátermettséget dicséri és a sikerhez a legbiztosabb eszköznek nézi a pillanat hatása teremtőerőt. De nem kevésbé van igaza *Dessaint* tanfelügyelőnek, aki a francia folyóirat ez évi májusi számában a rátermettség egyoldalú dicsérete ellenében a tanítók gyakorlati kiképzésében a neveléstudomány nagy jelentőségét magyarázván, kívánja, hogy minden tanítóképző adja meg tanítványainak a szempontokat, melyek szerint meg kell figyelni a saját maguk tanítását és másokét, mert enélkül a gyakorlatban látni nem tudó ifju hiába nézi a legjobb mintákat is. Mentől behatóbbak lesznek a mi bírálataink, mentől jobban fogjuk tudni megvilágítani az uralkodó pszichológiai törvényeket tanítói tényei és a növendékek feleleteiben megnyilvánuló sikerek vagy kudarcok között, annál erősebbé válik benne a megszokás a magamegfigyelésre, mi nélkül hiába *született* valaki tanítónak, mert *nem lesz* jó tanító.

A miniszteri rendeletnek az a másik intézkedése, hogy a szaktanárok mindegyike a gyakorló-iskolában mintaelőadásokat is tartsanak, elvi szempontokból épp úgy kihívja a bírálatot, mint a gyakorlati kivihetőség szempontjából.

A gyakorló-iskola, mint minden népiskola, természetesen első sorban azokért a gyermekekért van, akiket szüleik az ismeretek elsajátítása végett küldtek oda. Ezeknek érdeke annyiban egy a tanítóképzés érdekével, hogy mind a két okból *minta*-iskolának kell lennie. Ámde mintaiskolává csak mintatanító teheti. Ez meg tudja szüntetni, vagy legalább is jelentéktelenné tudja tenni azokat a káros hatásokat, melyek a gyakorló-iskolai növendékekre abból származnak, hogy a leendő tanítók az ő képességeiken gyakorolják magukat művészetükben. Nemcsak azért rosszak a gyermeki léleknek a tanítónövendékek kísérletei, mert bizonytalanok, hanem mert sokfélék. A mostani rendelet még megszorítja ezeket a hatásokat a szaktanárok mintatanításaival. Tegyük fel, hogy minden

szaktanár igazán mintaelőadást tud tartani, — aminek föltételei nem ebben a rendeletben, hanem a tanárképzésben valósíthatók meg, — akkor is fölöslegesen és károsan rángatjuk sokfelé a 6—10 éves gyermekek zszenge lelkét.

Hogy tanítónövendékeink a jó példából tanuljanak tanítani, ehhez egyes mintatanításokat és egy egész iskola mintaszerű vezetését kell látniok. Ha a gyakorló-iskola tanára mintaszerűen vezet iskoláját, egyes mintaleckéi is tökéletesebbek lehetnek a legjobban rátermett tanárénál is, mert hiszen az egész alapos ismeretével mindig jobban lehet a részt kidolgozni. Ahol már most a gyakorló-iskola tanárának munkája mellett a tanítónövendékek számára szükség van még külön mintatanításokra, ott a gyakorló-iskolát más vezetőre kell bízni, mert a gyakorlati kiképzésben nagy hiányosság lesz. A tanítói művészetben való megerősítéshez szükséges összehasonlítást nem ugyanazon testület tagjainak mintaelőadásain kell végeznünk, hanem különféle iskolákban tett látogatásokkal. Ez iskolalátogatások által esetleg különféle elvek megvalósításai kerülnek a tanítónövendékek elé, míg egyazon intézet tanárai nem jöhetnek egymással ellentétbe mintaleckéikben.

Azért a szaktanárok e mintatanítások nélkül is résztvehetnek a tanítónövendékek gyakorlati kiképzésében. Az új tanterv szerint tárgyunk befejezése évében a népiskolai módszer elveit is meg kell világítanunk. Egy-egy oly részletnél, mely népiskolai anyag is, mintatanítást tarthatunk, mely szöszerint előképe a népiskolainak. Éveken át, mig földrajz volt a tárgyam, a szülőföld ismertetésénél néhány órára való anyagot egészen úgy tanítottam, ahogy a népiskola III. osztályában kell eljárni. A magyar nyelvnel egy-egy olvasmánytárgyalással vagy nyelvtani részlettel szemléltetem a népiskolai eljárást, nem is szólva arról, hogy valahányszor egy-egy nehezebb fogalmat kell elsajátíttatnom, az osztállyal mindig megértetem az eszközöket, melyekkel a célhoz jutottam, vagy felbontatom a köztem és tanítványom közt lefolyt lelki folyamatot. A német beszédgyakorlatoknál sokszor van alkalmam szemlélni, mint lehet majd a magyar nyelv tanításánál az idegen ajkú tanulókkal egy-egy új kifejezést külső vagy belső szemlélettel megértetni, anélkül, hogy *fordítania* kellene. Talán nem szerénytelenség azt hinni, hogy ezzel a növedékek gyakorlati kiképzését szolgálom legalább is annyira, mint a gyakorló-iskolában megtartandó mintaleckével. Kartársaim előtt, akik ismernek, azt sem kell különösen hangsúlyoznom, hogy csak elvi szempontokból húzódozom a mintaleckéktől, mert hiszen a felsőbb leányiskolában szándékosan tanítottam mindig az alsó osztályokban, hogy a népiskolai tanulóknak megfelelő korú gyermekekkel is foglalkozzam.

Tudom, hogy nálunk német mintára egyes intézetekben szaktanárok tartottak már időnkint mintatanításokat. Azt hiszem, hogy ebben nem helyesen utánozták a német mintát. Ott osztott gyakorló-iskolák vannak, melyeknek nem minden osztályába jut igazán „mintatanító“. Természetes, hogy az ilyenekénél mintább minta lehet a szaktanáré. Én azonban azt szeretném, ha a mi gyakorló-iskolánk megosztva is úgy fejlődnék, hogy minden osztályában állandóan igazi tanítóművész adja a tanítónövendékeknek a példát.

Azt hiszem, ezeket a mintatanításokat nem a növendékek rendes gyakorló-óráiban kellene megtartanunk; a gyakorlat a legjobb példánál is többet ér. Akkor pedig ahány szaktanár a gyakorló-iskolában hetenkint mintaelőadást tart, annyi félórával szaporodik meg a tanítónövendékek heti óraszám. Azt egymás közt nem kell hosszan bizonyítgatnunk, hogy a mi növendékeink kötelességekkel éppen eléggé vannak megterhelve és hogy a leendő tanító lelke is csak úgy, mint mindenkié másé, belülről kifelé fejlődik. Ha ehhez a belső fejlődéshez szükséges szabadságtól egészen megfosztjuk növendékeinket, akkor kibocsáthatunk ugyan az értesítő-szerkesztő nagy örömeire sok kitűnő bizonyítványú tanulót, de kitűnőnek ígérkező tanítókat bajosan.

Németországban is vannak már sokan, akik azután vágyódnak, amit mi túlságos buzgalomból könnyen eljátszhatunk: a növendékek szükséges szabadságát. A *Pedagogische Blätter* erős színekkel megrajzolt képből mutatta be vagy másfél év előtt, mennyire vizsás dolog, hogy a német tanítónövendék hajnaltól késő estig órarenddel valóságos rabként van lekötve. A braunschweigi tanítóegyesület 72. gyűlésén tavaly nyomatékos hangon szólaltak fel azért, hogy a tanítónövendékek a gyakorló-iskolában a sokféle minta helyett egy erőset, egységeset kapjanak.

Egyebekben pedig folytassuk azt az írásban ki nem mutatható, csakis az alkalmas körülményekhez kötött munkásságot, mellyel tehetőségünk szerint eddig is szolgáltuk a népiskolát. A mi gyakorló-iskolánk vezetőjétől növendékeink kifogástalan mintát látnak, azért nincs okunk megterhelni sem az elemi iskolai gyermekeket, sem a tanítónövendékeket. Még azt sem ajánlom, ami német intézetekben szokásos, hogy a szaktanár egy-egy mintalecke megtartása végett a gyakorlóiskola valamelyik osztályát felhozatja rendes órájára. A tanítás nem favágás, hogy ott kezdhetem meg, ahol tetszik. A tanulás lelki folyamatának képzetekben és érzésekben előzményei vannak, melyek parancsszóra sehogyan sem jelentkeznek. Aki mégis erőlteti a lelki folyamatot, kudarcot vall, miközben beleesik abba a bántó édeskés hangba, esetlen mozgékonyságba, mellyel érdeklődést és figyelmet vélnek fölbreszteni azok a tanárok, akik kicsinyekkel csak kivételes alkalommal foglalkoznak. Valósággal *leereszkesz*nek, de a gyermekeknél is lejjebb. A gyermekekkel igazán bánni tud arra vigyáz, hogy csak oly magasan álljon meg, amennyire a kicsi lélek fel tud *emelkedni*. A gyermek nem azt akarja, hogy a nagyok fogyjanak, hanem hogy ő érezze a maga növekedését.

A jó tanítóképzésben nem az a fontos tehát, láttak-e a növendékek a szaktanároktól a gyakorló-iskolában mintaelőadásokat, hanem mintaszerűen tanították-e őket, öntudatosakká vált-e előttük, mi ezekben a tanításokban és a gyakorló-iskola egész életében mintaszerű és tanítottak-e ők maguk sokat, mentől többet. Eleget úgy sem taníthatunk soha. Mindegyikünk csak azt mondhatja, ha nem hint port a más szemébe, hogy jó tanítók *leszünk*. Aki hiszi, — ha nem mondja is, — hogy már az, az soha sem is lesz.

(Arad.)

Szöllösi István.

A tanítóképző-intézeti tanárok szünidei tanfolyama.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium nagy éberséggel, figyelemmel kísérve a paedagógia terén mutatkozó újabb irányzatokat, a nyár folyamán ismét alkalmat nyújtott arra, hogy azokat nevelésügyünk érdekében a tanítóképző-intézetek tanáraival megismertesse.

A tanfolyam, mely e célt megvalósította, július hó 1—30-ig tartott s eredménye oly gazdag volt, hogy igaz hálánkat lelkünk legnagyobb örömeivel kell tolmácsolnunk azoknak, kik megvalósulásában a legcsekélyebb munkával is résztvettek. Legnagyobb elismeréssel adózunk dr. Neményi Imre és dr. Náray Szabó Sándor miniszteri osztálytanácsosoknak, kik a cél érdekében széles látókörrel végeztek a tanfolyam rendezésének munkáját s a leghivatottabb szakembereket nyerték meg vezetésére. E szakembereket tudós világunk két előkelőségében, *dr. Sarbó Arthur* egyetemi magántanárban és *dr. Ranschburg Pál* ideg orvosban tanultuk megismerni, kik fáradságtalan buzgalmukért, magas színvonalu előadásaiért mindnyájunk nagyra becsülését érdemelték ki.

A tanfolyam tárgya két önálló részre oszlott. Egyrészt megismertük a beszélő szerv anatomiját, fiziologiáját, kórtanát, valamint gyakorlati uton a beszéd hibáinak gyógykezelési módját; másrészt az idegrendszer és érzékszervek finom megismerése után, mely betekintést nyertünk a lelki működések fokozatos fejlődésébe, élettanába és rendellenességeibe; megtanultuk azokat a fontos szabályokat, melyek a gyermek szellemi életének hygieniáját teszik.

Az előadások az országos siketnéma-intézetben a délelőtti folyamán tartattak a következő órabeosztás szerint:

1/28—1/29-ig. Dr. Sarbó elméleti előadásai.

1/29—10-ig. Beszédhibások gyógykezelése gyakorlati uton.

10—11-ig. Dr. Ranschburg elméleti előadásai.

Hetenként 3-szor 11—12-ig. Dr. Ranschburg psychophysikai mérési gyakorlatai.

Dr. Sarbó Arthur tárgya különösen a beszélőszerv anatomiai részében a szemléleti előadások mintaképe volt. Mindnyájunknak el kellett ismernünk, hogy az emberi beszédet mint beszélőszervünk élettani működésének eredményét eddig csak hiányosan ismertük. Különös, hogy az emberi szellem egyedüli közveitő eszközét, a tiszta beszédet a tanítók még most is annyira figyelmen kívül hagyják s annak fejlődését mindenkoron magára a gyermekre bizzák. A fiatal csemete növéseben magától is felfelé tör, mégis támogatnunk kell, hogy szép egyenes növéstüvé váljék, mennyivel inkább kell a gyermeket nyelve fejlődésében támogatnunk, botlásait azonnal helyreigazítanunk, ha elejét akarjuk venni a beszédhibák egész seregének, melyek nagyrésze a szülőknek és a tanítóknak e téren való tájékozatlanságának tudhatók be. Megtanultuk azt a fontos alaptételt, hogy a gyermek hibás beszédjét a legtöbb esetben nem szervi elváltozás idézi elő, hanem, *hogy azt a beszélőszerv élettani fejlődése szakából visszamaradó abnormalis működés okozza*. Mihelyt a gyermek gondolatait szavakkal kifejezi, beszéde még nem tiszta, beszélőszervét szabályzó

izmok együttes működése még bizonytalan, minduntalan hibákat ejt, melyeket „élettani beszédhibák“-nak mondunk. Ilyenkor a gyermek gagyog, dadog, pöszén beszél vagy más beszédhibákat tesz. Az „élettani beszédhibák“ korszakán minden gyermek áthalad s ha ekkor célszerű módon a fejlődés nehézségein nem segítjük át, sokszor megesisik, hogy e beszédmódot éveken át megszokja, állandósítja s hibás beszédüvé válik.

Azon módszere közül, melyek a beszédhibák gyógykezelését rendszeressé teszik, többet ismertünk meg, de a gyakorlatban a dr. Gutzmann-féle módszert követtük, mely tudatossá teszi a gyermek előtt a hibás beszéd okát és egyenként gyakorlat alá veszi a beszélőszerv összes izmait, hogy azokat normalis együttműködésre hozza. A tanfolyam ideje alatt mindenünk mellé 3—4 hibás beszédű gyermek, különösen dadogó volt beosztva, kiken e módszert gyakorlatilag is kipróbáltuk.

Dr. Ranschburg Pált már a négy év előtt tartott első paedagógiai tanfolyamról is ismerjük. Akkor a lélektan tudományos vizsgálódásának kísérleti módszereit ismertette, most e vizsgálatoknak eredményét kapcsolatba hozta az iskolával s a fejlődő gyermeki lelket, annak szellemi egészségtanát ismertette okszerűségi alapon. Mily fontos kérdése ez az iskolának. Már régóta érezzük, hogy a neveléstan, mint tudomány, nem elégti ki teljesen az emberi szellemet, fejlődésében mintegy fennakadást látunk, mintha munkáját teljesen befejezte volna. Társadalmi téren azonban előttünk minduntalan oly mozgalmak, melyeket épen a paedagógusoknak kell dűlőre vezetni, s amelyek új küzdőtérrel jelölnek ki a paedagógia számára. Az alkoholizmus elleni küzdelem, az emberi szellem degenerációja, a szellemi túlerheltség stb. mind actualis kérdései nem csak a sociológiának, de első sorban a paedagógiának is. Ezen áramlatok mind a modern realismusnak, a positiv természettudományi alapon álló ideális felfogásnak eredményei s így csakis positiv természettudományi vizsgálatok alapján nyerhetnek helyes megoldást. E mozgalomban a paedagógusok kezét fognak a természetbúvárokkal, az orvosokkal, hogy új erőt merítsenek a gyengeségben szenvedő paedagógia részére, hogy azt újra a virágzás tetőpontjára emeljék.

Mindnyájunk által elfogadott álláspont, hogy a paedagógia éltető eleme a psychologia s hogy minden paedagógiai ténykedés a magasra törő emberi szellem érdekében történik. Hogyan hatunk a szellemre? Nem az érzékszervek útján-e? A testet úgy kell tekintenünk, mint a szellemi élet székhelyét, az érzékszerveket, mint a lelki működések megnyilvánulásának eszközét, s ha ily szempontból vizsgáljuk a test egyes részeit, az érzékszerveket s azok fejlődését és párhuzamba hozzuk velük a fejlődő szellemi életet, biztos positiv tapasztalati alapon nyugvó geneticus psychologiai tényekhez jutunk, melyeket tehát a legegyszerűbb inductió útján vontunk el. A gyermeki szellemnek s a vele párhuzamban kialakuló test fejlődésének okszerű kapcsolatba hozása a léleknek sok oly tulajdonságait, törvényeit tárja fel, melyek a lélek intellectualis tulajdonságai mellett méltó helyet foglalnak el. Megismerjük így a lelket fejlődésében s ehhez tudjuk alkalmazni a nevelői hatást is. A fejlődés gondolata ime itt is mily sok új eredményhez vezet.

Dr. Ranschburg a fent vázolt magasztos célt tüzte ki maga elé

előadásában, melyek szabatosága, s logikai tartalma mindnyájunkat a legnagyobb mértékben elragadott. Az ily értelemben vett gyermekpsychologiai vizsgálódások bizony minden tanítónak hatalmas sőt nélkülözhetetlen segédeszközei volnának a gyermeki lélek észszerű kiművelésében.

* * *

A miniszteri rendelet értelmében e tanfolyam még egymás után következő két szünidőben fog megismétlődni, miért most csak 12 hallgató vett részt, kiknek mindenike ez egy hónapi időre 100 korona ösztöndíjat és a vakok országos intézetében szabad lakást élvezett.

A tanfolyam hallgatói voltak :

1. Berényi Irén, Győr, áll. tnők.
2. Bergmann József, Modor, áll. tk.
3. Craciunescu Aurél dr. Nagyszeben, gör. kel. tk.
4. Hamvay Ödön, Csurgó, áll. tk.
5. Kardhordó László, Sepsiszentgyörgy, áll. tnők.
6. Kerezszy György, Losoncz, áll. tk.
7. Keszler Károly, Temesvár, áll. tk.
8. Klinda Károly, Esztergom, rom. kath. tk.
9. Pinkert Zsigmond, Kiskunfélegyháza, áll. tk.
10. Révai Ödön, Sárospatak, áll. tk.
11. Sági Tamás, Mármharossziget áll. tk.
12. Szabó Emil dr., Balázsfalva, gör. kath. tk.

—rt.

A fővárosi tanítónői szüniei továbbképző tanfolyam.

A vallás- és közoktatási miniszter a f. é. 37.133. sz. a. kelt rendeletével az el. népiskolai tanítónők részére létesített szüniei továbbképző tanfolyam helyéül az 1904/5. isk. évre a budapesti II. ker. áll. el. tanítónő- és nevelőnőképző-intézetet jelölte ki, a tanfolyam vezetésével pedig a fentnevezett intézet igazgatóját, *Katonáné Thuránszky Irént* bízta meg.

A három hétre terjedő tanfolyamot június 26-án d. e. dr. *Verédy Károly* fő- és székvárosi kir. tanfelügyelő és az előadó tanerők jelenlétében szép beszéddel nyitotta meg az intézet igazgatója, *Verédy Károly* pedig a tanfolyam célját s a kormánynak a tanfolyam szervezésében megnyilatkozó intencióit vázolta.

Ugyancsak a tanfolyam megnyitásának napján dr. *Neményi Imre* osztálytanácsos úr meglátogatta a tanfolyam előadásait, megtekintette a hallgatók számára berendezett helyiségeket s legnagyobb meglegedését nyilvánította a hallgatók kényelmes, családias elhelyezését illetőleg, amennyiben a hallgatók kisebb csoportokra osztva, 7 nagy teremben voltak beszállásolva, hol mindegyiknek külön szekrény állott rendelkezésére. Ezen helyiségeken kívül rendelkezésükre állott még egy világos, tágas, külön e célra berendezett helyiség írásra, olvasásra, szórakozásra és a fogadó szoba.

A tanfolyamnak nagy körültekintéssel készült órarendje világosan kifejezte a tanfolyam célját: egyrészt a tudományok újabb vívmányainak, az újabb irányu felfogásoknak megismertetésével növelni a hallgatók ismeretanyagát, felkelteni és fokozni ezirányu érdeklődésüket; kiváló erők mintatanításának hallgatása, ami jelen esetben a fővárosban időző gyak. isk. tanerők szives, fáradtságot nem kimélő közreműködése mellett, lehetségessé vált; másfelől az újabb irányu gyak. tárgyak (slöjd, rajz) anyagának és tanítási módjának megismertetése. A napi elfoglaltság a jelzett célnak megfelelően oszlott meg; d. e. 8—10 ig a tárgy természete szerint $\frac{1}{2}$ vagy $\frac{3}{4}$ órás tanítások tartattak.

Az I. osztályban tanítottak:

Szöke Sándor Egerből, ismertette a „4“-et.

Ligárt Mihály Papáról, ismertette a „7“-et.

Kún Alajos Budapestről, ismertette a szorzó táblát a 20-as számkörben.

Hajtmann Pál Déváról, tanította az „Aludj baba, aludjál“ c. dalt (hallás után).

Özv. Zachariásné Kallós Ilona tanfolyam hallgató ismertette az *a*, *e*, *i* hangokat és betűket a fonomimikai módszer szerint.

Tomcsányiné Czukrasz Róza mátyásföldi áll. isk. tanítónő ismertette fonomimikai módszerének egész tanmenetét összes fokozatában.

Az I. és II. osztályban tanítottak:

Peres Sándor Budapestről, a beszéd- és értelemgyakorlatok köréből tanított a nyárról I. osztályban.

Svarba József Léváról, ennek folytatásaként tanította a II. osztályban a melegséget, a meleg elleni védekezést, a meleg hasznát (fogalmazás-gyakorlattal egybekötve).

Urhegyi Alajos Aradról, ismertette a tyúkot, biologiai szempontból.

Balogh Kálmán Sárospatakról, tanította a tyúkot, kivált leíró szempontból, összekötve fogalmazás-gyakorlattal.

Czöndör Sándor Temesvárról, ismertette a ként.

Czöndör Sándor, a nyelvtanból a mondat keletkezését.

Svarba József, a mondat fő részeit.

Belle László Kolozsvárról, a mondat alanyát.

Botos Imre Székelykeresztúrról, a 60-as számkörben számolás-gyakorlatokat végeztetett.

A III. osztályban tanítottak:

Demjén Ilona, ismertette a cselekvésszót.

Urhegyi Alajos, a helyhatározót.

Ligárt Mihály, a melléknév fokozását.

Balogh Kálmán, tanította az olvasmánytárgyalást.

Svarba József, tárgyalta Tompa M. „Intés“ c. költeményét.

Belle László, tanította Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét.

Kún Alajos, éneket tanított hangjegyek szerint.

Botos Imre, rajzolni tanított természet után.

Szöke Sándor, tanításának tárgya a számtanból: gyakorlás életből vett példákon.

Hajtmann Pál, tanította a pótlás általi kivonást.

A IV. osztályban tanítottak:

Svarba József, tanította a területmérést a szabadban, területmértékek ismertetését, területszámítást.

Urhegyi Alajos, „fillérből lesz a korona“ c. olvasmányt tárgyalta tartalmi szempontból.

Hajtmann Pál, éneket tanított hangjegyek szerint.

Kún Alajos, a Nagy Magyar Alföldet ismertette összefoglalóan.

Botos Imre, természet utáni rajzoltatás.

Sallay Györgyné Sepsiszentgyörgyről, számtanból tanította a törtek keletkezését.

Feketéné H. Izabella Eperjesről, nyelvtani oktatást tartott.

Az V—VI. osztályban tanítottak:

Feketéné H. Izabella, olvasmánytárgyalást tartott.

Hajtmann Pál, ismertette az elektromosság keltését dörzsöléssel.

Hajtmann Pál, történeti olvasmányt tárgyalta Magyarországi Szent Erzsébetről.

Ligárt Mihály, tanította a tizedes tört szorzását tizedes törttel.

Botos Imre, a magyarok bejövetelét és honfoglalását.

Balogh Kálmán, tanította a gömb felületének és köbtartalmának kiszámítását.

Sinczky Julia, fogalmazást tanított (alapul szolgáltak természetrajzi tárgyak: pillangó, méh).

Urhegyi Alajos, ismertette a földrengés tünetényeit és okait.

Botos Imre, éneket tanított hangjegyek szerint.

Özv. Harsányi Ödönné, háztartástanból a kenyérsütést.

Balogh Kálmán, a természetrajzból.

A gyakorlati tanítások elrendezésében az a törekvés vezette a tanfolyam rendezőjét, hogy minden tárgynak legyen kiváló képviselője a tanítók között s hogy bizonyos kapcsolat legyen az egyes tanítások között. A tanítások gondos, tervszerű előkészítése, a szükséges szemléltető eszközök kellő időben történt beszerzése, az iskolának a tanfolyam tartamára erre a célra történt berendezése, a kellő számú növendékek összeválogatása sok gondot adott, de mégis sikerült elérni, hogy a tanfolyam gyakorló iskolája a hatosztályu, osztatlan elemi népiskolának lehetőleg tökéletes képét nyújtotta. De a képet tökéletessé tulajdonképpen nem a berendezés, hanem a tanítások tették, amelyek mind magas színvonalon állottak.

A gyakorlati tanításokat 8—10 óráig tartották, amelyeket 10—1-ig az elméleti órák követtek az intézeti tornateremben. Az előadások tartalmának vázlatát a következőkben ismertetjük.

Neveléstudomány. Előadó: *Peres Sándor*. 12 óra. A tudományos nevelés A művelődéstörténeti, politikai állapotok és a neveléstani irányzatok. Individualis (Herbart), evolúciós (Spencer), szociális nevelés (Natorp, Bergemann).

A lélektan újabb irányai. Spekulatív, élettani- és voluntáris lélektan, a néplélektan. Darwin, Preyer, Compayré, Sully, Pflaum.

Az újabb lélektan és a nevelés. Gyermekekről. A gyermeki lélek munkabírásának vizsgálata. A tanulás.

Tudás és erkölcs. A szokások ped. értéke. A társasélet i. Sok szép nevelésben. Család és iskola. Szülők értekezlete. Földbibe

A cselekvő szemléltetés. A cselekvés és az akarat nevelés kor A cselekvés és az erkölcsi élet.

A szociális intézmények a pedagógiában. Az újabb magyar nevelés-tani irodalom. Felméry Lajos, Pethes János, Ember János stb.

Az új tanterv és utasítás. Az oktatás és az erkölcsi nevelés.

A szépészeti és gyakorlati nevelés.

Írás-olvasás. Tomcsányiné, dr. Gööz, Czike-Jovicza. A nyelvtan és helyesírás. A fogalmazás előkészítése.

Földrajz. Szemléltetés, rajzolás, kirándulás. Történet, történeti játékok. Alkotmánytan.

Természettudomány. Élettan, életközösség. A gyermekek megfigyelései a természetben. A beszéd- és értelemgyakorlatok. Szemléltetés, cselekvés; társalgás.

Rajz. Kapcsolata a többi tantárggyal. Rajz emlékezetből, természet után. Ének; nemzeti anyag; tanítás kóta szerint. Rövid áttekintés.

Magyar irodalom. Előadó: *Kolumbán Samu.* 10 előadás. A magyar nyelv és nemzet eredete, nemzeti jellemző sajátosságai.

Nemzetünk ősi sajátosságainak költői megnyilatkozása; ősmondáink keletkezése és tartalma.

A nemzeti- és idegen szellem küzdelme a kereszténység elterjedése korában. E küzdelem hatása nemzeti irodalmunk fejlődésére.

A nemzeti irodalom diadala irodalmunkban a reformáció megkezdése után. E szellem főbb képviselői: Balassa, Tinódi, Zrínyi. A kuruc költés. A nemzeti szellem lehanyaglása, ébredése és újabb diadala (főbb képviselők).

Petőfi, Arany és Jókai, mint a tiszta nemzeti szellem legtisztább irodalmi kifejezői.

Irodalmi irányelvek: idealizmus, realizmus s ezek különféle megnyilatkozásai; újabbkori nevezetes íróink ezen alapon való csoportosítása és ismertetése.

A magyar gyermek- és ifjúsági irodalom áttekintése. Az ilyen irodalmi termékek neveléstani kellekei.

Alkotmánytan. *Sebestyén Gyula* 3 előadásban alaptörvényeinket ismertette.

Földrajz és történelem. Előadó: *Ribiczey Erzsébet.* 6 földrajzi és 6 történelmi előadás.

Magyarország földrajzi helyzete: a) gyűrődött terület; b) a Duna völgyületehez tartozó terület. Magyarország geológiai alakulása.

Magyarország medencéinek keletkezése: pozsonyi medence, erdélyi fenföld.

A Nagy Magyar Alföld és síksági tájai.

Magyarország hegyeinek felosztása: I. külső övező Kárpátok; II. belső hegyszigetek. Az övező Kárpátok felosztása: Nyugati és Keleti Kárpátok. Nyugati Kárpátok és tagjai.

Keleti Kárpátok és felosztásuk: a) határhegyekre és b) belső trachyt hegyekre.

déli déli havasok. Délmagyarországi (Kárpátjellegű, Balkán-
a) hegyvidék. Dombvidékek. Hegyvidékek keletkezése és tagjai.

Az egyetemes történet főbb korszakainak jellemzése. A szent szövetség kora.

Anglia, Oroszország és Franciaország története 1825—30. Az 1830. júliusi francia forradalom korszakalkotó hatása: a) idegen uralom alatt levő országokra, b) nemzeti dinasztia alatt álló országokra. Magyarország helyzete 1825-ben.

Magyarország története 1825—44-ig.

Európa országainak története az általános forradalmak idején.

Magyarország 1848-ban.

A legújabb államalakulások kora (Franciaország, Németország, Olaszország, Magyarország).

Természetan. Előadó: *Bittenbinder Miklós*. 9 előadás.

A mágnesség és elektromosság alaptörvényei. Elektromos gépek és sűrítők. Légköri elektromosság.

A galvánáram keletkezése. Ohm törvénye. Az áram hő- és fényhatása, elektromos világítás. Az áram kémiai hatása, a galvánaranyozás, ezüstözés, galvanoplasztika. Az áram mágnesező hatása, elektromos csengő és telegráf.

Áramok kölcsönös hatása, Ampère elmélete a mágnességről. Elektromos és mágneses indukció. Telefon, mikrofon. A budapesti telefon-központ berendezése. Ruhmkorff szikrainduktora. Röntgen-sugarak.

Dynamogépek. Elektromos vasutak. Hertz-féle oscillator és resonator. Marconi drótnélkül való telegráfja.

Közgazdaságtan. *Kovács Andor* gazd. szaktanár a közgazdaságtan főbb fogalmait és a társadalmi gazdaság alakulását ismertette, közbejött gyász eset miatt 6 óra helyett 2 órában.

Az alkohol hatása. *Dr. Szalkay Gyula* egy előadásban az alkohol káros hatását, az alkoholelleses mozgalmakat s a tanító teendőit az alkohol romboló hatásának megakadályozása érdekében.

Délután 3—5-ig, ritkán 6-ig terjedő időre estek a következő előadások:

Özv. Végessné Bogya Irma 6 előadásban ismertette a gazdasági ismétlő iskolák tanítási anyagát.

Györgyi Kálmán 9 órában szemlélet, magyarázat és rajzoktatás alapján az elemi isk. rajztanítás újabb rendszerét, a természet után való rajzoltatást

Wilhelm Franciska 17 órában tanította az elemi leányiskola kézimunka oktatásának módszerét; feldolgozta az agyag- és papírmunkákból teljesen minden fokozatban a hat osztály tanmenetét.

A tanulmányok megerősítése és kiegészítése szempontjából több kisebb és nagyobb kirándulást rendezett a tanfolyam vezetője. E kirándulások céljai voltak:

- a fővárosi iskolák rajzkiállítására;
- az aréna úti iskola tanulóinak slöjd-munka kiállítására;
- a kertészeti tanintézet;
- a vásárcsarnok;

a központi tejszarnok ;
a gödöllői méhészeti telep és baromfitenyésztő iskola ;
a Ganz-gyár villamos telepe ;
Országház, királyi palota, Mátyás-templom és Halász-bástya ;
Városliget és állatkert ;
Margit-sziget ;
Aquincum és a Római fürdő ;
a Nemzeti Múzeum képtára és természetrajzi tára ;
Esztergom (székesegyház, Sz.-István kápolna, kincstár, érseki kép-
tár), vissza hajón a Duna-völgye ;
Balaton (Siófok, Balatonfüred).

A tanfolyamnak 56 hallgatója az ország legkülönbözőbb részéből sereglett össze. (P.-P.-S -Kiskún-m.-ből 2, Bács-Bodrog 2, Torontál 5, Temes 1, Csongrad 2, Csanád 2, Békés 2, Hajdú 3, Heves 1, Borsod 3, Nógrád 2, Nyitra 1, Pozsony 1, Liptó 1, Abaúj 2, Szabolcs 1, Bereg 1, Szatmár 2, Tolna 1, Baranya 1, Somogy 3, Győr 1, Fejér 2, Vas 1, Hunyad 3, Fogaras 1, Kolozs 1, Besztercze-Naszód 1, Brassó 2, Csík 1, Fiume 3, Bukarest 1, kik közül áll. iskolánál működött 13, községi iskolánál 7, felekezetinél 35, magán iskolánál 1.) — A hallgatók közül ingyenes ellátásban és 30 kor. utazási segélyben részesült 32, 25 kor. ellátási díjat fizetett 22, segélyben nem részesülő, bejáró hallgató volt 2.

A jól rendezett s a hozzáfűzött várakozásnak minden tekintetben teljesen megfelelő tanfolyamot a tanfolyam vezetője, Katonáné Thuránszky Irén igazgató, az előadó tanárok jelenlétében, ünnepi beszéddel zárta be, melyben a hallgatókat a nyert impressiók megőrzésére, kifejlesztésére, önművelődésére, kötelességteljesítésre, hűséges hazaszeretetre serkentette. A hallgatók nevében özv. Zachariásné szép beszéddel, Grivase Virginia költeményével fejezte ki a hallgatók köszönetét, háláját.

Július 16—17-én kisebb-nagyobb csoportokban elszéledtek hallgatóink s mi, előadók, kik egy iskolai év keretében most már másodszer láttuk elnéptelenedni házunkat, a szomorúság egy nemével néztünk a távozók után. Három hét előtt fáradtan, nehéz szívvel néztünk jövetelük elé, távozásuk után nem akartuk hinni, hogy csak három hete ismerjük őket. Emlékezetünkben még gyakran megjelenik egy-egy kép, mint verődnek össze kisebb-nagyobb csoportokban a legtávolabb eső vidékek lakói, mint kötnek barátságot, mint beszélnek meg életük eseményeit. Látjuk a jókedvű, megelégedett arcokat, mintha nem is állna mögöttük 10 hónap nehéz munkája, pedig a legtöbbé igazán tiszteletre méltóan nehéz. Előtünk fekszenek búcsúvirágaik. Egyik-másiknak még a könnye sem száradt fel róluk ; ezek megsúgják, hogy mit találtak házunkban s mit esett nehezükre elhagyni : az otthont, melyet nekik, az idegeneknek kellemessé, barátságossá tett két nő jósága, gyöngédsége : Katonáné Thuránszky Irén igazgató és Berta Vilma házvezetőnő.

Valószínű, hogy a látottakból, hallottakból idővel sokat felejtenek, de alig hiszem, hogy lesz egy is, ki el fogja felejtteni, hogy az ország szívében jóindulatot, szeretetet talált.

Budapesten, 1905. szeptember.

R. E.

A jénai kurzusról.

A szünidői tanfolyamok rendezése már nálunk is bevett szokássá vált, mert e kurzusok tanulmányi becsé kétségbevonhatatlan, noha itt-ott még a kezdet nehézségeivel küzdünk. Épen ez oknál fogva, azt hiszem, nem éréktelen, ha a külföld hasonló kurzusait figyelemmel kísérik. Németország és Ausztria számos helyein állandósítani kezdik a tanfolyamokat (Marburg, Berlin, München, Wolfsberg, Brün stb.) s azok száma gomba módra burjanzik fel a pedagógia termékeny talajából. De míg a legtöbb helyeken a tanfolyamok nyelvi célokat tűznek ki, s szövevényes fonetikai előadásokkal fárasztják a hallgatóságot, addig Jéna hű maradt az alapító hagyományához sa neveléstudományi tette tanulmányai sorozatának központjává. Mondanom is felesleges, hogy a jénai tanfolyam magas színvonalon állott, ami teljesen érthető, ha megjegyzem, hogy szervezője s rendezője dr. *Rein* Vilmos, korunk legkiválóbb szaktekintélyeinek egyike, aki nemcsak a tanfolyam szellemi színvonaláról gondoskodott, hanem szeretetreméltó egyéniségevel kedélyessé is tette az ott tartózkodást. Az idén a következő tudományokból tartottak előadásokat:

Növénytan. Előadó *Detmer* dr. Az elméleti előadásokat összekötötte a növénytani mikroszkopikus munkálatokkal és élettani kísérletekkel, amelyeket a növénytani intézetben végeztek. A hallgatók ezen előadásokat és gyakorlatokat nagyon sikerülteknek mondták.

Alattán élő állatokról és állatkészítményekről. Előadó *Ziegler* dr. tanár.

Földtan és a földrajzi jelenségek. A *földtan* módszeres tanítása iskolai kirándulások alapján. Ezen előadásokat többnyire Jéna földtani alakulásokban gazdag környékén tartották s a hallgatók igen elismerőleg nyilatkoztak *Walther* dr. módszeréről.

Az optikai eszközök célszerű kezeléséről (színek elemzés, mikroszkópok, sarkítás, refrakció stb.) *Gänge* egyet. m. t. tartott előadásokat. Az ilyen gyakorlati fogások elsajátítása különösen kezdő tanárra nézve megbecsülhetetlen s minden esetre csökkenti „az el nem sült” természetani és vegytani kísérletek számát.

A neveléstudományi előadások sorában kimagaslott *Rein* dr. az ő világos és szónoki tökéletességű előadásaival. Fejtegetéseiben ugyanazon elveket hangsúlyozta, amelyeknek lelkes hirdetője műveiben (*Grundriss der Ethik és Paedagogik*). *Rein*, mint *Herbart* követője, alapjában megegyezik vele, azonban tanait korántsem úgy állítja elénk, mint föltétlen megdönthetetlen igazságokat, sőt jó indulatú liberálismussal felhívta a hallgatóság bírálatát és ismételten hangsúlyozta, hogy csak azt fogadják el, ami meggyőződésükkel megegyezik. A nevelés eszményi célja szerinte a felvilágosodott, művelt, altruisztikus szabad ember.

Rein előadása értékének mértéke az volt, hogy a különböző csoportok hallgatói kivétel nélkül találkoztak ezeken s az előadót mindig lelkesen ünnepelték.

A nevelés történetét *Leser* dr. adta elő s főleg arra szorított, hogy

hogy az egyes korokat jellemző művelődési mozgalmakat ismer-
rá utalt nevelő hatásukra.

Az agyvelő élettana, mutatóványokkal. Előadó: *Noll* dr. egy. ma-
tanár.

Ránk tanítókra nézve kétségkívül legérdekesebbek voltak *Lehmen-*
sick és *Landmann* elemi gyakorló iskolai tanítóknak módszertani elő-
adásai és gyakorlati tanításai.

E két tanító munkája úgy oszlott meg, hogy *Lehmensick* elmé-
leti előadásaival előkészítette és methodikailag fejtegette a hallgatóság
előtt a következő órán tanítandó leckét. A gyakorlati tanítást követte
a két órai bírálat, ahol minden hallgató szabadon nyilváníthatta észre-
vételeit s mondhatom, e viták tán még értékesebbek s tanulságosabbak
voltak mint a tanítás maga, sőt az előadók is megvallo'ták, hogy a
hallgatóság felszólalásairól pontos naplót vezetnek s ezek a jegyzetek
évről-évre saját módszerük tökéletesítésére szolgálnak. Igen érdekesen
mutatták be a „származtató“ módszert (Entwickelnde Darstellung) a
történet tanításában, olvasmány tárgyalásban, költemény tárgyalás elő-
készítésében, s különösen a biológiai alapon tanított természettudási okta-
tásban

A költemények tárgyalásakor a művészi oktatást (Künstlerische
Erziehung) lelektani alapon mutatták be, művészi kivitelű képek segít-
ségével. A tanítás eredményeként a tanítónak sikerült a növendékeket
azon hangulatba ringatni, amely a költő lelkületén átvonult, pl. Goethe
„Mignon“-ának tárgyalásakor a honvágyat felébreszteni.

Érdekesekek voltak *Sickingen* dr. előadásai, aki a mannheimi rend-
szert ismertette, amely kiegészítő és ismétlő osztályaival eléri azon esz-
ményi célt, hogy minden gyermek, ha csak nem hülye, elsajátíthatja
az életben való boldoguláshoz szükséges ismereteket. Német irodalom a
mannheimi rendszerről a következő: *Dr. A. Sickingen*: Organisation
grosser Volksschulkörper nach der natürlichen Leistungsfähigkeit der
Kinder. Mannheim, S. Bensheimer, 1904. Der Unterrichtsbetrieb in
größen Volksschulkörpern sei nicht schematischeinheitlich, sondern diffe-
renzielleinheitlich. Zusammenfassende Darstellung der Mannheimer Volks-
schulreform. Ebenda 1904. Mehr Licht und Wärme den Sorgenkinder
unserer Volksschule! Ein Vermächtnis Heinrich Pestalozzis. Zürich, O.
Füsli, 1905. Dr. med. *F. Moses*: Das Sonderklassensystem der Mann-
heimer Volksschule. Ein Beitrag zur Hygiene des Unterrichts. Mannheim,
J. Bensheimer 1904. *M. Lutz*: Wie die Mannheimer Schulorganisation
aufgenommen wurde. Ein Führer durch die Literatur der Mannheimer
Organisationsfrage. Ebenda 1905.

A szünidei tanfolyam alapján ismerteti magyar nyelven *Strasser*
Sándor, a kassai fels. leányiskola tanára.

A nőnevelésről *Zimmer* dr., a Zehlendorf-Berlini nagy Töchterheim
alapítója beszélt. Azon alapigazságból indult „Der Mann will etwas tun
und die Frau jemandem etwas sein“, tehát a nő dolgozni akar, ha saját
családjá nincsen, akkor mások javára munkálkodik. A nőnek e teve-
kenysegi törekvéseben látja ő a kiinduló pontot, amely a nőkérdés meg-
oldásához vezet. *Zimmer* dr. széleskörű irodalmi tevékenységében is ezt

st fejtegeti s különösen a nőneveléssel foglalkozóknak sok becses tanítással szolgál. A gyermeklélektan köréből *Spitzner* dr. értekezett, előadásaiban a csecsemőkor reflex tevékenységéből kiindulva, igyekezett a gyermek összes fejlődési folyamatait megvilágítani.

A szellemi és testi fejlődés rendeltetéseinek kölcsönös hatásáról Fiebig dr. orvos tartott előadást. Az elméleti fejtegetésekkel kapcsolatosan megtekintették a hallgatók s tanításokat hallgattak a Sophienhöhen levő Trüper-féle gyermekszanatoriumban, ahol gyenge elméjű gyermekek neveltetnek.

A beszélő szervek fogatkozásaiban szenvedők tanításmódjáról Gutzmann, berlini egyet. m. tanár tartott előadásokat.

Az erkölcsös jellem fejlesztéséről (Hodegetika) *Just* dr. értekezett. Több előadó a vallásitanítás módszerével, a bibliai történetek tárgyalásával foglalkozott. Jézus evangéliumát *Weinel* dr. theol. tanár igen felvilágosodott magasztos szempontból magyarázta.

A közigazdaság nagy érdekeit, melyek elől az iskola nem zárkózhatik el, ha igazi nemzeti hivatást akar teljesíteni, *Damaschke* dr. fejtegette, sőt a német nemzetgazdaság történetét külön *Ments* dr. ismertette meg. E tárgynak ily széles alapon való fejtegetése a német nemzet gyakorlati érzékére vall.

A modern ethika fejlődéselvi és hasznosságelvi angol és német képviselőit *Scheller* dr. egyet. magántanár ismertette nagy szaktudással.

A Herbart lélektanát népszerű modorban *Flügel* ismertette.

Még a művészi tárgyak is helyet találtak e rendkívül gazdag programmban, így a német *építő művészet*, a női célszerű ruházkodás és esztétikai követelményei, zenei mutatványokkal. A tanfolyamot kiegészítették a német, francia és angol nyelvi és irodalmi tanfolyamok kezdők és haladók részére. A tanórákat felváltották a kirándulások, melyeken a közvetlen módszer segítségével gyarapították a hallgatók nyelvi ismereteiket. A nyelvi kurzusokat különösen az angolok és amerikaiak keresik fel nagy számmal.

A felsoroltakból látható, hogy az idesereglettek, még pedig minden világrészről, Ausztrália kivételével, meglehetősen sok irányban elégezhették ki tudásvágyukat, sőt esténként még a németpedagógiai társaság is rendezett előadásokat. *Miss Nix* az Egyesült Államok leányneveléséről beszélt sok érdekes dolgot. *Türk* dr. pedig Goethe Faustját magyarázta nagy alaposággal, minthogy a nevezett tudós e mű bírálatának szentelte egész életét.

De még a szórakozásról sem feledkezett meg a figyelmes rendezőség. A közbe eső vasárnapokon társas kirándulásokat rendeztek Weimarba, mely a nemzeti irodalom egykori Heliconja volt. Továbbá a festői Würtburgba s Eisenachba, ahová a reformáció monumentális emlékei fűződnek, nekünk magyaroknak pedig kedvessé teszik a helyeket a költői legendák, melyek szent Erzsébetünk alakjához fűződnek.

A tanfolyam értékes sorozatán kívül a Jénában való tartózkodást igen kellemessé teszi maga a város, amely igen egészséges vidéken, a Thüringiai Erdő aljában fekszik, szebbnél-szebb kiránduló helyekkel s kellemes klímával. Ez magyarázza meg a jénai kurzusok nagy látoga-

tottságát. Ezidén 363 hallgatója volt, kik között magyarok: Bogdán Anna, Buzogány Anna, Csukássy Ilona, Kende Malvin, Barna Rózi tanítónők, Bosnyák főv. tanító, Barcsay József, bajai áll. kép. s. tanító, Dániel Viktor Kolozsvárról, Markszen Henrik főv. tanító, Székely Károly, Arany Sándor főv. tan., Strasser Sándor kassai fels. leányisk. tanár. A fővárosiak feltűnő szép számmal voltak képviselve, aminek magyarázatát abban le lehet jűk, hogy a főváros évente 200 koronás segélyeket adományoz tanítóinak, hogy azoknak a továbbképzést lehetővé tegye. E rövid beszámoló némi tájékozást nyújthat a jénai tanfolyamok iránt érdeklődőknek. Részletes felvilágosítást mindenkor készségesen ad Frau Dr. Sehnetger, Jéna, Gartenstrasse 2.

Budapesten.

Fuchs Vilmosné Eitner Milla.

ELMÉLET.

„Adat-napló.”

Mai napság unos-untalan azt hangoztatjuk, hogy az iskola az életnek tanítson. Magától értetődik, hogy e szabály alól a tanítóképző sem lehet kivétel, sőt, ha e tekintetben fokozat lehetséges, akkor leginkább a tanítóképzőtől kívánjuk meg, hogy a lehető legnagyobb mértékben alkalmazza e szabályt, mert egyrészt, mint szakiskola közvetlenül *egy* pályára készít elő, másrészt a kezdő tanító munkájának előképét a tanítóképzőben találja.

Hogy elvünket érvényre juttassuk, tanításunkban az életre kell támaszkodnunk. A szükséges szakok szerint való tanítás már maga is mintegy elvonttá teszi a tanulást, mert sem a humanoriák, sem a reáliák önmagukban, elszigetelten el nem képzelhetők. Hogy tehát valamely tárgy, hogy úgy mondjuk, éljen és ne elvont anyaghalmaz legyen, lehetőleg a való életet kell szem előtt tartania. A valóság szerepeltetése pedig kétféleképp lehetséges: a közvetlen szemléltetés és a közelfekvő valóságos adatok felhasználása által. Természetesen, e kétféleség egymástól mereven el nem választható, hiszen az életben semmit sem lehet abszolút módon elkülöníteni.

A szemléltetés elvét mindenütt eléggé hangoztatják és alkalmazzák is, e sorok tehát nem is erről szólnak, céljuk csupán az életből vett adatok felhasználási módjának tárgyalása.

Mindenesetre az illető iskola közvetlen környezetének — a városnak, megyének — viszonyai azok, melyek felhasználásával legjobban létesíthetjük az élet és iskola közötti szükséges kapcsolatot. Minthogy azonban tantervünk és tankönyveink általánosak, a tanítási anyag és a helyi viszonyok közötti érintkezési pontok fölfedezésének és kihasználásának munkája a tanárookra vár. Épen abban domborodik ki a tanár egyéni munkája, hogy az általános, közös képzést különössé teszi (specializálja)

ekhez és viszonyokhoz szabja. Ha e feladatának eleget akar akkor adatokat kell gyűjtenie s azokat föl kell dolgoznia, ami abban folytonos munka, melyet mindig pótolni és javítani kell. Így idővel minden tanár elegendő — mondjuk — helyi adattal rendelkezik. Ha azonban tanárváltás van, a munka teljesen elveszett, mert az utódnak előlről kell kezdenie, minek következménye, hogy egy-két évig, amíg tudniillik a helyi viszonyokkal kellően megismerkedik, nem is használhat ilyenemű adatokat.

Mindezen okoknál fogva ajánlatos az adatok gyűjtésének rendezése, abból a szempontból, hogy ez adatok a tanításban felhasználtassanak. E rendezés a következőkép történhetik:

Minden tárgy tanára egy könyvet — nevezhetjük „Adat-Napló“-nak — vezet, mely megmarad az intézet birtokában és tanárról-tanarra száll, kik azt felhasználhatják és folytonosan kiegészítik. Ez által a régi tanár ez irányu munkássága nem vész kárba, nem tűnik el nyomtalanul, mintha nem is lett volna és az új tanár is sok oly munkától szabadul meg, melynek idejét máskép értékesítheti. Tanításában azonnal alkalmazhatja a meglévő adatokat s nem kell ilyeneket egy ideig nélkülöznie. Ezenkívül az adatnaplók anyaga ily módon folytonosan növekedvén, idővel meglehetősen kimerítő képét nyújtaná az illető környék iskolát érdeklő viszonyainak.

Az adat-napló tartalma tervezetét a következőkben lehetne megállapítani. Legegyszerűbb, ha tantárgyankint megyünk, nem állítván azt, hogy e tervezet kimerítő, hogy talán nem akadna a felsorolandókon kívül egyéb, tanításunkban fölhasználható adat.

1. Legfontosabb alkalmazása az adatnaplónak a földrajz körében van. Nevezetesen belekerülnek az illető község, járás, megye összes földrajzi adatai: földrajzi szélesség, földrajzi hosszúság, évi középhőmérséklet, csapadéki, légnyomási viszonyok, tengerszintfeletti magasság; hegyek, dombok, völgyek, vizek neve, helye s egyéb meghatározók (magasság, szélesség, irány, sebesség, stb.); puszták, majorok, erdők, rétek, legelők, szőlők, gyümölcsösök, szántóföldek; utak, utcák, terek, nevezetes épületek, templomok, iskolák, gyárak, műhelyek. Helyrajz. A növény-, állat- és ásványvilág jellemző egyedei. Statisztikai adatok, stb.

2. A magyar nyelv- és irodalomnál: Szólásmódok, közmondások, különös szók, kiejtési és képzési módok, sinonimák, eltérések az irodalmi nyelvtől, népmesék, dalok, babonák, szokások stb.

3. Történelem: A község, járás és megye történelmi adatai, nevezetességei, ritkaságai, emlékei, mondái, környékbeli származásu jeles emberek, stb.

4. Számítan-mértan: A városban még használatos régi mértékek, pénznevezések, kereskedelmi és hitelviszonyok, piaci árak. Statisztikai adatok példák készítésére. Magasságmérések eredményei, az iskolai helyiségek, kert, terek stb. méretei.

5. Alkotmánytan: A község szervezete, hivatalai, a képviselőválasztás módja, a választók száma, a község politikai pártállása, a megyei hivatalok és hivatalnokok, közjóléti intézmények stb.

6. Természetrájk: A vidék flórája, faunája, ásványtani, paleontológiai viszonyaira vonatkozó adatok. Hol találhatóak egyes növény- és állatok, mikroszkopi anyagot hol találunk. A kutvizekben mire akadunk, hol szerezhetők be házi nyulak, békák, halak, csigák, piócák, melyek erdők vannak a közelben, merre érdemes kirándulásokat tenni, népies állat-, növény- és ásványnevek, természeti tárgyakról szóló babonák, kuruzslások, milyen növényeket használ gyógyításra a nép, melyeket lehetne gyűjteni nagyobb mennyiségben stb.

7. Természettan: A gyárak, műhelyek jegyzéke, azokban mi látható, ki a tulajdonos, intéző. Meteorológiai adatok, csillagászati adatok, villámcsapás okozta károk, ritkább tünetmények, mint meteor, napudvar stb.

8. Paedagogia: Közoktatási viszonyok, tanügyi statisztika stb.

9. Kirándulások tapasztalatai, eredménye: Minden kirándulás adatait tartalmazza a napló, úgyszólván rövid történetét, melyben minden főlemlítést nyerjen, ami a kirándulás rendezését, vezetését illeti, mert igaz, hogy egy kirándulásnak nem az évés-ivás, vagy a szállás milyensége tesz kiemelkedő mozzanatait, de, aki ugyanazt a kirándulást akarja megcsinálni, az igen nagy hasznát veszi az ellátás módozatai ismeretének.

Körülbelül a vázolt módon történik az adatnapló szerkesztése. Igaz, kicsiségnek látszik, de egy-két példa inkább kitüntetheti az eszme életrevalóságát.

Az alábbiakban pedig bemutatom az én vidékemen szerkeszthető adatnapló botanikai részének egy töredékét:

Hypericum perforatum, található nagy mennyiségben a zsidó temetőnél. — *Galanthus nivalis*, található a szőlőhegyben. — *Leucojum vernum*, csupán a szentkirályi erdőben. — *Draba* verat találtam először február 28-án a temetőben. — A *Boletus edulis*-t (ehető tinoru) a nép itt „vargányá“-nak nevezi. — Az *Artemisia Absinthium* L. (fehér üröm), népies neve „fekete kóró“. — Használatos a *Chelidonium* májusi nedve szemölcsök ellen. — A Csejke erdő a város északi határában, hatalmas kevert erdő, kirándulásra könnyen akadni tölgy-, gyertyán-, mogoró-, nyír-, nyár-, bükkfákra. Távolsága az intézettől 25 perc. — Kiváló növényismerő és szép szakkönyvtárral bír N. N. orvos. — Charat, oedogoniumot, spyrogyrát, diatomeát található bármikor a város délkeleti határában fekvő „Pap-malom“-nál. Távolsága 1 óra. — A városi parkban a következő fákat található: *Acer negundo*, *Bignonia chatalpa* stb.

Vagy például a 7. alá tartozik: Az N. N.-féle lengyár dolgozik 150 munkással. Van 12 lenázatója egyenkint 120 m² területtel. Van egy 75 lóerejű gőzgépe, dynamogépe, akkumulátortelepe, Brahma sajtója, gőzfecskendője, százados hídmérlege egyesítve mázsáló rendszerrel. Évi termelése X q lennyersanyag. Igazgatója X. Y., ki bármikor szívesen megengedi a tömeges megtekintést és kalauzolásról is gondoskodik stb.

E néhány példából látható, miképen könnyíti meg az adatnapló a szükséges adatok gyűjtését. Mint már említém, nem roppant fontos ságú dolgot hangoztatok, de munkánk eredményességéért a legkisebb

sát is elfogadhatjuk, mert célunk oly nagy, hogy, ha minden
kezésünkre álló eszközt meg nem ragadunk s minden utat-módot
nem kísértünk, bizony célt elérnünk vajmi nehéz lesz. Ez igazság
szeszettett arra, hogy e néhány sort közzé tegyem.

(Csurgó.)

Éber Rezső.

Az elemi iskolai rajzoktatás reformja.

— Hatodik közlemény. —

A tulajdonképeni rajzoktatás anyagának osztályonkénti körülírása.

Ötödik osztály.

— Folytatás. —

A növények szárának, leveleinek, a virágzatok tengelyeinek s a fák
lombjának rajzoltatása után következnek a rajzolás-festés legklasszikusabb
tárgya: *a virág*. Ez a természet legkecsesebb alkotása s ez az elem az,
amely életet visz be minden tárgyi világ hideg alakzatai közé. Valóban
első pillanatra úgy tetszik, mintha ennek kedvéért volna a rajz-művészet
s bizonyára az árnyékképeken kívül ezek voltak az okai, hogy az ősi
emberben a szépérzék fakadni kezdett.

Úgy kell felfogatni, mint a szár végső, betetőző részét, amelyben
az egész növény mintegy kicsucsosodik. S amint a szár a levél fakadása
helyén mintegy hosszabb-rövidebb tagokra oszlik, úgy ez is ilyen szár-
részlet és pedig igen rövid szártag. Ebben és ezen a rövid szártagon
folyik le a növény vegyi életének élénkebb folyamata, itt végződik a szár
ama gömbszerű képletekkel, amelyek a növényfaj fennmaradásának
biztosítékait adják, itt alakulnak ki a termők. A termők szerepének
betölthetésére itt halmozódik fel a legbonyolultabb vegyületnek, a fehérnyé-
nek tápanyagúl is szolgáló s nagy fontosságú tömege, itt alakul át a
keményítő egyik része édes mézzé és cukorrá, illattá és zamattá és itt
leszen külsőleg is feltüntetve, ezen legnagyobbyszerű folyamat műhelye:
a leveleknek azon pazar színpompájú, pazar változatosságú alakzatai,
amelyeket a virágok takaró levelei vagy *szirmai* néven ismerünk. De
előbb a virág fészlő bimbó alakjában, mint egyszerűbb feladat oldandó
meg s a természetből vett példányok időbeli egymásutánjának is meg-
felel, hogy a virág előtt rajzoltassuk a bimbót.

Azután a virágoknak azt a részét rajzoltatjuk, amely a rövid szár-
tagot képezvén, a virág tengelyének neveztetik. Tehát vigyázattal leszedve
a csészét és a szirmokat, illetőleg a leplet, színesen lerajzoltatjuk a mag-

házból, bibéből s esetleg rajtanőtt porzókból alakult virágbotot. Sok szép karcsú alak fordul itt elő, melyet a bibeszál tesz nyulánkká, az ülőbibe pedig tömzsökössé a maga gömbalakjával vagy karélyaival. Némelykor a termők egymás felett következő több körben foglalnak helyet s ha ehhez hozzá számítjuk a himnős, az egylaki és kétlaki virágalkotást, akkor beláthatjuk, hogy valóban igen sok változattal van dolgunk. Ez alakok csinos oromzati és végdiszítésekül szolgálhatnak tornyocskákon, zászlórudakon, sőt a török és perzsa turbánszerű diszítési elemek ezekből vehetik impulsusukat.

Instructív képet nyerünk itt a porzók gyűrűs állásairól, ugynevezett himkőrrel.¹⁾

Még kecsesebb alakokat nyerünk, ha a csészét a tengelyen hagyva azzal együtt rajzoljuk le, ez alakok a székelykapu és a kerítések véglegc diszítéseiben szólnak meg. A virágtengely ezen képletein és maghonon vont hosszmetzet a maghon helyzetét és a magrügyeket tünteti fel, mint valami gyöngyöcskéket sorakoztatva, ami a szírom levelekkel együtt kedves motivumokat szolgáltat a falfestészetéhez. Egyáltalában hangsúlyoznom kell, hogy a virágok kereszt- és hosszmetzeteinek gazdag alakulatai még koránt sincsenek kellőleg felhasználva, amelyek kimeríthetlen voltát dusan mutatja be Kerner diszes, illusztrált „Pflanzenleben“-je és Köhler „Medizinal Pflanzen“ című remekműve.

Maguk a csészék is érdekes változatokat mutatnak, hol eredeti voltakban, mint önálló levélkék jelennek meg, hol igazán csészeszerűvé nőttek össze, hol pedig pikkelyszerűek, sőt szép vékony sallangosak, szőrszerűek is. És ide illeszkednek be azok a csészék is, amelyek nem zöldszínűek, hanem pártaszerűek, tehát színesek és a tájékozatlan rendesen a virág szirmaival téveszti őket össze. Nyeles vagy ülő voltak, szabályosságuk és részarányosságuk is kifejezésre jut.

Eljutottunk a virág igazi diszéhez a pártához. A már egyenként leszedett volt szírmokat egyenként is színesen rajzoljuk, a maguk diskret, lehelletszerű színárnyalataikkal, amelyek e levelek gömbhéjszerű gyengéd

1) A porzók néha spirálisan tekerődnek a virágtengely körül. Néha 3—5 körben is foglalnak helyet. Egyike-másika e köröknek hiányzik, ami a változatosságot emeli.

A porzók szálai, eresztéke és tokja is változatos rajzot adnak, különösen az ereszték nagyságát is figyelembe véve, amely lehet hosszú, hengeralaku, a portokokat egy pontban érintő s így lelógó toku, a tokon túlemlelkedő, discus módjára megvastagodó, sőt egyenlőtlen toku. A porzószálak néha hosszúak, máskor rövidek sőt hiányozhatnak és csak a tok van meg, amely így ülőhimet képez. Néha csak a szál van meg áhlim alakjában. A szálak hossza maga is különböző és váltakozó, az egyenlő hosszak mellett vannak 4 és 2 főbbporzósak, körülöttük bizonyos számú rövidebb szál fordul elő. Sőt összenőttén is előfordulnak számtalan csőszerű változatban.

domborulataiban lelik magyarázatukat. A gömbfelületek rajzbeli, árnyéklati kifejezése itt jut a leggazdagabb érvényülésre. A körszélek épsége és csipkézettsége, a gömbfelület tükörsimasága és fodrozottsága, mind itt idomul kiapadhatlan forrásává a szépségnek és bájnak, különösen abban a harmonikus összetételben, amely itt törvényszerűen uralkodik.

Mindenek előtt tehát ezeket a viráglevélkéket rajzoltatgassuk. Azután következik e levélkéek összecsoportosítása tulajdonképeni virággá. Előbb azonban az egymás mellé helyezkedés, egymást érintés és fedés finomságának megértése okából az egész virágon át, de a tengely közepén hosszmetsetet készítünk. Az így megnyílt képet rajzoltassuk le, amely amellet, hogy belső viszonyokról tájékoztat, érdekes motivumokat ad a diszítéshez; megmutatja a diszítő elemek, élet-eleven vonal-complexumok keresésének, kutatásának a módját a jövő ipari és iparművészeti pályák részére. Az így felvett benső fél után következik ugyanazon vagy még jobb: az egész virágnak előnézetből való profil rajza, majd a benesejébe tekintő u. n. felülnézetből való rajza; végre kissé előrebuktatva a kikandikáló filamentumokkal és antherakkal és a bibe sallangokkal, amikor a virág beállítása úgy történik, hogy egyes részleteinek körvonalai a lehető legszebb és legjellegzetesebb arányosságban érvényesüljenek.

A virágszál illetően módon való elvégzése után következhetnek a *virágzatok*. Es pedig először az egyszerű s utána az összetett virágzatok. Ezen virágzatok alapja a virágágnak, tengelynek elágazási módján és sokféleségén alapszik. Tehát számba jöhet itt a fürtös virágzat s ennek keretében a spirális és gyűrűs elhelyezésű füzérvirágzat, nemkülönb a barka, a fürt, a sátor, egyszerű ernyő, torzsa, fejecske és fészekvirágzat. A bogos virágzatok közül az egyszerű bogernyővirágzat, ecsetvirágzat és csomóvirágzat; épúgy az álernyővirágzat és a gomolyvirágzat példái. Az egyoldali elágazás érdekes esetei, a kunkorvirágzat, a sarlóvirágzat, a forgó-, a boragoid- és a legyezővirágzat. Azonban először a virágjaiktól megfosztott ágbogazatot rajzoltassuk le hiven a látástani viszonyok szerint s a megfelelő színű jelzéssel s csak ezután tüntessük fel magát a virágzatot azon szakaszosan berajzolt vonalcomplexumokkal, amelyek az egyes virágocskákból az egész virágtömbnek elemző megfigyelése alapján élesebben és karakteristikusabban kiválnak. Ezen részletkörvonalai az egyes virágocskáknak oly jelleget kölcsönöznek a virágzat teljes színtoltjának, hogy ezekből ép úgy fel lehet ismerni a virágzatot, mint fentebb tárgyalt lombgömbökről és egyes levél-töredék vonalokból magát a fát.

Valamint a galyak, akként az összetett virágzatok áttekinthetőbb képet nyújtanak, ha még csak a bimbók vannak a többszörös elágazású

tengelyrendszeren. Mert az összetett virágzatokat úgy kell tekinteni, mint amelyeknél az egyszerű virágzat egyes virágtengelyei ugyanazonosan (homotaktikusan) vagy különböző virágzatok módjára (heterotaktikusan) ágaznak el. Az elsők közül vehetjük az összetett ernyőt, az összetett füzért, a kalászt, az összetett fürtöt, u. m. az orgonavirág virágzatját, az összetett bogernyőt. Még bonyolultabbak a viszonyok, ahol az egyszerű virágzatok elágazásainak végén nem ismételt ugyanazon nemű, de másnemű elágazások fejlődnek ki, mint a fészkes fürtben, a fészkes sátorban, fészkes ernyőben, füzéres bogában, bogas füzérben, és forgós fürtben.

És csak ne gondoljuk, hogy ezek túlságoskodások. Nem mondom, hogy e nevek kívántassanak meg, de a szerkezetbe okvetlen be kell tekinteni. És korainak, nem ide valónak se mondjuk; mert a mai iskolai rendszerben nem tudom, hol van az a hely, ahol ezeknek grafikai kifejezése fel volna véve. Tudom, hogy a középfoku iskolázás növénytani óráira fognak gondolni ellenvetőim, de tudniok kell, hogy ott ezek szemléletileg is alig, graphikailag meg épen a legtrikábban vagy egyáltalában nem tárgyaltatnak. Valahol pedig meg kell ezt kezdeni, ha nem is oly terjedelemben, mint én azt itt kifejtettem, mert hisz én érzem, hogy értekezésemmel a középső oktatás területét is surolom, de tán oda is elhathat a rajzoktatás szigorubb rendszerű módszere. Az elemi fokon még inkább vagyunk úgy sok dologgal, hogy a további *önnevelődés* alapjait rakjuk le, hogy a vizsgálódás módszeres eljárásával és a szemlélődés tárgyaival megismertette tanítványainkat, lelkes tanításunktól megtermékenyített talajon lehetővé tegyük népünk öntevékeny tovább haladását az elemi iskola bevégezése után, mert ez időszerint és még igen sokáig ez lesz a nép ismereteinek egyedüli alapja. Tehát kezdjük meg itt a feladatokat bontogatni s amennyit lehet, annyit végezzünk ezekből az V-ik és VI-ik elemi osztályokban. Ha itt megtesszük köteletségünket (ami ez idő szerint távolról sincs meg), akkor a nép alapgondolkozásának ábécéjét raktuk le s ha kellő buzgalommal dolgoztunk itt a minket körülvevő világ tüneményei iránti figyelem felkeltésén, a vizsgálódások folytatását biztosítottuk. És mást alig is lehet elérni, mint az érdeklődést, a figyelmet felébresztteni a környező külvilág változatai és tényezői iránt. És ehhez csatlakozhatnak azután a népszerű felolvasások, a népakadémia stb. S ezekből kell, hogy válják a hallgató közönsége ezen intézményeknek.

Még egy kicsinyét visszatérek a tárgyhoz, a virágok királynőjének: a rózsának szánva néhány szót. Mind az egyszerű vadrózsa, a maga őt szirmával, mind a nemesített százelevelű rózsza a nemes egyszerűség

és nemes fejlettség típusai, a női szépség tökélyén kívül a legnemesebb, mit a természet alakszerűségében és színszerűségében teremtett. E két teremtményben minden földi szép ki van merítve s azért az egyiket, pedagógiai szempontból a diszkrétebbet: a rózsát s a rózsán a széptan elemeit itt érinteni, majdan kimeríteni kell. De méltatása nem oly egyszerű. Kezdeni kell a szimpla rózsán és tárgyalás fonalába vonni hovatovább a duplább és teljesebb alakokat; követni kell a szirmoknak a porzókból való átalakulását, ennek folytán tömörülését, plasztikus egymásra borulását, majd felső szabad széleiknek fodrosodását. Figyeltessük meg a teljes rózsza kifejlődését. Azután győződjünk meg tapasztalatilag, hogy a tökéletes rózsán miként sorakoznak a szírom-héjak egymásra; mi célból egyenkint leszedve, sorba rakhatjuk a tiszta fehér papíron őket; a végén megkíséreljük ismét lehetőleg úgy összerakni, ahogy eredetileg voltak. (Ha nem sikerül, az se baj; csak kíséreljük meg!) Ebből instrukciót nyernek a gyermekek az összefüggésről és egymásra következőségről. S ha még előbb agyag-gömbhéjakból formáltunk, vagy szövet, selyem-műszirmokból állítottunk össze egy műrózsát (ez a leányok kézi foglalkozása lehet): akkor a munka megismétlésekor az összerakással párhuzamosan haladva rétegről-rétegre rajzolhatjuk le a készülő rózsza oldalról nyert nézetképét, úgy, hogy végre a legfelső héj fedí és eltakarja a többinek körvonalait, amelyek vékony vonalai a legkülsőbb szírom színezése és árnyékolása által eltűnnek s maradnak egyedül a rózsza körvonalai. (Valamivel durvább és nagyobb méretű, de analog gyakorlatot adhatott ősszel a káposztafélék egymásra „boruló“ leveleinek rajzolása, ami jó előgyakorlatul szolgálhat. Itt növényélettani oka is adható e jelenségnek. A káposzta mutatja a két tünetény rokonságát, mely szerint a rózsza szirmai is levélképletek, csak feltűnő szépen módosultak.)

A virágokon fejeződhetik ki legszembetűnőbben a növényi szövetek művészi redőket vető gyűrődöttsége, a lágy göngyölgések és finom csipkék.

És bár az egész meneten élesen fejeződött ki a fejlődés gondolata, mindazáltal még egyszer kiemelem, hogy a rajzitanítás menete a növények alakjainak kifejlődésének fokozatait követte. A legalsóbbrendűeken kezdjük, tehát a telepeken: moszatokon, zuzmókon, gombákon, a menetbe a rügyek embryonális alakzatait is belevonva, gyors léptekkel tartunk a nemes edényes-viráguak gazdag és szép területére.

De hangsúlyoznom kell, hogy a közölt menet a természet kialakulásának nem annyira a tudományos kifejezésére törekszik, mint főleg az alak esztétikai érzékeltetésére, felfogására és megismertetésére, amely a szépzéleti érzék felébresztésének és kifejlesztésének egyedüli reális alapja,

amelyhez azonban mindenkoron az alkalmazás és hasznosítás gyakorlati célja járúl. És ezzel lerakjuk a nevelés-oktatás azon egyedüli biztos alapját, amelyen minden egészséges idealizmus épül. Már pedig az én életbölcseleti hitvallásom, az én nevelés-oktatástani eljárásom alapja a józan, egészséges realizmus széles alapján az egek felé emelkedő eszményiség!

A jelen értekezésem is ezen az alapon törekszik valamivel magasabbra az eddigi színvonalnál s ha egyeseket vissza is riaszt a merészebb forma s a nagyinak látszó követelmény: oka csak abban lesz keresendő, hogy ezen alapokkal, miket itt kifejtettem, nem barátokoztunk meg eléggé. De ha nem is annyira a tudás, mint a tárgyi világ vizsgálódása iránti szeretet gyökeret ver bennünk, ha ebbe *beledolgozzuk magunkat*, mint ahogy én azt tettem: könnyüvé lesz a nehéznek, legyőzhetlennek látszó feladat s akkor be fogja látni mindenki, hogy másként nem is lehet! Tudom én, tizedekre nyúlik e nézet megvalósításának jövője, de a meggyőződés szilárdságával jövendölöm meg ez eszme gyakorlati sikerét.

Kívánatosnak tartom azonban, hogy a részletes vezérkönyv kidolgozása előtt is közöljem azon növények és termények sorozatát, a melyek a fenti elveim keresztülvitelére eszközül s esetleges további kísérletezés alapjául szolgálhatnak.¹⁾

Nagyon érzem, hogy a felsorolt anyaggal a növények szolgálatába szegődtem; de azt is tudom, hogy akkor, amikor ez osztály egyik tantárgyát, a természetrajzot tettem a rajzoktatás központjává, egyrészt segíték ezen a tantervben ugyancsak mostohán kezelt tantárgyon, másrészt a rajztanításba viszek eleven életet. A természetrajz tanítása közben tulajdonképen folyton kellene rajzolni, de akkor az a 2 heti óra kevés volna; ime, a rajzórának a természetrajzhoz csatolásával egyszerre kettős feladatot oldunk meg. A virágoknak természet utáni rajzolásával előkészítjük a hatodik osztály anyagát is, mert a növényvilággal való megismerkedés s a növények festés-rajzolása a hatodik osztályban tárgyalandó állatok és rajzolásuk iránt a gyermek játssi érdeklődését a legnagyobb fokban képes felébreszteni.

Ezen kört azonban nem fejezhetem be anélkül, hogy ne jelezzem, hogy e magányos növény- és virágpéldányok mellett növénycsoportozatok, csokrok és koszorúk, guirlandok, növények cserepekben, poharakban és vázákban, vagyis csendéleti csoportok emelhetik a munka határsosságát és kedvét; továbbá szántók, mezők, rétek, kertek és virágágyak

1) Szerző részletes tanmenetét térhiány miatt, sajnálatunkra, nem közölhetjük.

is képezhetik szemléletünk és szinfoltokban való felfogásunk, *színvázolds* tárgyát. És ezek közepette ismét természeti tárgyak, sziklák, patakok, házikók és házrészletek is foglalhatnak helyet, amelyeket kirándulásokon kell megismertetnünk, lefestésüket bemutatnunk s a kivitelt a gyermekek szorgalmára hagynunk; ez lesz a tanítványok legkedveltebb foglalkozása. Több gyermek inkább fogja ezt végezni, mint a tanulást; de nem kell szem előtt téveszteni, hogy a modern iskola az úgynevezett tanulást az iskolában kell, hogy elvégezze folytonos gyakorlással és az emlékezetben megrögzítéssel. Ha ez így van, akkor a felszabadult gyermeklélek szakavatott vezetés mellett szabad idejét eme és más nagyjelentőségű játékokkal, tanulságos szórakozásokkal fogja eltölteni.

Ki akarok még röviden térni azon virágok kijelölésére, amelyek 1—2 százból álló csokrocskákba szedve alkalmasak lehetnek az összeállításban s a színrajzban való gyakorlásra. Oda kellene törekednünk, hogy az iskola hatása alatt gyökeresedjék meg a virágok szeretete mellett a virágok rajzolásának kultusza is. A poétikus korban a fiatalság nagyon kedveli a virágot s ha a rajzolásban és színezésben ügyes, sok emléklap és emlékkönyv megtelik a gyöngéd, finom érzelmek eme grafikai nyilatkozataival. És az jól van így és nekünk a finomabb érzelmek kifejezésére is meg kell adnunk a módot. Akivel a rajzot, a színezést megkedveltetjük, azt részben boldoggá tesszük, mert oly nemes és alig valamibe kerülő szórakozás birtokába juttattuk, amely éppen a fejlődés legforrongóbb korában csendesítőleg hat. Az iskolának mindig ilyen messze tekintő szerepe kell, hogy legyen; minden életkor részére foglalkozást és prophylaktikus ellenszereket kell adni az erkölcsi bajok előállításának megelőzésére vagy enyhítésére. Egy-egy virág „vázlat“-könyv, egy-egy „virágalbum“ becses adalék az illető egyén élettörténetéhez.

Mindenekelőtt egyes virágszálak rajza követi az előbbi virág-részlet tanulmányt. Így lehet: egy barkaág, gyöngyvirágszál, kökényszál, almavirágszál, egy primula, egy chrisantemum, margaretha, napraforgó, egy árvácska, egy szál sarkantyúvirag, egy jázminszál, egy szegfű, egy szál őszi rózsza, egy gyöngyike, a különböző színű rózsákból egy-egy szál: mindezek virágágukkal, ezeken hol zárt, hol nyíló bimbókkal, levélkörnyezetben. Azután vehető 2—3 ágacska is egymás mellett, amint teszem azt a növénypéldányon csoportosúlnak, vagy csokrocskává összefoglaltatnak akár a kártyapapírlap vágásán átfűzve, akár szalagocskával vagy aranyszállal (akár más kötőszerrel) egybekötve, rögzítve — s így mintalapnak használva. Különböző magasságban alkalmazva, füzérekhez hasonló csokrokba foglalhatók. Ezen alkalom a virágkötés gyakorlatába és művészetébe is bevezetheti tanulóinkat, különösen a leányokat. Ez a

virágkötés a művirágkészítéssel együtt — nemcsak bizonyos esztétikai részét teszi nevelés-tanításuknak, hanem gyakorlati értékű is lehet az otthondíszítésben, a művirágkészítésben, virágkereskedésben, kalap- és ruhadíszítésben.

Ha majd különböző nemű vagy ugyanazon nemű, de különböző színű virágokat egybekötünk egy tarsaságba, kellemes hangulati képekhez jutunk, melyek válogatott színeikkel nemcsak hatnak, hanem színösszhangjukkal szólnak is hozzánk. Az összeütközéseket a természeti ösztön és az erkölcs között csak úgy lehet elkerülni, ha *a természet szépségeivel* foglalkoztatjuk a fiatal lelkeket. Használható csokorösszeállítások a következők: nyírfabarka és tulipán; hóvirág és ibolya; ibolya és jázmin; árvácska és nefelejts; fehér és lila orgonavirág; több szál és többszínű szegfű; több szegfű és fátyolvirág; margaréta, pipacs és kalász; borostyánlevél-koszorú, babérvél-koszorú stb. A virágokat különböző alakú üveg virágkorsókban, üvegekosarakban, virágpoharakban, agyagvázákban és korsókban is rajzoltathatjuk.

*

A távlat. Ezen csendéleti és tájképi keretben most már a távlat is kell, hogy értelmesen kifejeztessék. Ezt tehát legalább elemiesen tárgyalni kell, hogy a gyermekek a szabadban a távol aránya szerint módosuló alakviszonyokat megfigyelhessék s tudjanak a távlat alakzataiból a valódi geometriai határvonalakra következtetni. E célra szintén *valódi szemléletekre és kísérletezésekre* van szükség kint a szabadban különböző alakú papír, vászon vagy színezett deszkaalakokkal. Eddig is (a III-ik és IV-ik osztályban) volt már rá utalás és fel lett fogatva a tárgyak köralakjainak változása az elfordulás foka szerint. Most már a *látószög* is kezd szerepelni a magyarázatokban. Valamint a *szempont*, amely a természetben ott van, ahol a környezetünkből induló s felénk konvergáló vonalak összeérve gondoltatnak. Eszerint minden tájkép vagy kép tárgya úgy szerkesztendő meg, hogy a szempont *rajzpapíron* kijelöltetvén s a papiroson ugyancsak kijelölvén azt a helyet, ahol a néző magát képzelel innen és tájáról látósugarakat vonatunk a tanulókkal a látópont felé s e sugarak mentében a távlat szerinti kisebbedés mértéke szerint belehevenyesszük azon tárgyak körvonalát, amelyek szemléletünk környezetét teszik. Ily képeket szintén csak az árnyalatokat feltüntető s hovatovább a távolba elmosódó színfoltokban állítunk elő. Eleinte egy-egy tárgy, a továbbiak folyamán két-három tárgy is foglalhat helyet természeti beállításunkban.

Árnyék. És e képeken, valamint az első osztályok természet utáni rajzolataiban a *vetett árnyék* is kellett, hogy feltűnjék a szemlélődő, a

látni megtanított gyermeknek, bár azt a tárgyak szembeállításakor lehetőleg kerülni igyekeztünk. Mégis a természetes módszernél fogva a természetbe, a „plaine airbe“ kitekintve, észre kellett vennünk a vetett árnyékot. Észrevéve: vagy elmellőzését ajánlottuk egyelőre; vagy ha az a kép teljességéhez és természetességéhez tartozott, hát feltüntettük bizonyos szöglet alatt fekete krétával, lágy írónnal vagy tusfestéssel és pedig úgy, hogy az ecset egész szélességével vagy laposra fektetett írónlappal húztuk meg a széles árnyékvonalakat, amelyek azt a tárgyat mintegy ledöntve ábrázolták. A figyelmet pedig felhívtuk arra, hogy amily düléssel és röviden vagy hosszan tüntettük fel az egyik tárgy árnyékát, épp oly arányok szerint kell azt a többi tárgyon is alkalmazni.

Ez tehát a vetett árnyék durvább alkalmazása.

Az ötödik osztályban már észre lehet vétetni, hogy a napnak az égboltozaton való állása szerint változik az árnyék hossza s a napból kiinduló sugarak divergálása következtében a tárgy háta mögött kiszélesedő teret tölti ki a sötét árnyék. Tehát a távlatra mintegy keresztben álló második, felfordított, a nap menete szerint folyton változó távlat ez. Ennek a sematikus jelzését megvonandók, a rajzlapon a nap állását egy ponttal fixirozzuk (mely a rajzlapon kívül is eshetik) s a már távlatlag konturozott rajzon keresztül, a sugarason szétterjedő vonalakat meghúzzuk. Ilyen módon kapjuk a tárgyaknak a naptól elfordított részén az árnyékvetés irányát és szélességét. Az árnyékfoltoknak a mélységbe való terjedését pedig szemmértékkel becsülgetve vonjuk meg és vonatjuk meg.

Igy állítva elő a rajzokat, az árnyékfoltokat is ábrázolni fogjuk.

*

Mértani rajz. A szabad felfogású és merész rajzolás mellett fellép ez osztályban a méreteiben szigorúbb kivitelű, vonalaiban azonban merevebb rajzolási mód, a mértan és mértani rajz.

Ide annyiban tartozik, amennyiben a pontosabb térfelfogásra s a térbeli viszonyok, valamint a látszat és árnyéklat szerkesztéseinek világosabb megértéséhez vezet.

A módszeres eljárásra annyi a megjegyezni valóm, hogy a pontok, vonalak, síkok viszonyainak vizsgálódásait egyelőre *nem a táblán végezzük*, hanem a valóságos térben *felfüggesztett* bodzabél és ólomgolyócskákkal, mint testi *pontokkal*; a köztük kifeszített cérnával, selyemmel és acél-sodronyokkal, mint *vonalakokkal*; továbbá a térbe fektetett kártyapapir-lemezekkel, mint *síkok* ábrázolóival dolgozunk, azután ezeket a tábla- és a papírsíkjára visszük át s rajzilag kifejezzük. (Természetes, hogy ezek végrehajtásához néhány egyszerű önalkotta készülékre lesz szükségünk.)

S míg eddig a mértani és rajzi elemek levezetésekor mindig a testekből, mint külsőleg ismertekből indultunk ki, most a levezetett alapelemekből, különösen a pontból indulunk ki s ebből demonstratívén építjük ki a vonalat, a síkot, a testeket. Apró por- vagy daraszemekkel kiépítjük a vonalat, pontokból rajzbelileg is előállítjuk s így fogadjuk fel, hogy a *vonaltól áll*. Épp úgy szöhetjük cérnából, vassodrönyökből és vonalakból a síkot s ezt ez alapon vonalakból és pontokból állónak ismerjük meg. A papír-, bőrlapok egymásra fektetéséből felépítjük a testeket, amiből megtudjuk, hogy a testek sík lapokból s az előbbi elemekből állanak.

Valóságos szemlélet alapján felfoghatóvá tehetjük tehát a pontoknak, vonalaknak, síkoknak egymáshoz való helyzetét a térben. Ezeknek viszonyaiból, találkozásaiból a térben fogathatjuk fel a különböző *sík-alakok* keletkezését s változatos fekvését a térben, a testekben, úgymint a három-, négy- és sok-szögű alakzatokét, *idomokét*. Átvihetjük ez idomok mozgásait, nemkülönben a vonal- és pontéit a testekre, miből vonalak, síkok *elvontabb* felfogása és meghatározása származik; de ezt kiegészítőleg támogatjuk úgy, hogy viasz, agyag, plasztilina vagy u. n. gitt anyagon keresztül vezetünk tűhegyet, keskeny késelt s keresztül erőltetünk különböző idomú üveglapokat, vagy megfelelő geometriai testeket. Így megfelelő úralakokat nyerünk az agyagban. A testek keletkezésének ezen módja és felfogása *nagyon elősegítik a fizikai felfogást* és természetes tárgyalási módot is. Hisz a megértésre számító fizikai oktatás a kézzelfogható és szemmel látható testi tünemények szemléltetéséből indul ki s a gyermek a természettani jelenséget csak úgy értheti meg, ha a testeket az anyagok *pontnyi* nagyságaiból építi ki. Ezek ilyenén összerakása — az egészből kiindulva — feltétlenül szükséges a jelenségek legegyszerűbb megértéséhez és felfogásához. Ez az elemi mód bár lassú, de könnyű és teljes következetességgel megállapítható. Ezen módszerrel vezetem most az ötödik és hatodik osztályok fizikai tanítását.¹⁾ Hogy mily eredményes, arról majd az év végével a nyilvános vizsgán és értekezés alakjában is beszámolok az érdeklődőknek és szakembereknek.

A fizikai tárgyalást segítik még a felület és térfogat *mérései* és számításai is s a mértani szerkesztések mint elengedhetlen segédeszközök. De a testek pontos szerkesztései magát a szabadkézi rajzolást is segítik, mert pontos kivitelű alakokat állítanak elő, amire a szabad rajzolásnak is törekedni kell, csak hogy szabadabb és gyorsabb kivitelben.

A fizikai órákon a kísérletekről készítenő sematikus vonalrajzok emelik szintén a rajzolási képességet és pedig a geometriai kivittel

¹⁾ Az 1904/5. iskolai évben.

kapcsolatosan az u. n. műszaki-rajz kezdetét képviselhetik. E rajzok csak a legszükségesebb vonalakat tartalmazzák, csak vázlatosan tüntetik elő a kísérleti eszközt, a végrehajtást s esetleg az eredményt. A jelzőbetűk *lehetőleg* kerülendők, legfeljebb a kiinduló pontra vonatkozzanak és azt jelezzék. Mindazonáltal oly instructivek legyenek, hogy a fontos részek és szerkezetek róluk *leolvashatók* legyenek.

Földrajz. És most egy geometriai és egyuttal fizikai testhez is eljutottunk, a földgömbhöz és erről szóló tanhoz, a földrajzhoz. Mint geometriai test egyelőre itt nem tárgyalatik, csak mint földi létünk színhelye.

A földrajzi alapelemeknek exakt módon való megszerzéséről szó volt már a harmadik osztályban. A negyedik osztályban a földgömbnek szárazulatokkal és tengervölgyeletekkel való vázlatos agyagmintázása, lerajzolása már érintve volt. Ugyancsak ott egyszerű geológiai és geogenetikai útbaigazítás mellett Magyarország domború térképét szintén vázlatosan elkészítették s madártávlatból és felülnézeti vetítésben lerajzolták. Tovább haladva Magyarország egyes vidékeit rajzolták le tanítás közben, fényképek, látképek szerint. Ez uton azonban tovább is mentünk s részint a látképek emlékezet utáni lerajzolását adtuk feladatúl, részint valamely leírás után való elképzelésére és annak visszaadására adtunk alkalmat.

Az ötödik osztályban e munka Európa és a többi földrész tájképeire terjeszkedik ki, mindig az illető földrész és földrajzhely térképe kapcsán, hogy ezen osztály túlnyomólag növényrajzi anyaga ne legyen túlságosan egyoldalú és hogy a negyedik osztályban szerzett rajzbeli készség ne szenvedjen. Az ötödik osztályban szintúgy mint a negyedikben: a földkerekség táji szépségeit képeken mutatjuk be, vagy élőszóval írjuk le. A földalakulatok különösségeit be kell mutatnunk, melyeket megfelelő *rajzminta* (szemléltető képek) alapján színesen vagy egy tónusban rajzoltatunk tanítványainkkal. Ezt a tulajdonképpen tananyag bősége folytán leginkább házifeladatként végeztetjük. És ily módon — a természet utáni rajzoltatás mellett — teret engedünk a minták utáni rajzolásnak is, mint amely kényelmesebb, de szintén — bár nem oly mérvben — alkalmat és módot nyújthat a továbbképzésre, a foglalkozásra s grafikai, színezési módok utánzására.

*

Lépten-nyomon ki lehet tervemből érezni, hogy a *kézimunkák* gyakorlataira mindenütt számítok. Az agyagmunkák a *gyümölcsök* és *virdgok* mintázásából állanak; így erősítjük egyrészt a gyermekek tudását,

másrészt ezek a munkák ismét a rajzolást segítik elő. Így kapcsolódik egyik a másikba és erősíti egyik a másikat, érlelve a dolgok biztosabb tudását.

Épp így készülnek a geometriai testek s metszeteik, sőt egymással való áthatásainak esetei is, mint érdekes megoldások, de minden geometriai követelmény nélkül, továbbá a geometriai testek érdekes csoportozatai; már ezen együttlétükben a rajzolás tárgyául is szolgálnak.

Tanulságos foglalkozást nyújtanak az ásvány-jegecek mintázásai ugyancsak az agyagmunkák keretében. A kombinált alakok sem maradnak ki; de ezeket az agyagmunkák folyamán nem felépítjük, hanem érdekes él- és csúcstompításokkal készítjük. Ily módon képet adunk az ásványi alakok előállításáról s egymásból való leszarmazásáról.

A kartonmunkák kapcsán és testmértani ismeretek felhasználásával a jegecek és mértani testek hálózatai is elkészíthetők s összeragaszthatók. Ezt annál inkább tesszük, mert ezen alakok kartonmunkák körében is szerepelnek.

A fa-feldolgozás számára szintén bőven nyújt nekünk anyagot a mértan, úgy is mint törzsalakokat s úgy is mint e törzsalakok változatos összalakzatait és felhasználásait.

Végezetül a hatodik osztály rajzanyagának előkészítése okából az agyagmunkák sorozatában helyel-közzel állat-alakok és az ember-alak elemei előfordulhatnak, de a tárgy nehézsége miatt nem a szabad mintázást kívánjuk, mint inkább öntési mintákba öntjük azokat gipszből. Így öntjük a magyar történelem és irodalom nevezetesebb alakjainak mellszobrocskáit is, amelyeket minden gyermek haza visz, hogy házat, szobáját feldíszítse; mert valamint nem szabad egyetlen magyar családnak lennie, amelyben a magyar remekírók írott művei hiányoznak, akként nem lehet el egyetlen ember sem a nemzeti nagyok és költők szobrocskái nélkül.

És mindezek a munkák gazdag színt, változatos alakokat és remek eszméket csepegtetnek a fogékony lelkekbe. S ha állandósul az otthon értékes munkákkal való ellátására és a környezet szépítésére való törekvés, akkor irányt kap a gyermek munkakedve is: tenni, cselekedni, alkotni, dolgozni akar önfentartása s erkölcsi gazdagodása céljából!

Budinszky Károly.

IRODALOM.

A szellemi élet hygienája. A népszerű főiskolán (university extension) tartott előadásai nyomán írta *Dr. Salgó Jakab* a lipótmezei áll. elmeorvosintézet főorvosa, egyetemi m. tanár, stb. Budapest, Franklin-Társulat 1905. 191 l. Ára kötve 2 K.

A XIX. században megvalósult Bacon álma. A természet meghódításában e században csakugyan óriási lépést tettünk előre. A diadalt elsősorban a természettudományoknak köszönhetjük. A laboratoriumokban lázasan folyt a munka s míg gyakorlati téren új találmányok jártak be a világot, elméleti téren új problémák és elméletek keletkeztek. A természettudományok módszere, az inductiv módszer hatását a szellemi tudományokban is éreztette és eredményeiket pozitívebbé, a tudásokat pedig általánosításaikban óvatosabbakká tette. A tanulni való anyag mindenütt, a tudomány minden ágában megnövekedett; az a szellemi örökség, melyet egyik nemzedék a másíknak szokott átadni, hihetetlenül meggyarapodott. Sok lett a tanulni való! Az emberi elme már alig bírja. A szellemi „surménage“ ellen általános a panasz. Az óriás anyag súlyos teherként nehezedik reánk s innen van, hogy iskoláinkban is csak a tanításra fektetjük a súlyt, a nevelés kérdése alig részesül figyelemben. Keressük a gyorsan célhoz vezető módokat és eszközöket, melyek segítségével az előttünk álló művelődési anyagnak minél nagyobb részét minél rövidebb idő alatt elsajátíthatjuk, sokszor saját szellemi épségünk és egészségünk rovására. Hogy lehet a reánk háruló nagy szellemi feladatokat erőnk fenntartásával, egészségünk csorbítása nélkül megoldani, erre akar megfelelni a szellemi élet hygienája.

Épen jókor jelent meg tehát Salgó könyve. Az aktualitás biztosítja e könyv iránt a művelt közönség érdeklődését, szerző mély szaktudása, empirikus ismerete és nagy olvasottsága pedig annak tudományos értékét. Szegény paedagógiai irodalmunkban ily könyv megjelenését igaz örömmel kell fogadnunk. Salgó célja volt a szellemi élet egészségtanára vonatkozó tudnivalókat népszerűen előadni, ami a legtöbb helyen sikerült is. Előadása logikusan halad, olykor lendületessé, sőt pathetikussá válik, hogy az olvasó kiérzi belőle szerzőnek tárgya iránt való lelkesültségét és szeretetét. Szép, találó hasonlatai vannak, ami minden népszerű előadásnak fontos kelléke. Minden ily előadásnak az a feladata, hogy a hallgatóság értelméhez szóljon. Hogy volna ez könnyebben megállapítható, mintha vonatkozásokat, hasonlóságokat keresünk az érzéki és eszmei világ között, mintha az eszméket érzéki tényeken szemléltetjük. Vannak helyek, ahol nehezebben érthető, de ez nem kisebbíti munkája értékét. Elvont témákat népszerűen fejtegetni nehéz és ahol már nem a tények beszélnek, ott a gondolkozni nem szerető olvasó értelméhez szólni bajos.

De szólaltassuk meg magát a szerzőt s kövessük gondolatmenetét, hacsak a legnagyobb vázlatossággal is.

Salgó Jakab könyve a népszerű főiskolán tartott hat előadását foglalja magában. Az első három előadásban megvilágítja az alapfogal-

makat és elénk tárja a szükséges physiologiai ismereteket. Röviden kifejti, mit értünk hygienia alatt. Igen helyesen, nem bocsátkozik a szellemről, a lélekről alkotott metafizikai elméletek fejtegetésébe, csupán röviden jelzi, hogy a szellemi életet nem tekinthetjük érzékeink felett állónak, de olyannak, amely érzékeinkkel vizsgálható, mérhető. Bennünket a szellemi élet külső megjelenésében fog érdekelni, hogy végső elemzésben a szellem mi, ez metafizikai kérdés és nem tartozik a konkrét kutatás keretébe. Szellemi munka nem képzelhető idegrendszer nélküli. A középonti idegrendszerben lezajló physikai és chemiai folyamatok nélkül nem lehetséges szellemi munka. Igaz tétel, hogy szellemi munka testi funkció nélkül nem képzelhető és minden szellemi munka észrevehetően testi tünetekben is nyilvánul. A lelki folyamatok hatással vannak a testiekre és megfordítva is igaz a tétel: a testiek kihatnak a lelkiekre. Ha a kölcsönösség köztük így fennáll, ebből következik, hogy a szellemi folyamatok materiális érzékeinkkel fölfogható és physikai módszerek segélyével tanulmányozható testi változásokból indulnak ki. Ha ezen testi folyamatok törvényeit keressük és találjuk, akkor egyszersmind a szellemi folyamatok föltételeit és alapját kutatjuk. Ime itt függ össze a biologia és physiologia a lélektannal, ebben rejlik a physiologiai lélektan jogosultsága és pozitív jellege a speculativ és rationalistikus lélektannal szemben.

Minden munka s így a szellemi munka eredménye is két tényezőtől áll. E kettő a *munkaerő* és az *erőkifejtés tartama*. A munka koptatja az erőt, ebből következnek, hogy a munkátlanság az erő felhalmozódásának legbiztosabb módja, pedig éppen ellenkezőleg: a folytonos munka biztosítja az erő növekedését. A szellemi munkát, az egyénét, valamint a nemzetekét és az emberiségét a rendszeres és következetes összefüggés jellemzi. Darwin helyesen fejtette ki, hogy a szervek a *gyakorlás* folytán fejlődnek. A szellemi erő fenntartásának is a gyakorlás a legalkalmasabb eszköze, de korántsem oly mindenható eszköz, mint sokan hinni szeretik. Salgó nagyon helyesen mutat rá, hogy a gyakorlás nem universalis értékű eszköz az erősbödéésre. Minden ember gyakorlás révén is csak szellemi és testi konstrukciójához mérten tud fejlődni és erősbödni. Hogy a szellemi munkában milyen szerepe van a gyakorlásnak, azt alább még látni fogjuk.

Most terjünk át a szellemi munka egy másik fontos tényezőjére, a *figyelemre*. Lelki életünk szakadatlanul változó folyamat, ez a normális állapot, amint Ribot mondja: l'état normal c'est le polyideisme. Ebben a zűrzavaros, szakadatlanul változó folyamatban nem volna lehetséges a munka. A munkát a figyelem teszi lehetővé. A figyelem egyes képzeteket élesen megvilágít, kiemel a többiek közül. Lelki életünk természetes követelése, feltétele a változatosság, holott a figyelem egyes képzetek kiemelése, állandósítása, a tudat (itt Salgó helytelenül használja az öntudat kifejezést) mesterséges szűkítése. A figyelem, bár minden szellemi munkának conditio sine qua nonja, — abnormis lelki állapot, amely nem tarthat soká. Dolgozni csak addig tudunk, míg figyelmünk nem lankad. Erőnk tehát attól függ, meddig tudunk figyelni. A figyelés tartama a szellemi erő mértéke. Sokáig nem tudunk egy tárggyal foglalkozni. Csak

a nagy szellemek tudnak egyetlen tárgyba hosszan elmerülni. A sokáig folytatott egyforma munka, vagyis az egy tárgyra való figyelem szüli az *elfáradást* és itt kell ismét rámutatnunk a gyakorlás fontosságára. Gyakorlás nélkül az elfáradás sokkal hamarabb áll be. A gyakorlás vagyis a benyomások ismétlése a szellemi munkának egyik kardinalis támasza. Mindenütt, ahol az ismeretek első alapjait vetjük meg, ahol változatlan axiómákkal dolgozunk és dolgoztatunk, ott fő az ismétlés, gyakorlás, betanulás. A gyakorlás sokszor pótolhatja a figyelmet, amely úgy is abnormis lelki állapot, tehát a gyakorlás már ebből a szempontból is szükséges. Ámde van óriási árnyoldala is: a gyakorlás a tudat hozzájárulására nagyon csekély súlyt fektet, ami pedig a munka belső összefüggésére a legnagyobb mértékben káros. A gyakorlás csak ügyességre, testi és szellemi ügyességre vezet, de tudást nem közvetít. Tudást tudatos szellemi munka által szerzünk és a szerzettel teljesen soha el nem veszíthetjük, ellenben az ügyesség állandó gyakorlás híján folyton hanyatlík.

Bármily legyen is figyelmünk, bármily gyakorlottak lettünk legyen is, végre is be kell állnia az elfáradásnak. Az elfáradás első jele a physiologiai idő emelkedése vagyis a szellemi folyamatok lassubbodása. A továbbiakban élesen megkülönbözteti Salgó a fáradságot és a kifáradást, majd áttér azon eszközök és módok tárgyalására, amelyeket a fáradság tompítására szoktunk felhasználni. Ezek testiek és lelkiek. Az előbbieket között szerepel az alkohol, kávé, thea, dohány, morphium, coca, arzen stb. A lelki eszközök közé tartozik a szórakozás s ennek magasabb foka, a mulatás. Salgó tanulságosan mutatja ki, hogy a szórakozásnak koránt sincs felfrissítő és új munkára képesítő hatása. Az elveszett erők pótlásának egy megbízható eszköze van és ez a *nyugalom*, a munka szünetelése s ennek is a legtökéletesebb formája, az *alvás*. Ilyenkor a tudatos szellemi működések szünetelnek. Ez a szellemi erő regenerációjához vezető legbiztosabb eszköz.

A negyedik előadás paedagógiai szempontból e munkának legbecsebb része. Itt következik az eddigi elméleti eredményeknek gyakorlati alkalmazása. A kísérleti lélektan egy fejezete tárul itt elénk. Inductív, kísérleti úton olyan szabályokhoz, tételekhez jutunk itt el, amelyeket már a tanítás gyakorlatában is alkalmazni lehet.

A szellemi túlterhelésnek a gyermekkorban sokszor nem is az iskola, hanem maguk a szülők az okai. A legtöbb szülő azt gondolja, hogy a gyermek játszva tanul. Sokszor egyszerre két-három nyelvet is tanúttatnak a szegény apróságokkal. Pedig a gyermeknél a figyelem irányítása a legnehezebb, mert legközelebb áll a tudat tartalmának azon természetes állapotához, melyet polyideismus elnevezés alatt már ismertünk. A játszva tanulás, mely a múltban is oly sok paedagógiai írónak és gyak. paedagógusnak volt az agyréme, — csak az oktatóra nézve játék, de a gyermekre nézve foglalkozás. Az iskola is sokat vét a szellemi nygiena törvényei ellen. Salgó hivatkozik Rivers és Kraepelin kísérleteire, kik kimutatták, hogy felnőtt és munkabíró embernél félóráig folytatott szellemi munka után csak ugyanolyan vagy kétszer olyan hosszú munkaszünet eredményezi a teljes szellemi pihentséget, holott az iskolai tanrend a szellemi munka idejét egy órában állapította meg. 8—18 éves

korig naponkint 4—7 órát szellemi munkával kell eltöltenie az ifjúságnak és pedig törékeny testtel, elégtelen gyakorlottsággal, folyton új és új anyaggal küzdve, mindez oly szellemi munka, melyet nem minden egyetemi tanár vagy miniszteri tanácsos végez nap-nap után. Bemutatja azután Salgó grafikai táblákon Sikorszky, Höpfner, Friedrich, Griessbach kísérleti eredményeit és mindenütt magyarázó szöveggel kíséri. A tananyagok óráról-órára való változására is nagy súlyt fektetnek a paedagógusok, mint a szellemi túlterhelésnek egy tudva és akarva használt ellenszerére. Pedig sok esetben a tanulási anyag gyors változásának több a rossz oldala, mint a jó s különösen pedig akkor, ha az egyes tanítási órák között minden belső összefüggés hiányzik.

Az ötödik előadásban a felnőtt szellemi munkások túlterhelésének kérdését tárgyalja s annak okait iparkodik kideríteni, utolsó előadásában pedig azon módokat és eszközöket fejtegeti, amelyekkel a szellemi túlterhelés ellen a siker reményével küzdeni lehet. Mindezekre azonban már nem terjeszkedhetünk ki, mert féltő, hogy már az eddigiekben is túléptük azt a határt, ameddig egy szerény ismertetés terjedhet. Pedig eddigi eljárásunk is csak abból állott, hogy a fontosabb gondolatokat kiemeltük, lehető logikai rendbe szedtük, de hogy ezek a gondolatok belsőleg, okilag hogyan függenek össze, ezt csak magának Salgónak a könyvéből fogja megtudhatni az olvasó, melynek a tanítóképzők tanári es ifjúsági könyvtárai részére való beszerzését melegen ajánlhatjuk. Belőle a paedagógia tanára sok érdekes adatot meríthet, melyeket előadásainál is felhasználhat. Az ifjúságnak pedig nemcsak okulást, de közvetlenségével néhány kellemes percet is fog nyújtani e könyv.

Budapest.

Molnár Oszkár.

OKIRATTÁR.

Rendelet a gyakorló-iskolák kiegészítése tárgyában.

7798. sz. A tanító- és tanítónőképző-intézetek nemes és nagy hivatásuknak teljes mértékben csak akkor felelnek meg, ha az elméleti ismereteknek kellő mértékben való megújítása mellett megadják a módot arra, hogy növendékeik az életben reájuk váró feladatok megoldásának gyakorlati kiviteléhez is a lehető legmesszebbmenő jártassággal és minél tökéletesebb gyakorlati készséggel hagyják el a képző-intézetet és lépik át élethivatásuk színterének, az elemi népiskolának küszöbét.

A mondottakból eredőleg kiváló súlyt helyezek reá es elengedhetetlen feltételnek jelentem ki, hogy a tanító- és tanítónőjelöltek leendő élethivatásuk gyakorlati feladatainak is *minden ágában* teljes jártasságot sajátítsanak el a tanító- és tanítónőképző-intézetekben.

Elrendelem tehát, hogy mindazon áll. tanító- és tanítónőképző-intézeteknél, ahol a gyakorló-iskola eddig csonka, azaz V—VI. osztály

és ismétlő-iskola nélkül való volt, ott mindenütt az 1905/6. tanév elején életbeléptetendő a mindennapi iskola V—VI-ik osztálya és a *gazdasági irányú ismétlő-iskola*.

A gazdasági (fiú és leány) ismétlő-iskolák szervezésére nézve, az állami elemi iskolákkal kapcsolatos gazdasági ismétlő-iskolák szervezete az irány- és mértékadó; a gazdasági oktatás gyakorlati részének a kiviteléhez mindenhol az intézetnek kertje engedendő át a sikeres tanítás kívánalmainak megfelelő méretekben.

Az ismétlő-iskolával szerves kapcsolatban ifjúsági könyvtár és ifjúsági egyesület is szervezendő; a tanfelügyelőségnek pedig szorgos gondjat képezze, hogy a jelöltek úgy a tanító-, mint pedig a tanítónőképző-intézetekben minél sürűbben végezzenek tanítói teendőket az ismétlő-iskolának úgy elméleti, mint gyakorlati ágaiban és hogy az ifjúsági könyvtár és az ifjúsági egyesület vezetésében és kezelésében is minél sürűbben részük legyen.

A fentebbiekhez képest hívja fel a tanfelügyelőség már most és pedig haladéktalanul az érdekelt intézetek igazgatóit, hogy idejekorán tegyék meg az előmunkálatokat a fentebbiek foganatosítására és legkésőbbben f. évi augusztus hó közepéig terjesszék ide a tanfelügyelőség hivatala utján ez ügyre vonatkozó jelentéseiket.

Végül tájékozásképpen megjegyzem még, hogy a tanítónőképző-intézetek mellett a gazdasági ismétlő-iskola és a tanítónőképző-intézeti gazdasági oktatás céljainak szolgáló főző-iskolát és kisebb házi gazdaságokat szándékozom berendeztetni. Addig is azonban, míg ezen szándékomat megvalósíthatnám és míg a szervezendő mindkét nembeli gyakorló-iskolai ismétlő-iskoláknak egyéb szükségleteiről is megfelelően gondoskodhatnám, egyelőre nemcsak az intézeti kertek, a kerti és egyéb munkaeszközök, hanem az ifjúsági egyesület részére a könyvtárnak a gyakorló-iskolai tanító vezetése, ellenőrzése és felelőssége mellett való használása, valamint az intézetnek egyéb felszerelése is, a szükséghez képest atengendő.

Rendelet a tanítónövendékek gyakorlati kiképzése tárgyában.

57.313. sz. Azon sokszorosan fokozott követelmények, melyekkel az állam és a társadalom napjainkban a tanítóval szemben fellép, elengedhetetlen kötelességévé teszik a tanítóképző intézeteknek is, hogy a tanítónő, tanítójelölteket minden rendelkezésre álló módon és minden felhasználható tényezőnek igénybevételével lehetőleg intenzíven készítsék elő leendő élethivatásukra.

Nemzetünk boldogulásának egyik sarkalatos alapfeltétele az, hogy a népiskola minden ízében híven és egészen töltse be nagyrarendelt *népnevelési* hivatását.

Az élet oly sokoldalú igényeket támaszt; a megélhetés feltételei annyira megnehezültek, hogy a nép egyszerű gyermeke nem fog megállhatni az életnek ezen fokozott követelményei között, ha a létért való

küzdelemre hitben, erkölcsben, hazaszeretetben és tudásban nem kellőleg vértelve bocsátja őt ki az iskola az élet küzdő porondjára.

De hogy az iskola kellőképpen megfelelhessen ezen nemzeterősítő, messzekiható és nagy horderejű feladatának, ehhez feltétlenül szükséges, hogy viszont az iskola számára a képzőintézetek olyan tanítókat neveljenek, akik hivatászerzettől mélyen áthvtva és nemes hivatásuk magaslatán állva, a tanítói állásban nemcsak kenyérkereső pályát látnak, hanem azt magasztos hivatásnak is tekintik.

Mint mindenben, úgy ezen a téren is, a példa mindenható nevelési erejére kell támaszkodnunk. Egyes tanító és tanítónőképző intézetek tanári testületei a legnagyobb elismerést érdemlő buzgósággal és eléggé nem méltányolható lelkes hivatásszeretettől áthatott igyekezettel időt es fáradságot nem kímélve, saját kezdeményezésükből már eddig is dicséretes eredményeket értek el növendékeik gyakorlati kiképzésében. Egyrészt az által, hogy nemcsak közvetve fordítottak élénk figyelmet es kiváló gondot tanítványaik gyakorlati kiképzésére, hanem maguk is élénk részt vettek a jelöltek gyakorlati kiképzésének irányításában.

Másrészt az által, hogy szaktárgyaikból maguk is sűrűn tartottak a jelöltek előtt gyakorlati tanításokat a gyakorló-iskolában, intenzivebb tartalmat adtak a gyakorlati kiképzésnek és a tanítási eljárásban magasabb nézőpontokat nyitottak meg tanítványaik előtt; nem is szólva azon nemesítő erkölcsi hatásról, mit a tanári állásnak ilyen ideális felfogása tesz a képzőintézetek tanuló ifjúságára.

Az 1903/4. iskola-évvel életbeléptetett tanterv feladatává teszi a képzőintézeti tanároknak egyebek között azt is, hogy szaktárgyaiknak elemi iskolai módszerével és tanítási eljárásával is ismertessék meg a jelölteket. Ezen feladatnak a megoldása azonban csak úgy lehetséges, ha mindegyik szaktanár szoros tanulmányi érintkezést tart fenn a gyakorló-iskola tanítójával és a paedagógiának, főképpen pedig a módszertannak tanárával.

A mondottakból kifolyólag elrendelem, hogy az 1905/6. iskola-év kezdetétől számítottan az állami tanító- és tanítónőképző intézetekben mindegyik, bármily minőségben alkalmazott tanerő részéről a rendes tanítási órákon felül, hetenkint legalább négy félóra szentelendő a jelöltek gyakorlati kiképzésének és pedig akként, hogy ezen időnek egyrészt a jelöltek tanításának meghallgatására, másrészt ezen tanítások rendszeres előkészítésére és bírálatára fordítandó; az azontúl fennmaradó időben pedig mindegyik szaktanár a maga szaktárgyaiból tartozik a gyakorló-iskolában a jelöltek előtt mintatanítást bemutatni. Mindezen munkálatok az illető szaktanár, a módszertan, illetőleg a paedagógia tanára és a gyakorló-iskolai tanító együttes és egyetértő összműködését igénylik.

Nem kétlem, hogy a képzőintézetek zöménél csak a kezdeményezés hiánya miatt kellett a tanítóképzésnek eleddig a képzés fentjelzett nagyfontosságú tényezője nélkül szűkölködni; de a tanítóképzés munkasainak sokszor és nehéz viszonyok közt bebizonyosodott lankadatlan köteletségérzeténél fogva bizton reménylem, hogy a jelen intézkedésben körvonalazott teendők, melyek a *hivatásszerű* tanítóképzésnek egyik

elmaradhatatlan kellékét, sőt sarkalatos alapfeltételét és lényegbeli kiegészítő részét tesszik: az erre hivatott illetékes szakkörök részéről nemcsak szíves fogadtatásra, de buzgó, lelkes, ügyszerető és szakavatott kivitelre is fognak találni.

Felhivom tehát a tanfelügyelőséget, hogy a jelen rendeletet a kézhezvételtől számított 8 napon belül a tankerületébe tartozó all. tanító- és tanítónőképző intézetek igazgatóival szó szerinti szövegében oly felhívással közölje, hogy a rendeletben jelzett teendők szakszerű keresztülvitelének módzatait a f. é. szept. havában tartandó tanártestületi alakuló tanácskozásán tegyék megbeszélés és megállapodás tárgyává. Az ezen értekezleten felvett és a tanártestület tagjainak szakszerű hozzászólását feltüntető jegyzőkönyvnek másolatát pedig a tanfelügyelőség útján terjesszék ide.

Figyelmeztesse a tanfelügyelőség egyben az intézeti igazgatót, hogy a szó alatt levő munkálatok nyilvántartására a gyakorló-iskolában évről-évre külön könyvet vezetessen, melyben az egyes tanerők ezirányú tevékenysége, sajátkezű bejegyzésük alapján, könnyen áttekinthető módon legyen feltüntetve.

Végül pedig felhivom még a tanfelügyelőséget, hogy ugyancsak a jelöltek gyakorlati kiképzésének nézőpontjából gondoskodjék arról is, hogy az 1906/7. iskola-évvél életbeléptetendő népiskolai új tantervet és a hozzátartozó végrehajtási utasítást a negyedéves növendékek előtt a beálló 1905/6 iskola-év folyamán részletes és beható magyarázatok kapcsán ismertessék.

A miniszter ezen rendeletet az egyházi főhatóságoknak is megküldötte „hasonló intézkedés” végett.

Rendelet a magyar nyelvnek a nem magyar tannyelvű képzőintézetekben való tanítása tárgyában.

Valamennyi kir. tanfelügyelőnek, kinek tankerületében nem magyar tannyelvű tanító- (tanítónő)képző-intézet van.

72.001. sz. Harmadfél évtized telt el az 1879. évi XVIII. t.-c. életbeléptetése óta. Jóllehet, hogy a törvény szövege, valamint a törvény végrehajtása tárgyában kiadott *Utasítás* (17.984/1879.), a tanító(tanítónő)képző-intézetekre nézve félreérthetetlenül határozott rendelkezéseket tartalmaz: mégis, dacára a törvény foganatosítása érdekében hivatali elődeim által ismételt ízben kibocsátott rendeleteknek, a törvénynek a tanító(tanítónő)képző-intézetekre vonatkozó része még ma sincs hatékonyan végrehajtva, a gyakorlati kivitel módzatai pedig annyira elűtők egymástól és a törvény szellemét annyira ki nem elégítik, hogy a hatékonyabb foganatosítás iránt való sürgős intézkedés immár elodázhatatlan szükségességgé érlelődött.

Az előző éveknek és az imént lezárult iskolaévnék a tanító(tanítónő)képző-intézetekre vonatkozó tanulmányi eredményéből az a sajnálatos tény nyomul homloktérbe, hogy a törvény laza magyarázatának és

lanyha végrehajtásának árát legdrágábban éppen azok adják meg, akiket legkevésbé terhel mulasztás és akik ebben a dologban a legártatlanabbak: a képző intézetek tanulóifjúsága.

Évről évre ismétlődik, hogy a jelöltek a magyar nyelvben való készségük elégtelensége miatt nagy számmal vettettek vissza a tankepesítő-vizsgálatokon. A felelősség ezen tönkretett existenciáért azokat az intézeteket terheli, melyek akár megbocsáthatatlan nembánomságból, akár más okok miatt kockára vetik a gondjaikra bízott nagyszámú törekvő ifjúnak jövőjét.

De amint a tapasztalat igazolja, a jelöltek közül még azok is, akik a kényszerhelyzet által parancsolt elnézés mellett, a tanképesítő-vizsgálaton elégséges osztályzattal átbocsáttatnak, az életbe kilépve, nem képesek kellően megfelelni a reájuk váró kötelességnek. Ugyanis: nemcsak hogy maguk nem sajátították el a magyar nyelvet a készségnek olyan mértékéig, amint az 1879. évi XVIII. t.-c. azt megköveteli, de még kevésbé történt gondoskodás arról, ami pedig a képző-intézetnek szintén egyik sarkalatos kötelessége, hogy a jelöltek a magyar nyelvnek az elemi népiskolákan való tanítási eljárását és módszerét megismerhessék. Így azután a képzőintézet hibájából és annak mulasztása következtében a képesített jelölt, még mint tanító is újabb és újabb kellemetlen helyzetbe jut, amivel még a legbuzgóbb is, hosszú évek fáradoalmas önképzése útján és a vezetésére bízott iskolai ifjúság érdekeinek súlyos sérelme árán is alig képes megküzdeni.

Nyilvánvalóak azok a káros következmények, melyek a törvény laza végrehajtásából úgy a közügyre, mint az egyesre háramlanak. Ennélfogva, egyrészt a törvény rendelkezéseinek hatékony érvényesítése végett, másrészt pedig a tanuló ifjúság jól felfogott érdekeinek megvédelmezése szempontjából, az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk 14. §-ában gyökerező főfelügyeleti jogomból eredőleg, rendelem, amint következik:

1. Tanmenet. Órarend. Tankönyvek.

Az 1876. évi XXVIII. t.-c. 5. §-a 3. a) pontjában, valamint az 1879. évi XVIII. t.-c. 6. §-ának első bekezdésében és ezen utóbbi törvény végrehajtása tárgyában az egyházi főhatóságokhoz intézett leirat (20.301/1885.) 7., 8. és 9. pontjaiban, nemkülönben a végrehajtási *Utasítás* 17. §-ában biztosított jogánál fogva kérje be tanfelügyelő úr minden iskolaév elején a tankerületében levő nem-magyar tannyelvű tanító(tanítónő)képző-intézetnek tanmenetét, órarendjét és a használandó tankönyvek egy-egy példányát és terjessze ide azokat. A tantervet az 1905/6. iskolaév elején szintén terjessze ide, de ez újból csak akkor lesz megint felterjesztendő, ha azon az illetékes egyházi főhatóság változtatást tesz.

2. Felvétel a képzőintézetbe.

A nem magyar tannyelvű tanító(tanítónő)képző-intézetek növényeire a magyar nyelvnek a törvényszabta mértékben való elsajátítását

gátló egyik akadály az, hogy a tanulók ezen intézetek legnagyobb részébe nem valamely középfokú iskola négy osztályának szabályszerű elvégzése után, hanem az 1868. évi XXXVIII. törvénycikkből engedélyezett felvételi vizsgálat alapján vétetnek fel.

Tanfelügyelő úr az illető egyházi főhatóságnál hasson oda, hogy a képzőintézetbe rendszerint csakis a középiskola vagy polgári iskola négy osztályát végzett növendékek vétessenek fel, amiként ez az 1868: XXXVIII. t.-c. 86. és 108. §§. célzatának is megfelel és hogy felvételi vizsgálat útján csak kivételesen jussanak be jelöltek a tanítóképzőbe.

Arra pedig iskolalátogatásai alkalmával különösen ügyeljen tanfelügyelő úr, vajjon a felvételi vizsgálat útján bejutott növendékek valóban bírnak-e a magyar nyelvben, az anyanyelvben, a számvetés és földrajz ismeretében és a történelemben legalább is annyi jártassággal, mint amennyit a közép- vagy polgári iskola négy első osztályában tanítanak, illetőleg mint amennyi magyarnyelvi ismeretet az 1879: XVIII. t. c. értelmében már az elemi népiskolát végzett tanulótól is követelni lehet. Ha e tekintetben tanfelügyelő úr kifogásolni valót talál, főfelügyeleti jogom érvényesíthetése végett tegyen ide kimerítő jelentést.

3. Tanfelügyelői látogatások. Gyakorló-iskola.

Az 1879. évi XVIII. t.-c. 6. §-a 1. pontja, valamint a végrehajtási Utasítás 18. §-a, úgyszintén az 1902. évi 29.822. sz. alatt kelt itteni rendelet alapján tanfelügyelő úr a tankerületébe eső nem magyar tannyelvű képző-intézeteket évenként többször, de legalább két ízben látogassa meg, az I., II. és III. osztály évről-évre vizsgálatain mindenestire jelen legyen, és terjesszen ide eljárásáról és szerzett tapasztalatairól minden tanév végén részletes és kimerítő jelentést.

Évközben való iskolalátogatása alkalmával terjessze ki figyelmét arra is, hogy az 1879. évi XVIII. t.-c. rendelkezéseinek foganatosítása keretében kellő mérvben történik-e gondoskodás arról, hogy a jelöltek a magyar nyelvnek nem-magyar tannyelvű népiskolákban való tanítási módszerét nemcsak elméletben, de *legfőképpen gyakorlatilag a leghatottabb módon megismerjék és megtanulják?* E végből, tekintettel arra, hogy az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 13. és 102. §-ai a gyakorló-iskolához és a gyakorlati kiképzéshez, mint feltételhez kötik a felekezeti tanítóképző-intézetek felállításának jogát, minden rendelkezésére álló módon hasson oda tanfelügyelő úr, hogy ott, ahol még nincs, *gyakorló-iskola* létesíttessék a képzőintézettel szerves kapcsolatban. Ha eljárásának fél év alatt eredménye nem volna, az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 15. §-ában megszabott megintés és azt követő eljárás foganatosítása végett tegyen ide előterjesztést.

4. Képesítő-vizsgálatok.

Mint hogy a nem magyar tannyelvű felekezeti tanító(tanítónő)képző-intézetek egy része még mindig nem bír tanképesítő vizsgálati szabályzattal, más része pedig vizsgálati szabályzatát nem hozta összhangba

az újabb törvények követelményeivel, ennél fogva felhívom tanfelügyelő urat, hogy keresse meg azonnal az illetékes egyházi főhatóságot, hogy a tanképesítő vizsgálati szabályzatot mielőbb készítse el, illetőleg ha már van ilyen szabályzata, azt a törvényes követelményekkel hozza összhangba, s a szabályzat egy példányát tanfelügyelő úrnak is küldje el.

Tanfelügyelő úr pedig a tanképesítő vizsgálatok alkalmával, a vizsgálatok lényegbeli részét illetőleg, a legszigorúbban alkalmazkodjék az alábbi törvényes rendelkezésekhez:

A vizsgálat megkezdése előtt győződjék meg arról, hogy a tanképesítő-vizsgálatra bocsátandó jelöltek bírnak-e valamennyien a korra, testi épségre és szabályszerű felvételre nézve a törvénykövetelte előfeltételekkel?

Az 1879. évi XVIII. t.-c. 1. és 2. §-ai azt a követelményt tartalmazzák, hogy minden tanító(tanítónő)jelölt a tanfolyam alatt a magyar nyelvet beszédben és írásban annyira elsajátítsa, hogy azt a népiskolákban *tanthassa*. Ebből következik, hogy a jelölteknek a magyar nyelvből való készülsége a beszéd, az írás és tanítás szempontjából bírálendő meg.

Evégből tanfelügyelő úr a vizsgálat előtt legalább két nappal vizsgálja át a magyar nyelvbéli összes *írásbeli dolgozatokat* a tekintetben, hogy a jelölteknek a magyar nyelvben való készülsége tartalom és fogalmazás tekintetében mennyiben és milyen mértékben felel meg a követelményeknek. A magyar nyelvből való dolgozat semmi esetre sem lehet fordítás, hanem csakis valamely tételről szabadon kidolgozandó fogalmazvány. Ezen dolgozat tárgya a hazai történelemből, a magyar irodalomtörténetből vagy a pedagógia köréből veendő. Ezen három tárgykörből vett tételek közül a jelölt szabadon választhat. Kívánatos, hogy ezen tételeket az illetékes főhatóság, tanfelügyelő úrral egyetértőleg állapítsa meg.

A jelöltek *magyar beszédben* való készülségének megállapítására főképen a magyar nyelvtani és a magyar irodalomtörténeti feleletek szolgálnak. Amennyiben tanfelügyelő úr egyik vagy másik jelőlnél a magyar nyelvtani és irodalomtörténeti feleletből bármi oknál fogva nem tudna az illetőnek a magyar beszédben való készülségére nézve kellő ítéletet formálni (pl. mert a jelölt szószerinti betanulás alapján felel, stb.), jogában áll a jelölttől más tantárgyakból is magyar nyelven adandó feleleteket követelni.

A magyar nyelvben, szóban és írásban való jártasság elbírálásánál szigorúan tartsa szem előtt tanfelügyelő úr az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 13. §-ában körvonalozott azt a követelményt, hogy a felekezeti tanító (tanítónő)képző-intézetekben a tantárgyakat legalább azon terjedelemben kell tanítani, aminő terjedelemben azok tanítása az állami képző-intézetekben el van rendelve.

Az 1879. évi XVIII. törvénycikk 2. §-a és a végrehajtási *Utasítás* 14. és 18 §-ai megkövetelik a jelölttől annak igazolását, hogy a magyar nyelvet *tanítani* is tudja. Minthogy erről csakis gyakorlati tanítás meghallgatása után formálhatni ítéletet, ennél fogva köteles minden jelölt a magyar nyelvből, mint elemi népiskolai kötelezett tantárgyból egy — tanfelügyelő úr által 24 órával előbb kiűzendő és neki írásban kiadandó

— magyar nyelvbeli tételről a vizsgáló-bizottság előtt gyakorlati tanítást tartani.

A tanképesítő-oklevelek mindenkor *párhuzamos szöveggel*, tehát az állam nyelvén és a képzőintézet tanítási nyelvén állítandók ki.

Minden egyebekben a tanképesítő-vizsgálat lefolyására nézve az 1879. évi XVIII. t.-cikknek rendelkezései és az illető egyházi főhatóság által megállapított vagy megállapítandó vizsgálati szabályzat a mérték- és irányadó.

Amely esetben a tanképesítő-vizsgálati eljárás nem felel meg a fentebbi pontokban körvonalozott törvényes követelményeknek: a kir. tanfelügyelő az oklevelek aláírását tagadja meg.

5. Magyar nyelvtanár kirendelése államköltségen. Fizetéskiegészítés.

Amennyiben valamely egyházi főhatóság, anyagi eszközök elégtelensége miatt, nincs abban a helyzetben, hogy az általa fenntartott képzőintézetnél, a magyar nyelv tanítására megfelelő képesítéssel bíró tanárt alkalmazzon, az illetékes egyházi főhatóság kívánságára teljes készséggel intézkedem aziránt, hogy az állam költségén ideiglenes minőségben az illető felekezethez tartozó magyarnyelv-tanár és gyakorlóiskolai tanító osztassék be az illető képzőintézetbe, aki beosztásának ideje alatt mint a tanári testület rendes tagja működik. Hasonlóképpen készségesen nyujtanék módot ahhoz, hogy az egyházi főhatósággal való megállapodás alapján a nem magyar tannyelvű tanítóképző-intézeti tanárok fizetésének kiegészítésére államsegély engedélyeztessék.

Felhívom tanfelügyelő urat, hogy az illetékes egyházi főhatósággal ezirányban folytatandó tárgyalásainak eredményét jelentse ide.

A tanítóképző intézetek tanulmányi rendjének szakfelügyeletére az 1876. évi XXVIII. t.-c. 3. és 4. §-ai alapján szervezett intézményt az 1879. évi XVIII. t.-cikk végrehajtása szempontjából is szándékozom értékesíteni. Mindazonáltal tanfelügyelő urat terheli első sorban a felelősség, hogy a felügyeletére bízott nem magyar tannyelvű képzőintézetben jelen rendeletem intézkedései teljes mértékben megvalósuljanak. Nem kétlem, hogy tanfelügyelő úr ezen feladatát nemcsak törvényes kötelességből, de hazafias buzgalomból is sikeresen fogja megoldani.

Kélt Budapesten, 1905. évi aug. 15.

Lukács György, s. k.

Ugyanezen rendeletet a magyar királyi vallás és közoktatásügyi miniszter az egyházi főhatóságoknak a következő rendelet kísérlétében küldte meg:

A kir. tanfelügyelőkhöz az 1879. évi XVIII. t.-cikk végrehajtása tárgyában intézett rendeletem másolatát van szerencsém a főtiszt. egyházi Főhatóságnak *szíves tudomás* és megfelelő további *szíves intézkedés* végett tisztelettel megküldeni.

Nem kétlem, hogy azon nemes áldozatkészségben, mellyel a főtiszt. egyházi Főhatóságnak a bölcs főhatósága alatt álló képzőintézetet fentartani méltóztatik, a főtiszt. egyházi Főhatóságot azon gondolat és

azon óhaj vezeti, hogy ez az intézet minden tekintetben és egészen feleljen meg nagyrarendelt hivatásának Tiszteletteljesen felkérem tehát a főtiszt. egyházi Főhatóságot, hogy illetékes közegeimet ezen rendelet fogantatása körüli eljárásukban erkölcsi befolyásának hathatós súlyával az ügynek érdekében támogatni méltóztassék.

Szabályzat az iskolai tanulmányi kirándulásokra vonatkozólag.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az iskolai tanulmányi kirándulások és utazások tárgyában szabályzatot adott ki. E szabályzatot, a kísérő rendelettel együtt, az alábbiakban közöljük. A tanuló ifjuságnak tanulmányi kirándulásai és utazásai céltudatos szervezésével, avatott vezetésével gazdag és jótékony forrásait nyitjuk meg a test és lélek harmonikus képzésére törekvő igazi nevelésnek.

Az ily kirándulások és utazások a lélek érdeklődését folyton felköltve és állandóan ébrentartva, elmélet helyett gyakorlatot, életelvek pusztá hirdetése helyett magát az eleven, színes és változatos életet, erkölcsi felfogást és erőt visznek be az amugy is fogékony, a felfrissülő szervezet által pedig még fogékonyabbá tett ifju szivekbe es elmékbe.

Szerető örködéssel s a kitűzött célt szem elől nem tévesztő okos kalauzolásal, ki kell vezetni az ifjut a szabad természetbe, és a létért, de magasabb eszményekért is küzdő életbe! ott ismerje meg a természet örök törvényeit, csodálja áhítattal annak fenséges titkait, megannyi bizonyítékát a Gondviselés végtelen nagyságának és bölcsességének.

Lassa ott a maga valóságában az emberiség küzdelmeit, a szellem ragyogó vívmányait, tanulja megbecsülni a munkát, szeretni a hazát s gazdagodjék szive nemes indulatokkal.

Minden tanulmányi kirándulás uj meg uj látó kört nyit meg a látni és gondolkodni már megtanított ifju előtt, uj meg uj tetre serkentő hangulatot ébreszt a tanuló lelkében, midőn színről színre látja imádott hazájának megragadó természeti szépségekben és felemelő történeti emlékekben gazdag tájait.

Ily kirándulások szilárdítják meg a ragaszkodást s kölcsönös szeretetet tanár és tanítvány között, s megtanítják a növendéket arra, hogy ne csak utazzék, hanem tudjon is utazni, ne csak nézzen, de lássson is, tanuljon meg tapasztalni és tapasztalatait a maga és a társadalom javára felhasználni.

Szükségesnek találtam mindezeknél fogva, hogy e tanulmányi kirándulásokat és utazásokat az alább következő szabállyal részletesen és egyöntetűen szervezzem. Bizton számítok arra, hogy az ifjuság tanítására és nevelésére hivatott tényezők odaadó buzgalommal fogják támogatni ebben a szabályzatban lefektetett törekvéseimet.

Szabályzat az iskolai tanulmányi kirándulásokra és utazásokra vonatkozólag.

Közzététetik a m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszter 1905. évi 2472 eln. sz. a. kelt rendeletével.

Az iskolai kirándulások a dolog természeténél fogva kétfélék:

a) a szorosabb értelemben vett osztálykirándulások, amelyeknek főcéljuk, hogy az iskolai tanítás keretében s vele kapcsolatban az illető hely környékének földjével, állat- és növényvilágával, földrajzi- és gazdasági viszonyaival, történeti nevezetességeivel stb. megismertessék és megbarátoztassák a tanulót:

b) a tágabb értelemben vett intézeti kirándulások, amelyek a helyi környezetből kilépve, az iskolát az ország és a nemzet egészével juttatják kapcsolatba.

Az előbbi szempont alá foglalt kirándulások szorosan alkalmazkodnak az iskola tanulmányi és házi rendjéhez, tisztán helyi természetűek és szabályozásuk az intézeti, tanulmányi és házirend körében a tanári testületek feladata. Az utóbbi pontban említett kirándulások azonban kiemelkednek az iskola mindennapi életének és működésének köréből, s noha szervezésük és intézésük csak a tanári testületek útján történhetik, mégis szükséges néhány olyan főbb követelménynek felállítása, melyeknek érvényessége valamennyi iskolára kiterjed. Ilyen követelmények a következők:

1. Mivel a tanulmányi kirándulások legfőbb célja, hogy a tanulókat helyi környezetükből kiragadva, a hazához és nemzethez emeljék fel s a tárgy iokulás mellett a hazafias szellemet és a nemzeti érzést fejlesszék: körük a hazai földre korlátozandó. Idegen országba való ilyen kirándulások csak kivételes esetekben s külön megokolásra a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével rendezhetők.

2. A tanulmányi kirándulásokra, az iskolai munkásság érezhető kára nélkül, aránylag keves idő jut. Hogy ez az idő minél intenzívebben fel legyen használható, a kirándulások rendezése mindenkor csak konkrét céllal s meghatározott hely vagy helyek szemelhetők ki, amelyeknek az egész nemzet és ország szempontjából való fontosságához kétség nem fér, s amelyek lehetőleg sokoldalú okulásra kínálnak alkalmat. Pl. első sorban maga a főváros; másodsorban egész országrészek vagy tipikus vidékek középpontjai, egyuttal történeti nevezetességű események színhelye (Pozsony, Kassa, Szeged, Kolozsvár, Fiume); továbbá olyan helyek vagy vidékek, ahol a táj természeti szépsége, földrajzi fontossága (dunai kirándulás a Vaskapuhoz, a. Balaton, a. Magas Tára és a Szepesség, Erdély) vagy esetleg a lakosság valamely speciális foglalkozása (bánya-vidékek, gyárak, ipartelepek stb.) érdemelnek figyelmet.

3. Tanulmányi kirándulások mindenkor csak kellő tanári felügyelet mellett és a felügyelő tanárok személyes felelősségével rendezhetők.

4. A kirándulások sikere jelentékeny mérékben függ a résztvevők számától; ennél fogva tömegességüktől óvakodni kell. A résztvevőket számszerűen és egyénenként a tanári testület jelöli ki, s a kirándulás tervezete mindig akképen állapítandó meg, hogy egy-két szegényebb sorsú jó tanuló ingyen vehessen benne részt.

5. A kirándulások sikerének lekfőbb biztosítója a kellő előkészítés. A résztvevő tanulóknak előre tájékozva kell lenniök a kirándulás részletes tervezetéről, sőt figyelmüknek a tanulmányozandó dolgokra való előleges felhívása is szükséges még pedig úgy, hogy a tájékoztatás csak

annyira terjedjen ki a részletekre is, amennyire szükséges, hogy felkeltse a tanulók érdeklődését a helyszínen való megszemlélésre.

Azért javasoltatik ezen módosítás, mert a javaslat szövege túlságosan korlátozó, erős és a rendező tanférfiu egyéniségét nagyon is megköti.

6. Mindegyik intézet tanári testülete több évre általános tervezetet készít, amelyben rövid megokolással megjelöli a tanulmányi kirándulásoknak azt a körét, amelyet helyi körülmények figyelembe vételével az illető iskolára nézve legajánlatosabbnak tart. E tervezetet jóváhagyás végett az igazgató közvetlen felsőbb hatóságának bemutatja.

7. A fentebbi pontban megkívánt tervezet alapján a tanári testület évenként kellő időben elkészíti a legközelebbi tanulmányi kirándulás részletes tervezetét és költségvetését s ezt az igazgató jóváhagyás végett felterjeszti közvetlen felsőbb hatóságának.

8. Tanulmányi kirándulások évenként egyszer az iskolai év kezdetén vagy a tavaszi időszakban (legcélszerűbben a husvétii szünet felhasználásával, esetleg az ifjúsági tornaversenyekkel kapcsolatban) legfellebb 5—10 napi időre rendezhetők.

9. A tanulmányi kirándulásokat vezető tanárok és tanítók és pedig 1—20 tanulóig egy, 20—40 tanulóig két, 40—60 tanulóig három tanár illetőleg tanító, amennyiben a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése alatt álló tanintézeteknél működnek, a vasuti- vagy gőzhajózási II. osztályu viteldij megtérítésén felül napidijban részesülnek.

Ha a kirándulás fél vagy legfeljebb egy napot vesz igénybe, ezen költséget és napidiját az igazgató fizeti ki az intézet tanszer-átalánya — vagy ha ebből nem telik, kivételkép az intézet házi átalánya terhére.

Az egy napnál hosszabb időre tervezett tanulmányi kirándulások vezető tanárainak utiköltségeit és napidijait a vall- és közoktatásügyi miniszter fedezi, de csakis abban az esetben, ha ezt az igazgató felettes hatósága utján előzetesen s idejekorán kieszközli.

10. A vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése alatt álló tanintézetek igazgatói feljogosítottak, hogy amennyiben célszerűnek látják, minden egyes tanulótól a beiratkozások alkalmával a tanulmányi kirándulások s utazások céljaira egy korona díjat szedhessenek. Az így befolyó összeg, mint tanulmányi kirándulási s utazási alap külön kezelendő s számolandó el. Az igazgató ezen díj alól a szegénysorsu tanulókat felmentheti.

Azon igazgatók, akik e díjszedését életbe léptetik, tartoznak ezt a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tudomásvétel végett bejelenteni.

A rajztanítás új tanterve és az utasítások.

1. Önálló megfigyelés és munkaképesség.

A tanítás egész menetén végig szem előtt kell tartani, hogy a kijelölt célt csak úgy érhetjük el, ha *önálló* munkára serkentjük és képesítjük a tanulót. Tehát mindenképpen vezessük rá, hogy *saját* megfigyelése alapján dolgozzék. A helyes *megfigyelés*en kívül arra is

kell képesíteni a növendéket, hogy a rajzot helyesen meg tudja ítélni, miért is a tanítás alsó fokán megtanítjuk, mily gondolatmenetet kövessen, miféle kérdéseket intézzen önmagához s miképen adja meg ezekre a választ, ha az esetleges hibák megállapítása végett akár a saját, akár a más rajzát összehasonlítja a mintával.

2. Szemlélet és emlékezet után való rajzolás.

Az önálló megfigyelés után való rajzolást kétféleképen végeztetjük, még pedig: *a)* közvetlen szemlélet és *b)* emlékezet után. Az egyik kiegészíti a másikat; a gyakorlati életben egyenlő fontosságú mindegyik. A közvetlen szemlélet után való rajzolásban azt tanulja meg a növendék ábrázolni, ami szeme előtt van. Emlékezet után pedig megrajzolja amit látott, vagyis ami látás alapján ismeretté alakult ki benne. Eképen az emlékezet után való rajzolással azt is ellenőrizhetjük, vajjon helyes képe keletkezett-e valamely látott tárgyról, esetleg miben hiányosak vagy bizonytalanok a tanuló szemléletei. Ha azután a kész rajzot és magát a tárgyat összehasonlítjuk, pontos megfigyeléssel kiegészítjük a hézagos tudást. Az emlékezet után való rajzolás a leendő tanítóra nézve azért is kiválóan fontos, mert majdan jó hasznát veheti a beszéd- és értelemgyakorlatok, a földrajz, a természetrajz és a kézimunka tanításában, ahol magyarázatát emlékezetből készült rajzaival illusztrálhatja. Ezért az egész tanfolyamon végig állandóan gyakoroltassuk az emlékezetből való rajzolást, sőt esetenként időhöz kötött iskolai közös feladványokkal versenyre is buzdíthatjuk tanítványainkat a rajzolás e nemében.

3. Kézügyesítő gyakorlatok.

A rajzolás tanításában első helyen áll a helyes látás és fölfogás; ezt kiegészíti a kéznek az akarat alá való rendelése. Ezért helyesen járunk el, ha a szoroson vett rajzoltatás mellett, kézügyesítő, illetőleg a szabad kar-mozgást fejlesztő gyakorlatokat végeztetünk a növendékekkel. E gyakorlatokat addig kell végeztetni, míg a tanulók az adott vonalat vagy formát könnyedén nem tudják visszaadni. A kézügyesség fejlesztése végett rajzoltassunk köröket, ellipsziseket, hurkokat, hullám- és csigavonalakat, egyenlőkörű és különböző irányú egyeneseket, egymást metsző és koncentrikus köröket, körkombinációkat stb. Kezdetben a kézügyesítő gyakorlatokra több időt kell fordítani, s csak később, haladottabb fokon apaszthatjuk azokat. E gyakorlatokat azzal tehetjük érdekesebbé, hogy a rajzolt formákat önállóan csoportosítatjuk a növendékekkel.

A tanuló a kézügyességet fejlesztő gyakorlatokban, a papiroost rajzszerével csak könnyen érintve, szabad karlendítéssel vázolja a vonalakat és formákat. A rajztáblát ferde helyzetben, testétől oly távolságban tartsa, hogy kinyújtott karral is kényelmesen rajzolhasson (a rajzok nagysága körülbelül 20—25 cm. lehet.) Ugyanezen gyakorlatok tárgyát ismételni kell utóbb kisebb méretekben is (8—10 cm.), oly módon, hogy a kéz és az alkar ne feküdjék mozdulatlanul a papiroson, hanem hogy

itt is a kéz szabadon és akadálytalanul mozoghat. Mintául a tanár táblarajza szolgáljon, amelyet oly módon készít el a tanulók előtt, ahogyan azoknak maguknak is rajzolniuk kell. E gyakorlatokra a rajzórának csak egy része fordítandó.

A kézügyesítő rajzgyakorlatokat részben közönséges, olcsó (csomagoló) papíron, esetleg letörülhető kézitáblán puha rajzszerszettel (pl. puha ceruza, szén vagy fehér kréta) lehet végeztetni, főleg azonban magán a fali táblán. Ez esetben ügyelnünk kell arra, hogy a tanulók egyenes testtartással, kifeszített karral, szabad és gyors lendítéssel húzott hosszú vonalakkal rajzoljanak.

4. *Síkformák rajzolása.*

A tanítás alsó fokán az arányok felismerésének és visszaadásának gyakorlására rajzoltassunk bevezetésül néhány nagyméretű, egyszerű levél- és virágelemet ábrázoló fali mintát. Ezeknek rajzoltatásában a tanár a következő eljárást kövesse. Eleinte egy-két példán maga mutatja meg a könnyed vázolást, a fejlesztést és a befejezést. Később már csak rövid kérdésekkel vezeti rá a tanulót a minta helyes arányainak és jellemző alakjának megfigyelésére s az utánzaskor követendő eljárásra. Végül rávezeti a tanulókat, hogy miképpen győződhetnek meg rajzuk helyes voltáról a méretek összehasonlítása útján. Megmutatja nekik, miként vehetik hasznát a mintán előforduló különböző irányú és hajlású vonalak megrajzolásához a vízszintes és függőleges, esetleg ferde képzelt segédvonalaknak; hogyan lehet a negatív formák megfigyelésével a tulajdonkepeni mintát javítani stb., szóval; megismerteti velük a rajz ellenőrzésének minden módját.

A vázlatok könnyű vonalakkal, összefoglaló formákban, a részletek szándékos mellőzésével készüljenek. A vázlat összehasonlítása és kijavítása után kezdi csak meg a tanuló a részletek berajzolását és tökéletesebb vonalakban való kifejezését. A formáknak határozott körvonalakba szedése után az ábrákat alkalmas színnel kell bevonni, mert így a tanuló jobban összehasonlíthatja rajzát a mintával. Eközben a tanár megismerteti a tanulókat a festékekkel, egyszerű keverékekkel és az ecset használatával.

A fali mintákon bemutatott idomoknak formák (foltok) gyanánt kell hatniuk; ezért a tónus nélkül való, csupán körvonalban adott minták mellőzendők. A mintákon előforduló alakzatok csak részben legyenek szimmetrikusak és ne legyenek a szabad felfogás rovására geometrikus vonalakkal és beosztásokkal ellátva; a szimmetrikus alakokon legfőleg a középtengely jelezhető. Általában a szabad és friss felfogás érvényesíthetése végett abban az irányban is kísérletet lehet tenni, hogy a tanulók az előrajz nélküli ecsetrajzolással is megpróbálkozzanak. Valamint alkalmas kell adni arra is, hogy a már egyszer megrajzolt formát emlékezetből is meg tudják rajzolni.

A fali minták csak korlátozott mértékben használandók, hogy minél előbb áttérhessünk a természetes síkformákra (pl. préselt levelek, pillangó szárnyak, stb.)

A síkformák körébe tartoznak a népművészeti tárgyaknak (szőttek, himzések, cseréptárgyak) díszítései, amelyeket nem mintalapokról, hanem csupán eredeti tárgyról kell rajzoltatni.

Az idomok jókora méretben rajzoltassanak meg, úgy azonban, hogy e nagyság mellett a rajzot még könnyen át lehessen tekinteni.

5. *Testminták. ipari, művészeti és természeti tárgyak rajzolása.*

E tárgyak rajzolását csupán a tanulónak szemlélet közben való önálló megfigyelése alapján kell tanítani.

Kezdetben stereometriai alapformákat (gömb, kúp, henger, kocka, hasáb, gula), majd az ezekre visszavezethető nagyméretű testeket rajzoltatunk, de különböző helyzetekben, hogy rajtuk a tanulók a távlati elváltozásokat könnyen fölismerhessék. E tárgyak rajzolásakor követendő eljárás a következő. Minden tanuló a mintául szolgáló tárgy közepe felé fordulva, külön asztalka mellett, vagy külön bakon (rajzállványos lócán) foglal helyet. Miután a lerajzolendő tárgy képének helye és tere a rajzlap nagyságához mérten ennek közepén néhány vonallal megjelöltetett, a tanuló szemlélet után szabadon vázolja a tárgyat, még pedig mindig azzal a törekvéssel, hogy a kisebb formákat, vagy részleteket nagyobb formákba foglalja össze. Elvi fontosságú dolog, hogy vázlata szabadon és ne szerkesztés útján készüljön. A szabadkézzel való szerkesztő eljárást csak az érzésből megrajzoltak ellenőrzésére kell alkalmazni. Evégből már kezdettől fogva szokja meg a tanuló, hogy a vonalak látszólagos elhajlását egy vízszintes (illetőleg függőleges) vonallal való összehasonlítás után határozza meg. Legcélszerűbben használhatja erre az összehasonlításra vízszintes vagy függőleges helyzetben maga elé tartott ceruzáját. Hasonlóképen már kezdettől fogva szokja meg, hogy a dimenziók kölcsönös arányait a látószög útján (vizírozás) vizsgálja meg. Ebben úgy jár el a rajzó, hogy kinyújtott karral maga elé tartott ceruzáján hüvelykujjával megjelöli a látószög szárai közé befogott távolságot, ezt a mérés egységeül veszi és összehasonlítás céljából a mintának más méretei elé viszi. Így állapítja meg, hogy az egységül vett rész hányszor foglaltatik a lerajzolás alapjául szolgáló tárgy egyéb méreteiben, szóval megállapítja előbb a minta főbb méreteinek és később egyes részleteinek egymáshoz való arányát. De ez az eljárás, mint már említettük, csupán a teljesen szabad szemmel rajzolt vázlatnak *ellenőrzéséül*, illetve javítására alkalmazható. *Méretezéssel kezdeni* a rajzolás *nem szabad*. A ceruzát vizírozáskor mindig kifeszített karral és a homlokkal párhuzamos síkban kell tartani. Az első felrajzolás esetleges hibáinak helyreigazítása és a részletek beiktatása után a formák határozott vonalakba szedésével és árnyékolásával fejezzük be a rajzot.

Igen fontos, hogy a tanulók a rajzok helyes megkezdésében és könnyed fölvezetésében szerezzenek biztosságot, ezért a rajzok eleinte csak egyszerűen körvonalban készítenők s az árnyékolásra csak akkor térhetnek át a tanulók, mikor a körvonalas-rajzban már némi biztosságra tettek szert. Az árnyékolás közben ismertesse meg a tanár a teljesen és részben megvilágított felületet, a saját és vetett árnyékot, a

visszavert fényt stb. és mindezek okait. Ezek alapján adja meg azután utasításait az árnyék és világosság rajzban való ábrázolásának módjairól, szénnel, ceruzával és ecsettel.

Az árnyékolás első gyakorlataiban elég, ha a megvilágított helyeket az árnyékban levőktől elválasztjuk s az utóbbiakat valamely egységes tónussal való bevonással különböztetjük meg. Később azonban rá kell térnünk a fény- és árnyék-fokozatok hű feltüntetésére. Ekkor azután már a fény- és árnyékfoltok határszéleinek minőségére is figyelniünk kell; például, hogy a vetett árnyék az árnyékvető közelében sötét és határozott, míg tőle távolodva, fokozatosan világosabbá válik s széle elmosódik. Haladottabb fokon a tárgy és a háttér színárnyalatainak egymáshoz való viszonyára figyelmeztetni kell a tanulókat.

Ezeknek az egyszerű mértani testeknek a rajzolását első sorban az teszi fontossá, hogy ők képviselik a valóság összes alakzatainak alapformáit. A geometriai testek rajzolása iránt jelentékenyen fokozza az érdeklődést, ha utalunk azokra a valóságos tárgyra, amelyeknek alapformái gyanánt tekinthetők s amelyeket, mint ilyeneket, rajzban vagy természetben be is mutatunk. Így pl. a hasáb a szekrénynek, a henger a dobnak, öntözőkannának stb. alapformája. Különös gondot kell fordítanunk a testek és testcsoportok jellemző és izléses beállítására és megvilágítására, valamint nyugodt háttér létesítésére, hogy a szomszédos tárgyak vonalai és árnyalatai a tanulókra zavarólag ne hassanak.

A rajzok technikai kivitelében mind a szenet és ceruzát, mind az ecsetet egyaránt alkalmazzák a tanulók.

A testek rajzolásában a csoportos tanítás bizonyult legcélszerűbbnek. Egy-egy ily csoportba sorozható tanulók száma a terem és a lerajzolandó tárgyak nagyságától, alakjától és a világítás minőségétől függ; de kívánatos, hogy egy-egy csoportban 25 tanulónál több ne legyen. A mintáknak oly nagyoknak kell lenniök, hogy a tanulók a távlati elváltozásokat határozottan szemlélhessék rajtuk. Mikor már az osztály a nagyméretű testek rajzolását a kívánalmaknak megfelelően és könnyen végzi, kisebb méretű tárgyaknak és összetételeiknek rajzoltatására térünk át.

E gyakorlatokhoz eleinte a szükséges anyagot, illetőleg az egyes példákat a közvetlen környezetből, a rajzterem berendezésének tárgyaiból választhatjuk (pl. asztalok, székek, ülőbakok, mintaállványok, talapatok stb.) A rajzterem egyes részei is alkalmas feladatokat szolgáltathatnak (pl. a terem egyik sarka az ott lévő bútorzattal együtt, a fal egy részének távlati képe ablakkal vagy ajtóval stb.) Az előbb említett tárgyak sorozatát megelőzik a rajzolásra és festésre alkalmas, könnyen beszerezhető háztartási tárgyak: dézsa, veder, teknő, hordó, pléhedények, rézüst, egyszerűbb alakú szerszámok stb. Az agyag-, üveg- és fémipar tárgyainak — mind a használatra, mind a díszítésre szántaknak — igen tág és gazdag formaköréből is számos tárgyat szemelhetünk ki. A kiválogatáskor arra ügyeljünk, hogy a tárgyaknak ne csak alakjuk, hanem színük, anyaguk és készítésük módja is változatos legyen.

A rajzbeli előadás módja az oktatás e fokán is lehetőleg egyszerű

és mindig az ábrázolandó tárgy jelleméhez alkalmazkodó. Kicsinyes, sok időt kívánó előadási módok mellőzendők.

A különböző rajzszerkezetek és előadásmódok felváltva gyakoroltassanak.

A természet világból vett tárgyak rajzoltatása és festése kísérje, s egésszítse ki a tanítást ennek egész menetén. Kezdetben egyszerű levelek, virágok, gyümölcsök, pillangók, továbbá koponyák, csontvázak, kagylók, majd kitömött és élő állatoknak rajzolása és festése élénkítse a tanítást.

E rajzok vagy festésgyakorlatok kidolgozásában kétféle előadásmódot különböztetünk meg: a sematikus és naturalisztikus (realisztikus). A sematikus ábrázolásmód a tárgy képében a formákat a mellékes vagy esetleges részletek elhagyásával egyszerűsíti, a szín- és árnyékhatásokat pedig tudatosan mellőzi, vagy összevonja. Ily értelemben készülnek pl. a japán művészek rajzfüzetei s ily célzattal kellene eljárunk a táblai rajzolásban.

A naturalisztikus ábrázolási mód a tárgyak optikai megjelenésének hű visszaadására törekszik s ennél fogva egyaránt figyelembe veszi a formát, a fény- és színhatásokat, az árnyalatok intenzitását és fokát (valeur).

A rajzok kivitele történhetik: szénrel, ceruzával, tollal vagy ecsettel, kezdetben közömbös tónusokban, később azonban színesen. Hogy esetenként milyen kezelésmód van helyén, a tárgytól és a tanuló ügyességétől függ.

A festéshez általában vízfestékeket (aquarell, guache), esetleg temperát lehet használni.

Igen kívánatos, hogy a tanulók egy-egy természeti tárgynak vagy a tárgy részleteinek nagy méretű rajzát ne csupán a falitáblán rajzolják meg, hanem papiroson is szénrel, esetleg színezve is, amint az a természetrajz tanításához készült szemléltető falimintákon szokásos (pl. tiszteres nagyságban rajzoljanak pillangót, bogarat, madárlábat stb.)

A tárgyakat emlékezetből is kell rajzoltatni.

6. Az emberi alak és élő állatok vázolása.

A II. osztályban a tanulók már megkezdhetik a kitömött állatok rajzolását. A III. és IV. osztályban emellett adjunk többször alkalmat rá, hogy élő állatok után is készítsenek vázlatokat. Jól megjegyzendő, hogy nem befejezett és részletesen kidolgozott rajzokról van szó, hanem friss, de jellemző oly vázlatokról, amelyek a mintául kiválasztott állatot annak különböző mozdulatait és testrészleteit egyszerű, könnyed ábrázolásban tüntetik föl. A tanulóknak főtörekvése a frissesség mellett az éles jellemzésre irányuljon.

Célszerű, ha e vázolási gyakorlatokat az iskola udvarán vagy kertjében végeztetjük, ahol a mintául vett állat (ló, szamár, kecske, bárány, gólya, liba, csirke, stb.) körül ülhetnek a tanulók.

Az emberi alakot előbb nyugvó (pl. álló, ülő, térdeplő, fekvő stb.) helyzetben vázoljuk, s csak azután térünk át a mozgó, valamely actiót kifejező (pl. fűrészelő, ásó, kapáló, szivattyúzós, stb.) alak vázolására.

7. Testek vetítő ábrázolása.

A szemlélet után való látszati rajzolással kapcsolatosan időnkint készíttessük el a testeknek vetületeit (projekció) is. Ezt kétféleképpen végezethetjük: *a)* szabadkézzel, csupán szemlélet és szemmérték alapján, — *b)* méregetés alapján, körző és vonalzó használatával. Mindkét eljárás gyakorlása egyaránt hasznos és ennélfogva szükséges.

Rajzoltassuk a vetítő rajzokat természetes nagyságban, továbbá kisebbitett és esetleg nagyobbított lépték szerint, kisebb vagy nagyobb méretben. Rendszerint elég, ha a tárgyaknak I., II. és helyenkint III. képét rajzoltatjuk meg. Kívánatos azonban, hogy emellett, egy-két esetben, a tárgyak függőleges vagy vízszintes síkkal való metszeteit is készíttessük el. Kezdetben stereometriai alapformák, majd ipari tárgyak (pad, asztal, szerszámok, stb.) vehetők a felvétel alapjául.

E rajzok kidolgozása a műszaki rajzokon általánosan használt rajzolási módnak feleljen meg.

8. Ecsetgyakorlatok.

E gyakorlatokkal a friss, könnyed és biztos rajzolásra szoktatjuk a tanulókat s ennélfogva a gyors kifejező készségnek fejlesztésére igen hasznosak. Ezért ezeket a tanítás minden fokán kell gyakoroltatni. Az idevágó gyakorlatokat négy csoportba oszthatjuk.

a) Ecsettel végzett kézűgyesítő gyakorlatokkal kapcsolatos egyszerű tervezetések. Különböző irányú egyenesek és körök, lándzsa- és levélalakú foltoknak friss ecsetvonásokkal való rajzolása és kombinálása ritmikus sorokká, csillagokká, stb.

b) Ipari és természeti tárgyaknak *foltban* (silhouette), az árnyék feltüntetése nélkül való festése valamely közömbös színű festékkel, szemlélet után vagy emlékezetből. E gyakorlatok nagyon elősegítik a tárgyak arányainak felismerését, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy egyes tanulók, akik körvonalas rajzzal csak nehezen tudják a formák jellemző arányait visszaadni, jobb eredményt érnek el, ha rögtön foltban ábrázolják az illető formát.

c) A tárgyak részleteit vagy plasztikai megjelenését feltüntető gyakorlatok vagy csak körvonalas, vagy árnyékolt rajzok lehetnek: az utóbbiakon az árnyékokat csupán főmasszákból jelöljük és nem terjeszkedünk ki a csekélyebb részletekre vagy visszfényhatásokra. E gyakorlatokhoz is általában csak valamely közömbös színű festéket használunk.

d) Színeltaláló gyakorlatok. Ezekben eleinte a fősúlyt a színek helyes és hű visszaadására kell fektetnünk. Később azonban ezek a gyakorlatok tetőzik be az előbbienek, amennyiben ekkor már foltot, konturt, árnyékot és színt együttesen kell megfigyelni és mindezeket az apró részletek kihagyásával, közvetlenül ecsettel, lehetőleg helyesen odavetni.

Az *a)*, *b)*, *c)* és *d)* alatt jelzett gyakorlatok kezdetben síkformák (például préselt levelek, madártollak, pillangók, stb.) után készülnek;

később egyszerű szerszámok, forgási testek, élő növények, kagylók, kitömött és élő állatok és egyéb, a tanításban előforduló minták használhatók. *Az összes ecsetgyakorlatokban sem ceruzával, sem ecsettel nem szabad előzetes konturt rajzolni.*

9. Terveztetés.

A tanulóknak arra is alkalmat kell adni, hogy a szemléltető rajzolás, kézügyesítő gyakorlatok és népművészeti munkák rajzolása közben elsajátított síkformákat meghatározott feladat és rendszer szerint csoportosítsák, variálják és kombinálják. Nevezetesen: rajzoljanak körökből, négyszögekből, ívekből, egyszerű sematikus díszítőelemek felhasználásával sorokat, szegélyeket, sarokmegoldásokat, csillag-alakzatokat, egyszerű területkitöltéseket, szövetmintát stb.

Ezzel kapcsolatosan a természetből vett formákat is stilizáltassuk, hogy szintén használhatók legyenek a tervezgetésben.

A díszítőművek alakításakor eleinte természetesen nem igen lehet szó még arról, hogy a tanuló alkalmazkodjék bizonyos tárgyhoz vagy anyaghoz. Azonban minél előbb vezessük rá, miként lehet olyan díszítőműveket alkotni, amelyek valamely meghatározott tárgyra illenek, s egyaránt alkalmazkodnak a tárgy anyagához és a díszítéséhez (megtanulásához) használt eszközökhöz. A férfi-tanítóképzőkben pl. díszítőműveket lehet terveztetni képkeretre, edényféllekre, ládára, más butorzati tárgyra, menyezet-gerendákra, házoromzatra, szarúfavegekre, ajtóra, kapura, járomra, stb.-re; a nő-tanítóképzőkben pedig olyan mustrákat, amelyek lepedőszélre, párnahajra, kötényre, szűrre stb.-re illenek.

E gyakorlatokat szénnel, krétával vagy ceruzával, majd pedig ecsettel színesen — több színnek alkalmazásával — kell készíttetni.

10. Gyakorlatok a falitáblán való rajzolásban.

A népiskolában működő tanítóra nézve nagyon fontos, hogy a falitáblán könnyedén és biztosan tudjon rajzolni. Ezért a tanítás egész során, mind a négy évfolyamon át, folytonosan kell növendékeinkkel a rajzolás e módját gyakoroltatnunk, ami csak úgy lehetséges, ha mindegyiküknek megvan a maga külön, legalább 1 m² nagyságu táblája, amelyet erre alkalmas állványra tehet s mindenkor szabadon használhat. A falitáblán való rajzolás állandóan kíséresse a tanítást, úgy hogy a növendékek minden előforduló mintát a táblán is könnyedén és biztosan tudjanak megrajzolni. Kezdetben a síkformákhoz és a kézügyesítő gyakorlatokhoz csupán fehér krétát használjanak; később kívánatos, hogy többféle színes krétával rajzolgassanak, hogy az ábrázolt tárgyak színét és világítási fokozatait is feltüntethessék. A fekete tábla mellett világos szürke színnel befestett tábla is használható.

11. Test és késtartás; kezelés.

Ügyelnünk kell rá, hogy a tanuló rajzoláskor egyenes, függőleges helyzetben levő gerinccel üljön, mellével ne érintse az asztalt, szeme ne legyen

közel rajzához s ceruzáját vagy krétáját könnyedén használja. Hogy a kéz minél könnyebben visszaadhassa a szem révén felfogott formákat, akadálytalanul, szabadon kell mozognia. Ezért tanítsuk és szoktassuk a tanulókat szabad, bátor, könnyed vonalvezetésre, amelyre különösen kezdetben kiváló gondot fordítsunk. Az egyeses testtartást és könnyed rajzolást megszokják a tanulók, ha rézsutos helyzetben levő rajztáblán vagy rajztömbön dolgoztatunk velük akképen, hogy a rajzlap síkja a látósugárral merőlegesen álljon.

12. *A rajzok kidolgozása.*

A kidolgozásszabatoságának dolgában, különösen eleinte, ne legyünk túlságosan követelők. Csak a rajzolásbeli készségnek előrehaladásával követelhetünk a tanulótól pontosabb és befejezettebb rajzokat. A pedantiával elveszjük kedvét, anélkül, hogy hasznára lennénk vele rajzolásbeli képességének. Az időrabló, pepceselgető eljárások is feltétlenül mellőzendők; ehelyett a gyors, könnyed és jellegzetes rajzolási mód elsajátíttatására törekedjünk. Nem engedhető meg azonban, hogy a tanulók túlságos pongyolán rajzoljanak; a tisztaságot (tisztá kéz, tiszta rajz) föltétlenül megköveteljük tőlük.

13. *Rajzolás segédeszközök nélkül és segédeszközökkel.*

A rajzokat a tanulónak általában teljesen szabadon, minden segédszerkesztés és méretezés nélkül kell elkészítenie, tehát nem szabad mérőléceket, vonalzót és körzőt, spárgát, szalagot vagy más ilyen eszközt használnia. Csak, ha a szabadon rajzolt vázlat elkészült s a tanuló meg akar győződni, vajjon összevág-e az mindenben a mintával, akkor veheti segítségül a vízszintes és függőleges helyzetben maga elé tartott pálcát (ceruzát) vagy függő zsinórt s ezek segítségével ellenőrizheti rajzának arányait és az egyes vonalak irányát (vizírozás).

Segédeszköz (körző, vonalzó) használata akkor szükséges, ha geometriai vagy olyan síkdiszítményt rajzoltatunk, amelynek alapját geometriai hálózat adja meg (pl. csillagszerű diszítvány, szövetmustra, szalagdiszítvány ismétlődő egyenlő részekkel, stb.), továbbá ha a tanuló bizonyos adott méret (lépték) szerint rajzol tárgyakat, vagy készít épület- és helyszinrajzot. Utóbbi esetben a tanulónak közvetlen méréssel magának kell megállapítani (lemérni) az illető tárgynak, épületnek vagy területnek valóságos méreteit s csak ennek nyomán készítesse el kisebbített léptékkel a szükséges rajzokat (alaprajz, homlokrajz, metszet (lásd a geometriára vonatkozó utasítást).

14. *Rajzolás a szabadban*

Kívánatos, hogy a szemlélet után való rajzolást és festést ne csupán az iskolaszobában végeztessük, hanem ott, ahol a helyi viszonyok megengedik, minél gyakrabban a szabadban is. Vezessük ennél fogva tanítványainkat a meleg évszakokban az iskola udvarára, kertjébe,

vagy a szabadba és itt rajzoltassunk velük egyszerű részleteket, minők például hordó, vályúpad, kút, taliga, kereszt, kapú, hid, méhes, stb. Haladottabb növendékek házat, malmot, templomot, sőt egyes tájrészleteket is rajzolhatnak. Ilyen alkalommal kezdetben a tárgy megválasztásának és megrajzolásának megkönnyítése végett kivágott, négy-szögű nyílású kartonlapot lehet használni, amelyen keresztül nézve rajzolnak a tanítványok. A szabadban való tartózkodás alkalmával figyelmeztessük a tanulókat a természet lépten-nyomon jelentkező sokféle szépségére. például érdekes felhőcsoportosulásokra, a napnyugtának színpompájára, az őszi lombozat változatos színére, a távolabb levő és az árnyékos részek színének elváltozására stb., szóval törekedjünk arra, hogy a tanuló a természet szépségeit megismerje és bennük gyönyörködni tudjon.

15. *Vázlatkönyv.*

A vázlatos rajzolás kiválóan előmozdítja a formák gyors felfogását és visszaadását. Ezért a tanulókat idejekorán rá kell szoktatni, hogy maguktól is rajzolgassák le környezetüknek ama tárgyait, amelyek érdekldésüket fölkeltezték s a többi tantárgyak előadásai során megismert dolgokat. Vázlatos rajz alatt azonban nem szabad felületesen odavetett rajzot érteniök, hanem a tárgyaknak a lényeg visszaadására törekvő s csupán a jellemző vonalakra, árnyékfoltokra és esetleg színekre szorítókozó egyszerű ábrázolását.

A tanár követelje meg mindegyik tanítványától, hogy vázlatkönyve legyen; jelölje ki számukra a tudásuknak legjobban megfelelő tárgykört és buzdítsa őket munkájukban minél gyakrabban tanáccsal és irányítással. Buzdítsa rá, hogy kirándulások alkalmával is kísértsek meg a tanúkat alkalmazását egyszerű természeti motívumoknak a vázlatkönyvbe rajzolásával. Az ilyféle, iskolán kívüli munkálkodásra — különösen az embrei alak és az állatok rajzolásában — nagyon rászorul e tantárgy a reá kiszabott csekély óraszám miatt.

16. *A tanítás anyagának beosztása; szóbeli felvilágosítások és a rajzok javítása.*

A tananyag az oktatás minden fokán rendszeresen úgy osztandó be, hogy mindig a könnyebbről haladjon a nehezebb felé. Szükséges tehát, hogy a tanár minden évfolyam számára a példákat előzetesen kiválassza és sorrendjüket megállapítsa. Kivánatos továbbá, hogy a rajznak egymás után következő leckeórák jussanak az órarendben.

A rajzolással kapcsolatban a szóbeli fölvilágosítások elkerülhetetlenek; de megadásukban a tanárnak mindig rövidsége és határozottságra kell törekednie. E magyarázatok a lerajzolandó tárgyak alapformájára, jellemző részleteire, a formakörre, melyhez a tárgy tartozik és a lerajzolásakor követendő eljárásra vonatkozhatnak. Kivánatos azonban hogy a tanár magyarázatait, különösen azokat, amelyek a rajzbeli eljárásra vonatkoznak, rajzokkal kíséresse s így tegye érthetőbbekké.

A tanulók rajzainak javítása általában szóval történjék, s az evégből szükséges rajzbeli magyarázatok és útbaigazítások a rajzlap szélén eszközözendők; abban az esetben pedig, ha valamely technikai eljárásra van szükség, nagyon tanulságos, ha a rajz egy részét a papír szélén vagy külön papíron a tanuló szemeláttára maga a tanár készíti el.

A beadott rajzok megítélésében tekintetbe kell venni, hogy a körvonalak kifogástalan tisztasága, egyenletessége és formai helyessége csak fokozatosan, a szakadatlan gyakorlat útján érhető el; ezért eleinte nem szabad a tanárnak ebben az irányban túlságosan követelőnek lennie.

Gyors haladás csupán sok formának gyors felfogása és visszaadása útján várható. Egyszerű és kevés időt kívánó ábrázolási módokat kell tehát választanunk, s az aprólékos, pepecselő ábrázolási módok teljesen mellőzendők. A III. és IV. osztályban azonban már arra kell törekedni, hogy a tanulók ne csupán a tárgyak főbb alakzatait nagyjában rajzolják föl, hanem a részleteket is helyesen tudják megfigyelni és visszaadni.

17. *Mintázás.*

A formaérzék intenzivebb fejlesztése végett szükséges, hogy az egész tanfolyamon végig időnként a mintázásban is gyakoroltassuk a növendékeket. Itt ugyanazok az elvek irányadók, amelyeket a rajzolás tanításában kell követnünk. Egyszerű formákból indulunk ki s csak fokozatosan térjünk át az összetettebb tárgyak megmintázására. Munka közben pedig ügyeljünk rá, hogy a tanuló első sorban az összefoglaló alapformát adja vissza; helyesen és gondosan megfigyelve az arányokat, s csak akkor térjen át a részletek kidolgozására, mikor helyességükről meggyőződött. A rajzoláshoz hasonlóan itt is fontos szerepe van az *emlékezetből* való munkának, ezért a mintázatok egy részét emlékezetből kell készíttetni. A mintázáshoz nedves agyag vagy plasztilin egyaránt használható.

18. *Műalkotások ismertetése.*

A műalkotások ismertetése a rajztanítás során történő *szemléltetésből* és a vele járó magyarázatokból áll. E magyarázatok jellemezzék a főbb művészeti korszakokat, s lehetőleg terjeszkedjenek ki az egyes művészetek lényegére. Az egyes művek bemutatásakor nevezzük meg amennyire ismeretes, a mestert és utaljunk arra a felfogásra, amely a művészt műveinek megalkotásában vezérelte. E fejtegetéseknek különös figyelmet fordítaniok a művészi technikákra, a művek anyagára és ellőállításuk módjára is. Elengedhetetlen követelmény, hogy magyarázat és szemléltetés szoros összefüggésben legyenek egymással, s hogy egyik a másiknak kapcsolatából soha se szakíttassék ki. A tanár ne iskolákat és történeti folyamatokat ismertessen, hanem egyes jellemző műalkotásokat mutasson be. Ezek az ismertetések, valamint a tanár utasításai és felvilágosításai lehetőleg rövidek és határozottak legyenek, hogy a rajzgyakorlatoktól, a tanulónak e tárgy körében legfontosabb munkájától, sok időt ne vegyenek el. Ebből önként következik, hogy az alkal-

milag adott idevágó elméleti fölvilágosítások az évvégi vizsgálatok tárgyául nem szolgálhatnak.

Szemléltető eszközökül használandók: műtárgyak, a képzőművészet minden ágára vonatkozó hű és művészi másolatok, fényképek, illusztrációk, mesterek kézirajzai fakszimilében (jórészt falitáblák és vetítő képek alakjában is) gipszöntvények, galvanoplasztikai és egyéb másolatok, főleg azonban néhány mintaszerű iparművészeti és népművészeti tárgy.

A népművészeti tárgyak bemutatása és rajzoltatása közben igyekezzünk ezek szépségeinek méltatásával a tanulók érdeklődését e munkák iránt fölkelteni és ápolni, mert különösen fontos, hogy a népiskola tanítója a népet ilyen művészies munkálkodásra buzdítsa és ebben maga is közreműködjék.

Az egyes műalkotások szemléltetése közben *kérdéssel* vezessük rá a tanulókat a helyes látásra, megfigyelésre, a szépnek felismerésére s ezzel élvezésére is.

19. *A népiskolai rajztanítás módszerének ismertetése.*

A IV. osztályban ismertessük meg tüzetesen a népiskolai tantervet és a hozzátartozó utasításokat. Ez alkalommal népiskolai tanulók rajzait is mutassuk be, még pedig oly módon egybeállítva, hogy az egyes osztályok tanítási menetét tüntessék fel. Vezessük rá a tanulókat a gyermek-rajzok helyes megítélésére s ismertessük meg a módokat, miként lehet a népiskolai tanulókat is a hibák felismerésére megtanítani. Ezenfelül a gyakorló-iskola valamennyi osztályában való hospitálás útján megfigyelik a növendékek a népiskolai rajztanítás menetét s a gyakorlati tanításokban a rajzra ép olyan gond fordítandó, mint a többi tárgyakra. Eközben a népiskolai rajztanítás segédeszközeit is meg kell a növendékekkel ismertetni.

20. *Tanesszközök.*

A tanszerek és a szemléltetésre szolgáló tárgyak kifogástalanul, gondosan és művészi izléssel legyenek megválogatva. A gyűjteményben a tanszerek következő csoportjai legyenek meg: *a)* A sík formák után való rajzolás tananyagát szolgáltató falitáblák és ékítményes minták, tervszerű sorozatán kívül száritott és préselt levelekből stb. kartonlapokra ragasztott lehetőleg gazdag minta-sorozatot is állítsunk össze. — *b)* A tetrarajzolás mintái közül a nagyméretűek favázis lemezpapírosból vagy vékony deszkából készüljenek, a kisebbek fából (a négyzetes oszlop alapéle 20—25 cm, hossza hárommannyi; a nagy kocka éle 40—50 cm stb.) E minták közül annyi példány beszerzéséről kell gondoskodni, hogy ugyanazt a mintát több csoportnak egyidejűleg adhassuk feladatúl. — *c)* Ezekhez csatlakozik a főleg szemléltetésre való gipszöntvény-gyűjtemény, melynek ékítmény-elemeket, egyszerű motívumokat és építészeti részleteket, plasztikai remekművek másolatait; reliefeket, statueiteket, fejeket és emberi testrészeket kell magában foglalnia. — *d)* A tárgyak

rajzolására alkalmas példányok (pl. használati tárgyak, keramiai, szövőipari és fémtárgyak, fegyverek stb., továbbá természeti formák a növény- és állatvilágból) úgy válogatandók össze a gyűjteménybe, hogy lerajzolásra alkalmas voltuk mellett még két szempont: a tárgyak alakjának jellemzetessége és színüknek harmóniája is kellő figyelemben részesüljön. Ezek mellett szükséges, hogy a tanulóknak élő növények is állandóan rendelkezésükre legyenek. Evégből, ahol erre mód nyílik, a tanítóképzők kerttel legyenek kapcsolatosak, vagy ha ez a helyi viszonyok miatt nem lehetséges, külön helyiségben megfelelő számú cserépnövények legyenek, amelyek közül a rajzoláshoz szükséges növényminták mindenkor kiválogathatók. Önként érthető, hogy a képzőintézetek természetrajzi szer-tárának felszerelése (csontváz, pillangógyűjtemény, kitömött állatok, kagylók stb.) is rendelkezésére álljon a rajztanításnak.

A felsorolt, mintakul szolgáló taneszközökön kívül mind a műalkotások bemutatására, mind az ábrázolásmódok szemléltetésére szolgáló példák gyűjteménye is szükséges. Az utóbb említett szemléltető eszközkhöz tartoznak: a kiváló és lehetőleg az illető vidék népművészetét jellemző népi himzések, varrottások, festett magyar agyagedények, s egyéb népművészeti tárgyak, valamint a színes szövetek, tapeták, keramiai tárgyak, továbbá mintaszerűen rajzolt vagy festett növények és állatok, amelyek mind a tanárnak, mind a tanulónak útbaigazítást adnak az ily tárgyak ábrázolásában és az ilyenmű rajzok készítésének módjaiban. Alkalmas minták találhatóak Haite, Meurer műveiben és a japáni munkákban.

Szükségünk van továbbá néhány olyan műre, amelyek az iparművészet fejlődésének szemléltetésére szolgálhatnak, továbbá olyanokra, amelyek mintaszerű színes síkékítmények köréből színbelileg hű sokszorosításokat foglalnak magukban. Ezek gyakori és beható szemlélése a színérzék fejlesztését legjobban támogatja (pl. Magyar Iparművészet, a Mintalapok szövőipari és síkékítményes szakfüzetei, Grasset, Racinet, Dupont d'Auberville Gróh, stb.).

A alakrajz szemléltetésére ajánlottak: grafikai minták, (pl. Bague, Cours de dessin), régi és újkori mesterek kézrajzainak másolatai (pl. Braun-féle kiadásban és újabb haslonó kiadványok); ezeken kívül egy művészeti bonctan.

E gyűjteményből kiválogatott lapok, keretekbe rakva, váltakozó csoportokban függenek a rajzterem és a folyosók falain. A keretben kifüggesztett lapok egyszersmind alkalmas anyagot nyújtanak a tanulóknak arra is, hogy vázlatkönyvük tartalmát gazdagítsák.

Ezekon kívül kívánatos, hogy minden tanítóképző szertárában a tájképrajzról is legyen néhány mintaszerű mű. Az előadásmódokra nézve ezekhez fordulhatnak a felső osztályoknak ez irányban érdeklődő tanulói (pl. Harding, Calame, Ciceri stb.).

A tanulók rajzai közül a különösen sikerült példányokat vegyük fel az iskolai gyűjteménybe, úgy hogy alkalomadtán mintegy buzdító például bemutathassuk az osztályoknak.

21. *A rajzterem és berendezése.*

A rajzterem ablakai lehetőleg észak felé nyíljanak, legyenek szélesek és érjenek fal a mennyezetig. Keretük és beosztásuk vékony vas-szerkezet legyen, az egységes világításra károsan ható széles fa-ablakkeretek mellőzésével. Az ablakok alsó részét a szemmagasságig függönyök takarják el. A testrajzolásra szánt rajzterembe az ablakközök pilléreinek felvonható vagy eltolható kárpitokat kell alkalmazni, amelyekkel a helyiség szükség szerint egységesen megvilágított kisebb szakaszokra osztható. Abban a rajzteremben, ahol asztalokon dolgoznak, a tanulókkal szemben levő falon több tolható fekete tábla helyezendő el. A rajztermek berendezéséhez tartoznak még: pódiumok, állványok, talpazatok, üveges ráámák, minden tanuló számára egy rajzolásra való mintegy 1 m^2 lemosható (szürke vagy fekete) tábla, bakok rájuk erősített táblával és anélkül stb.

A rajztermekkel közvetlen kapcsolatban kell lennie a tanszergyűteménynek, továbbá a tanulók rajzainak elhelyezésére szolgáló és megfelelően berendezett szertár-helyiségnek. A rajztermek vízvezetékkel legyenek ellátva.

VEGYESEK.

Dr. Neményi Imre miniszteri osztálytanácsosi címmel és jelleggel felruházott miniszteri titkárt Ó Felsége, a király valóságos osztálytanácsossá nevezte ki. Örömmel közöljük e nagyfontosságú kineveztetés hírért, mert meg vagyunk róla győződve, hogy örömet okozunk vele a tanítóképzés minden igaz barátjának és harcosának. Mióta ugyanis Neményi Imre a közoktatásügyi minisztérium népszerűségi ügyosztályának a tanítóképzésre vonatkozó ügyeit vezeti, új életre pezsdült, határozottabb irányzatot kapott s teljes intenzitást nyert a reá bízott nagyjelentőségű s az egész állami életre kiható munkakör. Az ő lankadatlan ereje, buzgalma, mely sem fáradságot, sem lankadást nem ismer, mozgalmas munkára serkentette a közös ügynek új és régi munkásait s a továbbképzésnek befelé és kifelé irányuló törekvései máris szép eredményeket mutatnak az egész vonalon. De nemcsak e fellendült munkakedv, hanem különösen a tanítóképzésnek gyakorlativá való tétele fogja jelezni mindenha Neményi Imrének kiválóságát. Széles látókörével, nagy tapasztaltságával s kiváló pedagógiai érzékével csakhamar reá tapintott tanítóképzésünk égő sebére: a tanítóképzőnek a gyakorlóiskolától való elszigeteltségére, az erősen elvont és elméleti irányzatra. A minisztériumnak e tárgyban kiadott rendelete máris megszüntette az anomáliát s az őt megillető helyre állította a gyakorló-iskolát. Ugyancsak a tanítóképzés szakiskolai jellegének kidomborítására sikerült megvalósítania Neményinek a szakfelügyeletet is. Ez az intézmény a kezdet kezdetén áll ugyan, de meg lehetünk róla győződve, hogy az ő szívós erélye, tudatos és hosszú időre megállapított programjához alkalmas kitartása az ügynek javára s mindnyájunknak meglegedésére fogja e kérdést is megoldani.

S akik tudják, hogy Neményi Imre eddigi reformjaival tulajdonképpen egy nagy és összhangzatos tervezetnek mégcsak egyes részleteit valósította meg s akik tudják, hogy minden törekvése a tanítóképzésnek intenzívebbé, szakszerűbbé és gyakorlatiasabbá való tételére irányul s akik tudják végül, hogy az ő «törek-

vései» majdnem a való értékével bírnak, azok, ha valóban fenkölt munkásai a tanítóképzés szent ügyének, tiszta szívből fogják kívánni, hogy őt a jó Isten minél tovább éltesse!

Dr. Kovács Jánosné. Egyesületünknek érdemes tiszteleti elnökét, dr. Kovács János polgáriskolai tanítónőképző-intézeti tanárt, pótolhatatlan, súlyos és mindnyájunkat megdöbbentő veszteség érte. Hú élettársa, szépségben viruló ifju felesége, *Szabó Klára* e hó 1-én 37 éves korában szívszélhűdés következtében, váratlanul meghalt. A megboldogult nagyműveltségű s női éretyekben oly magasan álló úrnő büszkesége volt ismerőseinek, szemefénye férjének és mindene gyermekeinek. Legyen túlvilági álma méltó folytatása földi életének, legyen kegyeletünk imádságos őrzője kihült porainak; igaz és mély részvétünk vigasztalója az örökre megszomorodott férjnek s a legnagyobb jólét megfosztott árváknak.

Schultz Imre. Eme jeles pedagógiai írónk s gyakorlati pedagógusunk 67 éves korában, szeptember hóban elhunyt. Schultz Imre 1848-ban született Baranyamegyében, 1867-ben lett tanító s 1871. óta működött a pécsi kath. tanítóképző-intézetben, mint gyakorló isk. tanító, tanár s egy darabig mint igazgató nyugdíjaztatása idejéig, 1902-ig. Schultz Imre több mint negyven éves tanítói s tanítóképző tanári pályáján főlös érdemeket szerzett arra, hogy az utókor kegyelettel és tisztelettel emlegesse nevét. Egész életét a népiskolai ügy szolgálatának szentelte. Talán egy napja sem volt életének, amelyről el nem mondhatta volna, hogy nem használt a tanítás ügyének. Vagy tanított, vagy könyvei között s író asztala mellett dolgozott. Tipikus alakja volt a régi gárdának, aki minden ismeretét önmunkásságával szerezte meg. Nem volt talán egyetlen tárgya sem a képzőnek, amelyet nem tanított volna. Élénk szellemével azonban minden tudományba be tudott hatolni s azokat tartalmasan tanítani. Ily módon széles körű, enciklopedikus ismeretre tett szert, ami nagy mértékben támogatta őt elemi iskolai mintatanítói tevékenységében. Különösen szeretett foglalkozni a zenével, természettudományokkal s a pedagógiával. Irodalmi munkásságát is, ugyszólván a pedagógia minden ágát felölelte. Megírta a reáliák módszertanát, lakóhelyismertetést, növénytant, összhangzattant, vezérkönyvet a népiskolák számára. Nagyszabásu tanulmányokban foglalkozott «a hazai tanítóképzés reformjával», a tanítóképző-intézeti olvasó könyvekkel. Cikkeivel elárasztotta a népiskolai lapokat, különösen a katolikusokat. Írt a Magyar Tanítóképzőbe is. Sokféle elágazó, sokoldalú irodalmi tevékenységét német alapossággal végezte. Egy-egy tanulmánya, értekezése megírása végett nemcsak a hazai, hanem a külföldi irodalmat is felkutatta. Szellemének iránya gyűjtő és reprodukáló volt. Művei is főleg mint tájékoztató dolgozatok voltak értékesek; éppen azért ezek ma már inkább történeti beccsel bírnak, mint aktuális tartalommal. «Mintaleckéi» azonban ma is kitűnő segédeszközül szolgálnak a tanítóképző-intézeti gyakorlati kiképzés terén; mert e művében a hazai legkiválóbb pedagógiai írók mintaleckéi vannak összegyűjtve. Schultz Imre a maga gyakorlati tanítói és irodalmi működésével maradandó becsü helyet biztosított maga számára pedagógiai történelmünkben.

Somlyay József. A magyar tanítószágot súlyos veszteség érte. A magyarországi tanítóegyesületek szövetségét képviselő Magyarországi Tanítók Országos Bizottságának elnöke *Somlyay József*, székesfővárosi elemi iskola igazgató, október 7-én 56 éves korában elhunyt, özvegyet s nagyszámu családot hagyván maga után. Somlyay József 35 évet töltött a főváros s mondhatni, ugyanennyit a tanítószágot közügyeinek szolgálatában. Mihely a fővároshoz került, csakhamar megkezdte köztevékenységét a Népnevelők Egyesülete című budapesti egyesületben. Ez egyesületnek 1879-ben már jegyzőjévé s 1882-ben pedig elnökévé választották. Az egyesület hivatalos közlönyét, a Népnevelők Lapját két ízben is szerkesztette (1886—1887. és 1889—1901-ben). A Népnevelők Egyesülete

révén bekerült a tanítóság országos mozgalmába, amelyeknek megbízható, hasznos, buzgó munkása lett. Mindenkor hive és bátor szószólója volt a tanítóság szabad mozgalmainak. Az 1878-dik III. egyetemes tanítógyűlés kebeléből kiküldött «végrehajtó bizottság» titkárául választotta s ebben a minőségében szerkesztette a végrehajtó bizottság azon bátor hangu, híres feliratát a képviselőházhoz, amelyben tiltakozik Trefort miniszternek az «országos tanítói szövetség» alapszabályait elutasító rendelete ellen. Mint a Népinevelők Lapjának szerkesztője s mint titkár, óriási munkát végzett az 1890-iki negyedik egyetemes tanítógyűlés előkészítésében. Ez érdeme elismeréséül az egyetemes gyűlésből kiküldött Országos Bizottság 1890-ben alelnökül választotta s ebben a minőségében az ideiglenesen lemondott Lakits Vendel helyett hosszú ideig vezette a bizottság ügyeit s vezette az 1896-iki ötödik egyetemes tanítógyűlés szellemi előkészítésének munkáját. Az Országos Bizottság 1901-ben a lemondott Lakits Vendel helyére elnökül választotta. Mint elnök annyi buzgalommal s bölcseséggel vezette az Országos Bizottság ügyeit, hogy, habár tanügypolitikáját sokan nem helyeselték, a tavaly tartott igen népes egyetemes gyűlés őt választotta elnökül.

Somlyay Józsefet jellemezték az erős kartársi érzület, a határtalan kötelességtudás, a meggyőződéséhez való megingathatlan ragaszkodás s a puritánság. Mindezen tulajdonságára számos esemény és adoma szolgál bizonyítékkal.

Az utolsó két évben súlyos betegen és odaadással s a legaprólékosabb gondossággal végezte elnöki teendőit. Az augusztusi közgyűlésen az elnöki székben szemmel láthatóan küzdött rosszulléttel, de mindaddig megállotta helyét, míg nem összerogyott. Iskolai teendőit még ez iskolai évben is szinte konok szorgalommal végezte. Halála napján még iskolában volt. Fáradtan érkezett haza s amint rövid pihenőre dűlt, örökre elszenderült. Kötelességtudásánál csak a halál volt erősebb.

Október 9-én a kartársak mély részvéte kísérte Somlyay Józsefet utolsó földi útjára. Ravatalánál *Minke Béla*, fővárosi igazgató mondott gyönyörű, meghatározó beszédet. Áldott legyen emléke! Sokat háborgó lelke találjon örök pihenést.

Kimutatás

a f. évi október hó 1-éig befizetett tagsági díjakról.

1905-re: Orosz István, Nagy József, Exner Leo, Zoltai Mátyás, Pasnary Győző, Fejérmegyei Tanítótestület, Hódinka Ágost, Gaal Imre, László János, Gerhard Béla, Nagy Iván, Holczmann Ferenc, Strauch Gyula, Végler Gyula, Varga József, Buday Tekla (8—8 kor.)

1905. I. félévre: Diviaczkv Rezső (4 kor.)

1905. II. félévre: Vashegyi népiskola, Czöndör Sándor, Révfy Géza (4—4 kor.)

Értesítés.

Az egyesület hátralékos tagjait a napokban külön levelező-lapon fogom hátralékaik beküldésére fölkérni; ha ez eredménytelen lenne, az alapszabályok értelmében „okt. 15-én túl“ postai megbízás útján leszek kénytelen tartozásukat behajjani.

Budapest, 1905. október 1.

Tisztelettel

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.

A LEGJOBB, LEGLETERJEDTEBB KÉPES GYERMEK HETILAP

AZ ÉN UJSÁGOM

SZERKESZTI PÓSA LAJOS

KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VI.
ANDRÁSSY-UT 10.

ÁRA:
NEGYEDÉVRE 2 KOR.

MUTATVÁNY-
SZÁMOT INGYEN.

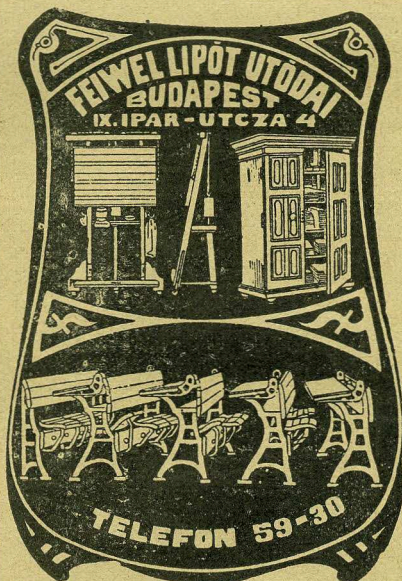
MAGYAR LÁNYOK

KÉPES HETILAP FIATAL
LEÁNYOK SZÁMÁRA
SZERKESZTI
TUTSEK ANNA.

ELŐFIZETÉSI ÁRA
NEGYEDÉVRE 3 KORONA.

KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, VI.,
ANDRÁSSY-UT 10.

MUTATVÁNYSZÁM
KÉRÉSRE INGYEN.

Írjegyzők ingyen és bérmentve.

BÉLYEGGYÜJTŐK FIGYELMÉBE !!

VESZEK! CSERÉLEK! ELADOK!

JELSZAVAM: KIS HASZON, NAGY FORGALOM.

PRÜCKLER J. C.

MAGYARORSZÁG LEGNAGYOBB ÉS LEGRÉGIBB BÉLYEG-
KERESKEDŐJE, BUDAPEST, IV., KORONAHERCEG-U. 3.

= A legjobb = fogtisztítószer

az, amely a fogakat alaposan megtisztítja, a zománcukat azonban nem bántja. A legjobbak között is első helyen áll a Dr. EGGER-féle

Chlorkáli-fogpaszta.

Ez nemcsak gyökeresen tisztítja és a legkevésbé sem rongálja a fogakat, hanem alaposan fertőtleníti és szagtalanítja a szájüreget is, miáltal elejét veszi annak, hogy bomló ételmaradékok és baktériumok rontsák meg a fogakat. Aki ezt a fogpépet állandóan használja, annak mindig vakító fehér és ép marad a foga.

Ára 1 tubusnak 70 fillér.

Főraktár: Gyógyszertár a „Nádor“-hoz

Budapest, VI. Váci-körut 17.